

DE STILLE INDISCHE GLIMLACH IN RETROSPECT

woede | teleurstelling | onbegrip

OVER DE BETEKENISVERLENING VAN TWEE INDISCHE ZUSSEN AAN REPRESENTATIES IN AUDIOVISUELE BRONNEN
OVER HUN REPATRIATIE NAAR DE NEDERLANDSE SAMENLEVING ALS GEVOLG VAN DE DEKOLONISATIE VAN
NEDERLANDS-INDIË

S. B. ROELOFS

Universiteit Utrecht, Faculteit der Geesteswetenschappen
Instituut voor Media en Re/presentatie
MA Film- en Televisiewetenschap

MASTERTHESIS

Student	S.B. Roelofs
Studentnummer	3658007
Begeleiding	F. Hakemulder
Tweede lezer	A. Van der Velden
Datum	09-11-2015

DE STILLE INDISCHE GLIMLACH IN RETROSPECT

woede | teleurstelling | onbegrip

OVER DE BETEKENISVERLENING VAN TWEE INDISCHE ZUSSEN AAN REPRESENTATIES IN AUDIOVISUELE BRONNEN OVER
HUN REPATRIATIE NAAR DE NEDERLANDSE SAMENLEVING ALS GEVOLG VAN DE DEKOLONISATIE VAN NEDERLANDS-INDIË

Aan mijn lieve oma.

De meest beleefde en beschaafde vrouw die ik heb gekend en tegelijk de meest sociale persoon voorstelbaar. Zij die alles overhad voor iedereen en altijd optimaal van het leven wist te genieten. Zij wier ogen zo'n intelligentie en levenswijsheid verraadden dat iedereen haar meteen vertrouwde. Zij die zo vriendelijk en optimistisch was dat iedereen die ze ontmoette direct met haar weg liep. Zij die zich zo'n sterke vrouw toonde ondanks de tegenslagen die het leven haar onterecht lijkt te hebben toebedeeld. Slechts éénmaal verried zij aan mij welk oorlogstrauma er achter haar beheerste en bescheiden glimlach schuilging. Gruwelen die haar levenslang hebben achtervolgd.

“

*Hij [Gerrit Sanders, Tineke's vader] gaf mij de sleutel van een flat in een complex op Scottweg [Gang Scott, nu Jalan Budikemuliaan] - er was grind en er waren hoge bomen, en struiken met paarse en rode bloemen - en stelde mij voor aan een kleine donkere dame met één arm, mevrouw Wijmer, die voor mij zou koken, en haar man die iets met verzekeringen deed, en hun dochter **Bea**, die veel lachte, heel mooi was, bovendien voor onderwijzeres studeerde en een goede vriendin van Tineke was en meteen van mij. Er bestaat praktisch geen lievere persoon geloof ik namelijk.*

”

Leo Vroman ¹

¹ Leo Vroman, *Warm, rood, nat en lief* (Amsterdam en Antwerpen: Uitgeverij Contact, 1994), 54-55.

Voorwoord

‘De Stille Indische Glimlach in Retrospect’ is geschreven in het kader van mijn afstuderen aan de opleiding Film- en Televisiewetenschap aan de Universiteit Utrecht. Het idee voor de scriptie komt voort uit mijn persoonlijke interesse in de geschiedenis van de voormalige kolonie Nederlands-Indië en dan met name diens Indische inwoners. Mijn oma was Indisch. Net als zovelen maakte zij de brute oorlogstijd in Indië mee en vertrok daarna als een van de eersten naar Nederland. Nooit zal ik er achter komen wat ze precies heeft meegemaakt. Ik kan enkel de geschiedenisboeken openslaan en met familie praten over hun gedeelde, opmerkelijke verleden.

Bij deze wil ik dan ook mijn familieleden bedanken, die mij zo hartelijk hebben ontvangen. Zonder jullie medewerking had ik dit onderzoek nooit kunnen uitvoeren. Tevens wil ik mijn lieve vriendinnen bedanken. Jullie steun aan mij is werkelijk onvermoeibaar. Zo ook de steun van mijn lieve vriend, die meer voor me over heeft dan ik zou durven dromen. Aan mijn ouders heb ik te danken dat ik deze studie kon volgen. In het bijzonder wil ik mijn moeder bedanken voor haar wijze woorden, dat die ene zwarte wolk omgeven is door een blauwe lucht met regenboog. Het was vaak moeilijk, maar jouw raad heeft me geholpen meer op die regenboog te focussen.

Na een kort, maar intens proces, ligt hier voor u mijn masterthesis, de kroon op mijn studiecarière. Ik wens u veel leesplezier.

Sandra Roelofs

Utrecht, 9 november 2015.

ABSTRACT

Dit verslag betreft een kwalitatief receptieonderzoek naar de betekenisverlening van Indo's aan audiovisuele representaties van hun integratie in Nederland. Toen zij na de onafhankelijkheid van Indonesië gedwongen waren te repatriëren naar het voor velen onbekende 'vaderland', werden zij minder hartelijk ontvangen dan verwacht. Hun kritieken op het integratieproces zijn pas later openbaar bekend geworden. Onderzoeken naar Indo's zijn schaars, zeker met betrekking tot hun post-koloniale bestaan in Nederland. Deze zijn bovendien geschiedkundig van aard. Onderzoek vanuit mediawetenschappen kan een interessante bijdrage leveren. Zo wordt in dit onderzoek aandacht besteed aan de vraag hoe Indo's betekenis verlenen aan de representatie van hun integratie in audiovisuele mediabronnen. Daarbij wordt uitgegaan van Stuart Halls fundamentele theorieën over representatie, betekenisverlening en de relatie daartussen. Er wordt beargumenteerd dat empirisch receptieonderzoek een interessante verrijking kan zijn van de, in mediarepresentatiestudies gebruikelijke, tekstuele analyse. Daarmee kan de rol van mediarepresentaties in culturele effecten aangetoond worden. Zodoende combineert dit onderzoek mediarepresentatiestudies en receptiestudies.

De methode voor dit onderzoek is een kwalitatieve analyse van diepte-interviews met Indische repatrianten. Onafhankelijk van elkaar hebben zij twee bronnen bekeken en daarop gereageerd. Dit waren een documentaire uit 1958 en een uit 2012 over de repatriatie. De combinatie van deze bronnen is interessant vanwege de diachrone relatie ertussen. Mede daaruit blijkt wat de rol van dergelijke mediarepresentaties is geweest in het beeld dat de respondenten van de repatriatie hebben. Zodoende geeft het meer inzicht in de manier waarop zij betekenis verlenen aan de bronnen. Om ook de toegevoegde waarde van empirisch receptieonderzoek aan tekstuele analyses van mediarepresentaties te bepalen, is er een inventarisatie van de bronnen gedaan, aan de hand van literatuur over de kritieken van repatrianten op hun repatriatie. Daaruit zijn verwachtingen geformuleerd voor de betekenisverleningen van de respondenten. Die verwachtingen zijn na de analyses van de interviews vergeleken met de betekenisverleningen van de respondenten.

Uit het onderzoek is gebleken dat de betekenisverlening van de Indische respondenten aan de representaties niet eenduidig is. In de complexe manieren waarop ze betekenis verleenden, stond herkenning van de eigen ervaring centraal. De resultaten kwamen maar weinig overeen met de verwachtingen en duiden erop dat de evaluaties van de bronnen meer voortkwamen uit hun meningen die corresponderen met algemene huidige denkbeelden, dan vaststaande denkbeelden over de repatriatie specifiek. De mate waarin die meningen beïnvloed waren door informatie die ze over de repatriatie vernomen hebben, verschilde enorm tussen de respondenten. Daarmee is aangetoond dat met tekstuele analyses niet zomaar kan worden aangenomen dat mediarepresentaties een rol hebben gespeeld in een cultureel effect. Bovendien kan uit empirisch onderzoek naar zo'n effect blijken op welke manier bepaalde mediarepresentaties een rol hebben gespeeld.

Inhoudsopgave

Inleiding	13
Vraagstellingen	14
Tussen wal en schip	15
Representatie en receptie	17
Representatie en betekenis	17
Racialisering van de ‘ander’	17
Etnische minderheden en post-kolonialisme	18
Van tekstueel naar empirisch	19
Methode	21
Bronnen	21
Bronneninventarisatie	22
Interviews	22
Analyse	25
Bronnen	27
Inventarisatie	27
Verwachtingen	28
Manieren van betekenisverlening	30
‘Identitijd’	30
Aspecten in bronnen	30
Typen evaluaties	32
Variabelen in evaluerende reacties	34
Variabelen in overige reacties	35
De betekenisverleningen	37
Bron 1	37
Bron 2	40
Verklaring verschillen	41
Vergelijking met verwachtingen	44
Conclusie	46
Reflectie en vervolg	48
Referenties	50
Literatuur	50
Bronnen	51
Bijlagen	52

Inleiding

De afgelopen jaren is interesse in de geschiedenis van koloniale rijken ontstaan, wat zich uit in een ruim aanbod aan leesmateriaal op dit terrein.² Zo'n veertig jaar na dekolonisatie blijkt er een diepgaande invloed te zijn van het kolonialisme op zowel de vroegere koloniën als hun mogendheden. Dit geldt zeker voor Nederland, gezien de ruim 300.000 mensen die na de onafhankelijkheid van voormalig Nederlands-Indië noodgedwongen tussen 1949 en 1964 naar het vaderland repatrieerden.³

Alhoewel er veel over de geschiedenis van Nederlands-Indië geschreven is, is er ook veel verzwegen.⁴ Van alle publicaties over Nederlands-Indië zijn er maar enkele gericht op diens Europese bevolkingsgroep. Als daarin de Nederlandse groep al werd beschreven, beperkte dit zich vooral tot de blanke bovenlaag (totoks). Alhoewel bijna tweederde daarvan uit Indo's (mensen met zowel Nederlandse als Indonesische voorouders) bestond, zijn zij meestal buiten beschouwing gelaten.⁵ Er is echter binnen de maatschappij veel vraag naar meer kennis over deze bevolkingsgroep, vooral onder nabestaanden van gerepatrieerden die op zoek zijn naar hun Indische wortels.⁶ Ook is de meeste literatuur gericht op het koloniale tijdperk en zijn publicaties over de repatriatie van Indo's in Nederland schaars.⁷

Toch is juist dat een interessant onderwerp voor onderzoek. De Indo's namen een unieke en vaak moeilijke positie in in de klassenhiërarchie van de steeds veranderende maatschappij(en). Zo ook tijdens hun repatriatie naar het voor velen nog onbekende Nederland.⁸ Bovendien blijkt dat, hoewel de repatriatie van Indo's vaak beschouwd wordt als een van de meest succesvolle immigraties in de Nederlandse geschiedenis, hun eigen ervaringen daarmee veelal negatief zijn.⁹

De enkele publicaties over de repatriatie van Indo's naar Nederland geven al een behoorlijk omvangrijke verklaring voor de ontevredenheid die de Indo's hebben ervaren over het integratieproces. Ze zijn echter geschiedkundig van aard en trachten, vaak via persoonlijke verhalen, een gedetailleerde geschiedschrijving te construeren.¹⁰ Onderzoek vanuit film- en

² Ulbe Bosma, Remco Raben en Wim Willems, *De Geschiedenis van Indische Nederlanders* (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2009), 7; Hans Meijer, *In Indië geworteld* (Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2004), 9.

³ De repatriatie was de terugtocht vanuit Nederlands-Indië naar en de integratie in de Nederlandse maatschappij. Bosma, Raben en Willems, 7-8; Geertje Mak. "Het huishouden als strijdtoneel. De inburgering van Indische Nederlanders," in *Vertrouwd en Vreemd. Ontmoetingen tussen Nederland, Indië en Indonesië*, red. Esther Captain, Marieke Hellevoort en Marian van der Klein (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2000), 242.

⁴ Els Bogaerts en Remco Raben. "Van Indië tot Indonesië," in *Van Indië tot Indonesië*, red. Els Bogaerts en Remco Raben (Amsterdam: Boom, 2007), 7.

⁵ Meijer, 9-10.

⁶ Mak, 251-252.

⁷ Wim Willems, *De uittocht uit Indië 1945-1995* (Amsterdam: Bert Bakker, 2001), 14-16.

⁸ Mak, 245.

⁹ Bosma, Raben en Willems, 9-10; Mak, 251-252.

¹⁰ Zie bijvoorbeeld: Wim Willems et al., *Uit Indië geboren. Vier eeuwen familiegeschiedenis* (Zwolle: Waanders Uitgevers, 2004); en Bosma, Raben en Willems.

televisiewetenschappen kan een interessante toevoeging zijn, door de rol te onderzoeken die media spelen en hebben gespeeld in die ontevredenheid. Dat zal hier deels worden onderzocht, namelijk vanuit de betekenisverlening van Indo's aan mediarepresentaties van de repatriatie. Daaruit zal onder andere blijken hoe zij terugkijken op de repatriatie en hoe mediarepresentaties daarvan dit beeld voor hen bevestigen of juist ontkrachten. Specifieker, wat is het in de mediarepresentaties van de repatriatie zelf, dat bijdraagt of afdoet aan de (on)tevredenheid van de Indo's daarover?

Vraagstellingen

Dit leidt tot de onderzoeksvraag: *'Hoe verlenen Indo's, die in 1950 gerepatrieerd zijn, betekenis aan representaties in audiovisueel materiaal van de repatriatie naar de Nederlandse maatschappij?'* Dit jaartal is afgestemd op de repatriatieperiode van de respondenten. Dit betekent dat het onderzoek niet representatief zal zijn voor de complete repatriatieperiode, waarin ontwikkelingen zijn geweest in het integratiebeleid en de maatschappelijke houding. De verschillende ervaringen die de respondenten daardoor met de repatriatie hebben, kunnen hun betekenisverleningen beïnvloeden. Echter zullen er wel manieren van betekenisverlening blijken die voor alle repatrianten gelden, ongeacht hun repatriatieperiode. Daarnaast geven de verleende betekenissen inzicht in verschillende perspectieven op de repatriatie. Daaruit zullen redenen blijken voor repatrianten om de kritieken op de repatriatie te ondersteunen, specificeren of verwerpen. Dit gebeurt vanuit de persoonlijke ervaringen van de respondenten, zoals in geschiedkundige onderzoeken over dit onderwerp gebruikelijk is.¹¹ Deze 'manieren' en 'betekenissen' vormen de deelvragen:

- Op welke manieren wordt betekenis verleend aan de representaties?
- Welke betekenissen worden verleend aan de representaties?

Naast de beantwoording van de hoofdvraag kan vanuit de eerste deelvraag gereflecteerd worden op theorieën over betekenisverlening aan mediaboodschappen. Vanuit de tweede vraag kunnen 'gaten' in de literatuur over kritieken op de repatriatie aangetoond en opgevuld worden. De deelvragen behelzen echter geen afzonderlijke segmenten, maar staan juist in verband met elkaar. Immers leidt de manier van betekenisverlenen tot bepaalde betekenissen en zullen die betekenissen mogelijk weer tot nieuwe betekenissen leiden. Die verhoudingen zullen aangetoond worden. Zo zullen met dit onderzoek theorieën gegenereerd worden over hoe Indo's betekenis verlenen aan mediarepresentaties van de repatriatie. Dit leidt tot nieuw inzicht in de huidige kennis over het onderwerp. Ook kan het bijdragen aan het nuanceren van bredere theoretische domeinen van betekenisverlening aan mediaboodschappen.

¹¹ Ibidem.

Tussen wal en schip

De laatste jaren is bekend geworden dat de Indo's hun repatriatie naar Nederland redelijk negatief hebben ervaren. Alhoewel ze ook positieve ervaringen hebben gehad en de inzet van de overheid waarderen, voelen zij zich om tal van redenen als tweederangsburgers behandeld.¹² Hoewel de overheid haar best deed de Indische nieuwkomers zo goed mogelijk op te vangen, werd daarbij hun anderszijn benadrukt. Dit raakte een gevoelige snaar bij de Indo's, die zich in Indië Nederlands hadden gevoeld.¹³ Er was geen openlijke discriminatie, maar ze werden van alle kanten duidelijk gemaakt vreemdelingen te zijn.¹⁴ Omdat ze tegelijkertijd niet werden gezien als immigranten, maar als repatrianten (landgenoten die terugkeerden naar het vaderland), werd van hen verwacht dat ze zich zo goed mogelijk aanpasten aan de Nederlandse samenleving.¹⁵ Echter hadden de meesten het vaderland nog nooit gezien en moesten erg wennen aan de levensomstandigheden.¹⁶ De druk om te assimileren was groot. De overheid organiseerde inburgeringscursussen om zich zo snel mogelijk thuis te kunnen voelen in Nederland, maar die hadden een sterk normerend karakter. Er was geen plek voor de eigen, Indische cultuur.¹⁷ Tegelijkertijd was er ook maar weinig kennis van die Indische cultuur en was het beeld dan men van de Indo's had stereotyperend. In combinatie met de merkbare verschillen leidde dit nogal eens tot discriminerende opmerkingen. Dit gold minder voor de totoks (volbloed Nederlanders), die ongemerkt opgingen in de Nederlandse samenleving. Juist de Indo's waren uiterlijk herkenbaar en daarom als repatriant te onderscheiden.¹⁸

In tegenstelling tot de overheid was de samenleving minder ontvankelijk. De repatrianten waren aangekomen in een berooide samenleving met een groot tekort aan woningen, werk en levensmiddelen.¹⁹ Het Nederlandse volk zag hen als potentiële profiteurs, die het recht niet hadden te klagen. Bovendien werden ze verweten te worden voorgetrokken op de woning- en soms zelfs arbeidsmarkt.²⁰ Daarnaast was er totaal geen begrip voor hun oorlogsgeschiedenis en trauma's die uit de oorlog, revolutie en uittocht uit Indië voortvloeiden.²¹ De erkenning van hun specifieke geschiedenis liet op zich wachten tot de jaren negentig.²²

¹² Willems, 14-16.

¹³ Mak, 241-256; Bosma, Raben en Willems, 194.

¹⁴ Bosma, Raben en Willems, 193-194.

¹⁵ Willems, 330-334; Bosma, Raben en Willems, 67-68.

¹⁶ Mak, 245; Willems, 62-66.

¹⁷ Mak, 241-256.

¹⁸ Willems, 65-66, 80-87, 121-124; Bosma, Raben en Willems, 190-207; Meijer, 9-10.

¹⁹ Willems, 50, 86-87.

²⁰ Bosma, Raben en Willems, 54.

²¹ Willems, 66, 86-87; J.E. Ellemers, "De migratie uit Indonesië als proces: meerdere beelden of toch één genuanceerd beeld?," in *Het Onbekende Vaderland*, red. Wim Willems en Leo Lucassen (Den Haag: Sdu Uitgeverij Koninginnegracht, 1994), 80-93.

²² Bosma, Raben en Willems, 68.

Tot slot rest de financiële kwestie. Deze gaat om het herstel van de materiële oorlogsschade die de Indische repatrianten hebben geleden. Dit betreft onder andere de materiële verliezen tijdens de Japanse bezetting en de Bersiap, de geldontwaarding na de soevereiniteitsoverdracht en onuitbetaalde salarissen en pensioenen (backpaykwestie). Al deze openstaande rekeningen hebben tot een roep om rechtsherstel geleid. Nooit is er hiervoor volledige schadeloosstelling geweest, terwijl Nederlanders daarin wel financieel tegemoet zijn gekomen. Daarbij hebben de repatrianten wel alle voorschotten voor kleding, meubilair en dergelijke terug moeten betalen.²³ Zo'n zeventig jaar na dekolonisatie spelen deze gevoelens van achterstelling, gebrek aan erkenning, behoefte aan een gebaar van hogerhand, officiële excuses en financiële genoegdoening nog altijd op.²⁴ Pas recentelijk is een akkoord bereikt over alleen de backpaykwestie. Ambtenaren en militairen die in dienst waren van het Nederlands-Indisch Gouvernement tijdens de Japanse bezetting krijgen een vergoeding.²⁵

²³ Dr. H. TH. Bussemaker, *Indisch Verdriet. Strijd om erkenning* (Amsterdam: Boom, 2014).

²⁴ Willems, 14-16.

²⁵ Algemeen Nederlands Persbureau, "Doorbraak in Indische 'backpay-kwestie'," *HP De Tijd*, 3 november 2015.

Representatie en receptie

Representatie en betekenis

Een belangrijke verhouding in de onderzoeksvraag is die tussen representatie en betekenisverlening. Deze wordt duidelijk aan de hand van het fameuze ‘encodeer/decodeer-model’ van Stuart Hall. Dit model behelst een structureel concept van een aantal momenten, waarin betekenis aan een boodschap wordt gegeven (encoding) en verleend (decoding).²⁶ Hierbij is de constructie van de boodschap, oftewel de representatie, een essentieel onderdeel.²⁷ Representatie is het proces, waarin leden van een cultuur ‘taal’ (een systeem van tekens, zoals woorden en beelden) gebruiken om betekenis te produceren. Die betekenissen zijn geen harde regels, maar sociale conventies die tussen culturen verschillen en per periode veranderen. De productie van betekenissen is uiteindelijk afhankelijk van interpretatie, oftewel decodatie.²⁸

Racialisering van de ‘ander’

Deze theorieën specificeren Hall met het vraagstuk over de ‘ander’. Het typeren van dingen, door verschillen te benadrukken, is essentieel voor de productie van betekenissen. Tegelijkertijd vormt het een bedreiging voor de ‘ander’. Zo wordt stereotypering gebruikt om raciale verschillen te markeren. Deze representatiepraktijk reduceert groepen mensen tot enkele simpele, essentiële karakteristieken, die gepresenteerd worden als gefixeerd door de natuur.²⁹

Eugenia Siapera geeft meer diepgang aan Halls theorieën over de representatie van de ‘ander’. Zij stelt dat representatiepraktijken een duidelijke rol spelen in het behouden, beheersen en domineren van cultureel verschil. Echter hoe meer een representatie verspreid wordt over verschillende media en contexten, hoe meer de betekenis ervan verandert. Raciale representaties van de ‘ander’ kunnen dan betwist en verworpen worden. Zodoende is representatie een performatieve macht, waarmee men beïnvloedt wat als waarheid gezien wordt en culturele effecten kan

²⁶ Stuart Hall, “Encoding/Decoding,” in *Culture, Media, Language*, ed. Stuart Hall et al. (London: Hutchinson, 1980).

²⁷ Hall, “Encoding/Decoding”; Stuart Hall, introduction to *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, ed. Stuart Hall (London: Sage Publications, 1997), 3. Die constructie bestaat uit onder andere de woorden, verhalen en beelden waarmee het onderwerp gerepresenteerd wordt en de emoties die ermee geassocieerd worden; Stuart Hall, “The Work of Representation,” in *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, ed. Stuart Hall (London: Sage Publications, 1997), 13.

²⁸ Hall, “Work of Representation,” 57-58.

²⁹ Stuart Hall, “The Spectacle of the ‘Other,’” in *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, ed. Stuart Hall (London: Sage Publications, 1997), 291-336.

veroorzaken. Uiteindelijk is representatie dus een wapen van zowel dominante groepen als minderheden.³⁰

Etnische minderheden en post-kolonialisme

Halls theorieën over representaties hebben aanleiding gegeven tot vele onderzoeken naar mediarepresentaties van onder andere etnische minderheden.³¹ Daarmee proberen mediawetenschappers patronen in representatiestructuren te ontdekken.³² Volgens hen spelen de media namelijk een cruciale rol in de publieke representatie van ongelijke sociale relaties.³³ Vaak trachten ze te verklaren hoe een bepaald cultureel effect of dominante visie door mediarepresentaties teweeg is gebracht.³⁴ Zo worden de besproken theorieën door John Downing en Charles Husband toegepast op specifieke casussen, om het proces van racialisatie in mediarepresentaties te begrijpen. In lijn met Siapera's laatstgenoemde theorie ondervinden zij onder andere dat autochtone culturen media gebruiken om stereotypering van henzelf in andere culturen te bestrijden.³⁵

Slechts een paar werken zijn specifiek gericht op representaties van post-koloniale migranten. In *Race and Ethnicity* bestudeert Stephen Spencer de representaties en betekenissen die men aan etniciteiten en rassen geeft in post-koloniale samenlevingen. Hij gaat er daarbij vanuit dat men 'anderen' representeert om de identiteit van de 'zelf' en de eigen gemeenschap te bevestigen. Opmerkelijk is vooral zijn debat over rassenvermenging. Hij stelt dat kwesties van ras en etniciteit vergankelijke sociale constructies zijn, onderhevig aan verandering. Volgens hem kan rassenvermenging helpen de post-koloniale raciale categorisatie te verzwakken, omdat het de identificatie bemoeilijkt.³⁶ Marwan Kraidy laat echter zien dat dit idee van hybriditeit als een symptoom van tolerantie en verlichting niet klopt met de koloniale geschiedenis. Toen werd dit concept namelijk gebruikt als strategisch discours, ontworpen om etnische minderheden te onderwerpen en marginaliseren.³⁷

Ook Valerie Alia en Simone Bull verkennen in hun boek *Media and Ethnic Minorities* de manieren waarop etnische minoriteiten gerepresenteerd worden in een breed post-koloniaal frame.

³⁰ Eugenia Siapera, "Theories of Representation," in *Cultural Diversity and Global Media. The Mediation of Difference* (Chichester: Wiley-Blackwell, 2010), 111-130.

³¹ Denk bijvoorbeeld aan onderzoeken over hoe representaties van ras en etnische minoriteiten gereproduceerd, uitgebreid en tegengewerkt worden binnen de huidige media.

³² Simon Cottle, "Introduction. Media Research and Ethnic Minorities: Mapping the field," in *Ethnic Minorities and the Media. Changing Cultural Boundaries*, ed. Simon Cottle (Buckingham: Open University Press), 9.

³³ Cottle, 2.

³⁴ Idem, 1-30.

³⁵ John Downing and Charles Husband, *Representing 'race': racisms, ethnicities and media* (London: Sage, 2005).

³⁶ Stephen Spencer, *Race and Ethnicity: Culture, Identity and Representation* (London: Routledge, 2006).

³⁷ Marwan M. Kraidy, *Hybridity, or the Cultural Logic of Globalization* (Philadelphia: Temple University Press, 2005).

Daarin vergelijken ze representatiepraktijken van allochtonen en autochtonen, om de nadruk op allochtonen als de 'ander' te begrijpen. Zij ondervinden dat post-koloniale etniciteiten de neiging hebben om misrepresentaties (stereotyperingen) van henzelf over te nemen. Die misrepresentaties worden aangezet door berichtgeving in de media.³⁸

Van tekstueel naar empirisch

De methoden van deze onderzoeken zijn voornamelijk tekstueel.³⁹ Op basis van Halls theorieën worden constructies van representaties vaak ontleed via semiotische- en discoursanalyses.⁴⁰ Aan de hand daarvan vullen wetenschappers, onder wie Hall, echter zelf in hoe het publiek mediarepresentaties heeft geïnterpreteerd. Dit is opmerkelijk, omdat Halls encodeer/decodeer-model juist het inzicht geeft dat iedereen vanuit zijn eigen culturele achtergrond en sociale positie betekenis aan een boodschap verleent.⁴¹ Juist dat inzicht maakt dat het model een belangrijke aanleiding is geweest voor mediareceptiestudies.⁴² Echter, deze mediawetenschappers zijn niet geïnteresseerd in de receptie van mediarepresentaties van etnische minderheden.⁴³ Zelfs wanneer reacties van het publiek worden beschouwd, zoals Hall et al. in *Policing the Crisis* doen, gaat het alleen om reacties op mediaplatformen.⁴⁴ Zo blijven Hall et al. bij een tekstuele benadering en geen empirische dataverzameling. Dit is immers geschied door de media, die fungeren als *gatekeepers* door een beperkte selectie van alle informatie (hier: reacties) beschikbaar te stellen voor het publiek.⁴⁵ Deze mediawetenschappers lijken zich niet te beseffen dat juist een empirische benadering een interessante verrijking zou kunnen zijn van hun tekstuele analyses.⁴⁶ Hoe kan men immers aannemen dat de bestudeerde culturele effecten reacties zijn van etnische groepen op mediarepresentaties, als het hen niet is gevraagd?

Deze kritieken brengen nu dan ook mediawetenschappers van *cultural studies*, die zich richten op mediarepresentaties van etnische minderheden, naar mediareceptiestudies. In deze discipline probeert men via een empirische benadering te begrijpen hoe sociaal-verschillende 'lezers' betekenis

³⁸ Valerie Alia and Simone Bull, *Media and Ethnic Minorities* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005).

³⁹ Cottle, 9-10.

⁴⁰ Hall, "Work of Representation," 15-62.

⁴¹ Hall, "Encoding/decoding".

⁴² Ina Bertrand and Peter Hughes, *Media Research Methods. Audiences, Institutions, Texts* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave MacMillan, 2005), 54.

⁴³ Cottle, 23-26; Eugenia Siapera, "Audiences and Cultural Diversity," in *Cultural Diversity and Global Media: The mediation of Difference* (Chichester: Wiley-Blackwell, 2010), 172-176.

⁴⁴ Stuart Hall et al., "Orchestrating Public Opinion," in *Policing the Crisis. Mugging, the State, and Law and Order* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: MacMillan Education LTD, 1978), 120-138.

⁴⁵ Axel Bruns, "Gatekeeping, Gatewatching, Real-Time Feedback: New Challenges for Journalism," *Brazilian Journalism Research* 4, no. 2 (2011): 117-136.

⁴⁶ Cottle, 23-26; Siapera, "Audiences and Cultural Diversity," 172-176.

verlenen aan een 'mediatekst' binnen een culturele context.⁴⁷ Welke betekenissen heeft een tekst, voor wie en onder welke omstandigheden?⁴⁸ Mediareceptiestudies naar etnische minderheden waren vooral gericht op fictionele representaties en niet op non-fictionele mediaboodschappen over actuele gebeurtenissen.⁴⁹ Cottle en Siapera veronderstellen dat juist de receptie van etnische minderheden van mediarepresentaties van henzelf in de actuele culturele context onderzocht moet worden.⁵⁰ De mediatie van culturele verschillen gebeurt immers niet alleen door productie- en representatieprocessen, maar ook door een complex proces van receptie.⁵¹ Toch zijn zulke receptiestudies schaars.⁵² In Cottle's bundel wordt wel al een aanzet gegeven. Zo onderzocht Karen Ross hoe gekleurde publieken negatieve televisierepresentaties van henzelf interpreteren. Ze concludeert dat deze publieken vooral op zoek zijn naar een betere kwalitatieve en kwantitatieve vertegenwoordiging van hun groep op televisie. Annabelle Sreberny merkt terecht op dat theorieën over diaspora (zoals bij post-koloniale migraties) vaak gefocust zijn op racisme en buitensluiting in westerse gemeenschappen en voorbij gaan aan het belang van culturele herinneringen. Ze stelt dat we empirische studies nodig hebben over hoe diaspora beleefd wordt door etnische minoriteiten en welke psychologische, sociologische en culturele rollen verschillende media daarin spelen. Op die noot zal dit onderzoek de vuurdoop vormen voor receptiestudies naar de representatie van post-koloniale migranten.

⁴⁷ Bertrand and Hughes, 39-41.

⁴⁸ Janet Staiger, *Media Reception Studies* (New York, London: New York University Press, 2005), 2.

⁴⁹ Staiger, 158-162.

⁵⁰ Cottle, 23-26; Siapera, "Audiences and Cultural Diversity," 170-182.

⁵¹ Siapera, "Audiences and Cultural Diversity," 172-176.

⁵² Cottle, 23-26; Siapera, "Audiences and Cultural Diversity," 172-176; Bertrand and Hughes, 54-61; Staiger, 152-168.

Methode

Deze kritische punten leiden naar een methode, waarbij de toegevoegde waarde van een empirische benadering in onderzoek naar mediarepresentaties getest zal worden. Dit zal gebeuren door middel van diepte-interviews met Indische repatrianten, waarin zij reageren op audiovisuele mediarepresentaties van de immigratie van Indo's in Nederland. Daarbij is het echter belangrijk niet voorbij te gaan aan Halls theorie dat de constructie van de representatie invloed heeft op de betekenisverlening.⁵³ Daarom wordt een inventarisatie gemaakt van het bronmateriaal alvorens het publiek te bestuderen.⁵⁴

Bronnen

Het bronmateriaal betreft twee korte documentaires. Bron 1 heet DE REPATRIËRING. EEN EIND EN EEN BEGIN, en dateert uit 1958.⁵⁵ Dit is een korte documentaire van tien minuten, waarin de commentator verslag doet van het algemene verloop van de immigratie in Nederland tot dan toe. De tweede bron heet EEN ANDERE WARMTE en dateert uit 2012.⁵⁶ Deze documentaire duurt 38 minuten en is specifiek gericht op de gemeente Breda. Toch worden veel aspecten van de repatriatie op nationaal niveau besproken en is Breda slechts een voorbeeld van wat er zich op lokaal niveau voordeed. De gehele periode van repatriatie tot eind jaren zestig wordt behandeld. Naast de commentator is daarbij gebruikgemaakt van Indische respondenten.

Deze bronnen zijn ten eerste gekozen, omdat ze specifiek de repatriatie van Indo's naar Nederland behandelen. Daarnaast is de diachrone dimensie tussen de bronnen interessant, vanwege de spanningsrelatie tussen het vroegere en het nieuwere discours over de repatriatie, die in die tijd is veranderd. De verschillen tussen de constructie van beide representaties getuigt daarvan, voornamelijk in de manier waarop het verloop van de repatriatie benaderd wordt. In de eerste bron is die benadering overwegend positief, terwijl de benadering in de tweede bron overwegend negatief is. Als aan beide bronnen daardoor een andere betekenis wordt verleend, zoals de verwachting is, zal dit bovendien Halls theorie ondersteunen dat de constructie van een representatie van belang is voor de betekenisverlening eraan.

⁵³ Hall, introduction to *Representation*, 3; Bertrand and Hughes, 53-56.

⁵⁴ Bertrand and Hughes, 53-56.

⁵⁵ Karl Noack, *De Repatriëring. Een eind en een begin*, commentaar door Wim Povel (1958), DVD.

⁵⁶ Kees Wouters en Eelco Scheeres, *Een andere warmte. Migranten uit Nederlands Indië in Breda* (1012), DVD.

Bronneninventarisatie

Zoals hierboven blijkt zijn beide bronnen erg verschillend in de constructie van de representatie van de immigratie. De bronnen zijn nader bestudeerd om te weten te komen hoe beide representaties van elkaar verschillen. Daarvoor is bekeken welke aspecten van de immigratie ze representeren en hoe die aspecten en de immigratie in zijn geheel benaderd zijn. Om uiteindelijk de toegevoegde waarde van een empirische benadering te kunnen bepalen, was het belangrijk hieruit verwachtingen te creëren over hoe de respondenten de bronnen zullen interpreteren. Dit is gedaan aan de hand van de besproken literatuur over hoe de Indo's hun repatriatie naar Nederland ervaren hebben. Omdat de literatuur een algemeen beeld geeft van huidige denkbeelden over de repatriatie, kon ervan uitgegaan worden dat de respondenten vanuit diezelfde culturele context betekenis zouden verlenen aan de bronnen. Zodoende is er kritisch gereflecteerd op de bronnen vanuit de vragen welke boodschap de makers wilden meegeven, welke betekenissen de respondenten eruit zullen halen en hoe ze de bronnen zullen waarderen. Deze inventarisatie is terug te vinden in bijlage A. De conclusies daaruit worden in het volgende hoofdstuk besproken.

Interviews

Na deze inventarisatie zijn interviews gehouden met Indische respondenten, die in 1950 naar Nederland zijn gerepatrieerd. Deze, in recent kwalitatief receptieonderzoek gebruikelijke, methode geeft de respondenten de kans in eigen woorden te reageren.⁵⁷ Het geeft de interviewer de kans de gezochte informatie te achterhalen en indien nodig verheldering te vragen. Bovendien zijn verbale antwoorden informatiever dan geschreven antwoorden.⁵⁸ Er is daarbij gebruikgemaakt van geluidsopname, zodat de interviews later getranscribeerd konden worden.⁵⁹

Benadering

Omdat dit onderzoek niet gericht is op het verkrijgen van objectieve feiten, maar juist op de relatie tussen de persoonlijke ervaringen en meningen van de respondenten en de betekenis die ze van daaruit aan de bronnen verlenen, is hierbij uitgegaan van *emotionalism*.⁶⁰ Hierbij wordt getracht een authentieke bespreking van hun individuele ervaringen te ontlokken, in dit geval hun subjectieve betekenisverlening aan de bronnen. Het is daarom belangrijk een atmosfeer te creëren, waarin open

⁵⁷ Staiger, 14; Bertrand and Hughes, 74.

⁵⁸ Bertrand and Hughes, 74.

⁵⁹ Idem, 76.

⁶⁰ David Silverman, "Interviews," in *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*, 3rd ed. (London: Sage, 2006), 123.

en oprechte communicatie mogelijk is.⁶¹ Deze is gecreëerd door familieleden als respondenten te kiezen. Daarbij moet de interviewer emotioneel betrokken zijn bij de respondentent.⁶² Die betrokkenheid blijkt uit de persoonlijke motivatie voor het onderzoek en was bij de respondenten dus al bekend vanwege hun familiebanden met de interviewer. Dit maakte een humanistische aanpak mogelijk, die gericht is op een wederzijds begrip tussen interviewer en respondent. Hierbij zijn de vergaarde kennis en de validiteit van de analyse gebaseerd op dat diepgaande begrip, door middel van diepte-interviews.⁶³

Structuur

Om diepgaand begrip te bereiken en om manipulatie van respondenten te vermijden, is het gebruikelijk ongestructureerde open interviews te houden.⁶⁴ Omdat dit begrip hier echter al bewerkstelligd is door de familiebanden tussen interviewer en respondenten, en omdat beantwoording van de onderzoeksvraag niet uit het oog verloren moet worden, is hier gekozen voor semi-gestructureerde interviews. Door juist sturing te geven waar nodig, verliest de respondent niet uit het oog wat relevant is om te vertellen, maar kan deze toch heel persoonlijk reageren.⁶⁵ Zodoende hanteert de interviewer een vooraf opgestelde topiclist als leidraad voor het interview, maar kan deze de onderwerpen op een natuurlijke manier aan bod laten komen, zonder een vaste vorm voor en volgorde van de vragen. Daarbij behoudt de interviewer de kans om op interessante situaties of informatie te reageren, die deze van tevoren niet voorzien had.⁶⁶ De topiclist voor de interviews is terug te vinden in bijlage B.

Omdat het een historische situatie betreft, was het belangrijk de respondenten tijd te geven hun geheugen warm te laten draaien, door hen van tevoren te informeren over de bedoeling en het verloop van het interview.⁶⁷ Het interview werd vervolgens gehouden in de vertrouwde omgeving van hun eigen huis, opdat zij zich beter op hun gemak zouden voelen en om een atmosfeer voor open en oprechte communicatie te bevorderen.⁶⁸ Vervolgens werden de interviews gehouden aan de hand van de topiclist, bestaande uit drie onderdelen. Om manipulatie van de respondenten te minimaliseren, is gebruikgemaakt van open vragen en is getracht veronderstellingen, of/of-vragen en evaluerende

⁶¹ Ibidem.

⁶² Idem, 124.

⁶³ Ibidem, 124.

⁶⁴ Idem, 118, 123.

⁶⁵ Idem, 125; Bertrand and Hughes, 79.

⁶⁶ Bertrand and Hughes, 79.

⁶⁷ Jelle Hagen, *Vragen over vroeger. Handleiding voor het maken van historische interviews*, Vol. 10, nr 2 van *Boekenreeks over tradities en tijdsverschijnselen*, red. Ineke Strouken en Albert van der Zeijden (Utrecht: Nederlands Centrum voor Volkscultuur, 1993), 19-20.

⁶⁸ Idem, 24-25; Silverman, 123.

opmerkingen te vermijden. Waar nodig zijn voorbeelden gegeven, doch op een zo neutraal mogelijke manier. Op die manier zijn ook vervolgvragen gesteld, om de respondent te sturen naar de gezochte informatie, zonder de antwoorden inhoudelijk te beïnvloeden.⁶⁹

Het eerste onderdeel betreft de persoon zelf en diens sociaal-culturele achtergrond. Dit onderdeel dient om warm te draaien en zenuwen bij de respondent weg te nemen. Voor het onderzoek is het belangrijk, om de betekenisgeving aan de bronnen in de specifieke historische situatie van de respondent te kunnen plaatsen.⁷⁰ Wat diegene heeft meegemaakt en hoe diegene dat beleefd heeft, is van invloed op welke betekenissen diegene aan de bronnen geeft en op welke manier. Hierin is onder andere aandacht besteed aan de ervaring van de immigratie en mogelijke beïnvloeding van het beeld van de immigratie door latere mediaboodschappen hierover.

Het tweede onderdeel betreft de daadwerkelijke betekenisverlening aan de bronnen. Hiervoor werden de bronnen bekeken en werd tussendoor gepauzeerd om erop te kunnen reflecteren. Om de betekenisverlening zo weinig mogelijk te beïnvloeden is niet van tevoren bepaald wanneer gepauzeerd zou moeten worden (dat zou gestructureerd zijn), maar is gelet op de gezichtsuitdrukkingen en verbale uitingen van de respondent. Daardoor was sturing door vraagstelling niet vaak nodig. Dit vergrootte de authenticiteit van de reacties. Doordat ze van tevoren geïnformeerd waren over het doel van het interview, waren de reacties daadwerkelijk bruikbaar voor het onderzoek. Daarbij zijn de vragen in de topiclist gebruikt om door te vragen waar nodig, of de bron vanuit een andere hoek te belichten, wanneer dit interessant leek. Soms is door de interviewer zelf gepauzeerd bij fragmenten, waar een reactie interessant zou kunnen zijn. Tot slot zijn de bronnen over het algeheel en in relatie tot elkaar geëvalueerd.

De laatste fase van het onderzoek betreft de afsluiting. Dit is echter geen onderdeel van het interview zelf, maar toch in de topiclist opgenomen ter herinnering voor de interviewer om de respondenten te informeren over het verdere verloop van het onderzoek.

Saturatie

Het aantal te houden interviews is niet van tevoren bepaald, omdat dit afhankelijk was van de informatierijkheid van elk interview.⁷¹ Idealiter worden er interviews gehouden tot er geen nieuwe informatie meer verkregen wordt.⁷² Uiteindelijk zijn er drie interviews gehouden. De eerste twee

⁶⁹ Bertrand and Hughes, 80.

⁷⁰ Hagen, 15-16.

⁷¹ Bertrand and Hughes, 64-65. Wanneer je niet wilt generaliseren, maar individuele verhalen probeert te begrijpen (of die van een specifieke groep), zijn er geen regels over het aantal respondenten. Dat aantal hangt af van de rijkheid van de informatie die elke respondent geeft.

⁷² Ben Baarda, Martijn de Goede en J. Teunissen, *Basisboek Kwalitatief Onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (Groningen: Noordhoff Uitgevers, 2009), 164-166.

respondenten zijn zussen, geboren te Batavia in Nederlands-Indië en samen met de rest van het gezin gerepatriëerd in 1950. Respondent 1 is geboren in 1939 en respondent 2 in 1942. De derde respondent is de man van de respondent 2. Waar de eerste twee respondenten op verassend verschillende wijze betekenis leken te verlenen aan de boodschappen, overlapte het interview van de derde respondent al veel met beide voorgaande. Toch was het nog vroeg om al saturatie van informatie te kunnen veronderstellen. Desalniettemin was er met de eerste twee interviews op dermate interessante casussen gestuit, dat besloten is alleen deze te analyseren. Juist omdat het twee zussen betreft, is het interessant hoe verschillend zij de bronnen interpreteerden. Door hun gedeelde historische achtergrond van de immigratie, zijn de overeenkomsten en vooral verschillen tussen hun interpretaties erg tekenend voor Halls theorie dat iedereen vanuit eigen culturele achtergrond en sociale positie betekenis verleent. Bovendien bleken de interpretaties van beide respondenten, in meer of mindere mate, erg te verschillen van de verwachtingen daarover. Daarom is besloten niet te streven naar saturatie van betekenisverleningen, maar juist die overeenkomsten en verschillen te analyseren. Daarmee kan de toegevoegde waarde van een empirische benadering aan de visie van de onderzoeker (door middel van tekstuele analyses vanuit eigen inzicht) aangetoond worden.⁷³

Analyse

Voor het analyseren van kwalitatieve interviews is de gefundeerde theoriebenadering gebruikelijk. De eerste stap hiervoor is open codering, waarbij de transcripten worden gelabeld.⁷⁴ Het is hier echter problematisch om zaken uit verband te halen, terwijl er duidelijke aanwijzingen te vinden zijn van wat de bijbehorende context is. De getranscribeerde interviews zijn daarom in plaats van de gebruikelijke open codering onderworpen aan een *close reading*, vanuit de besproken emotionele benadering. Deze analysemethode is ontwikkeld om een gedetailleerd begrip van een tekst als geheel te ontwikkelen. Er wordt daarbij eerst gekeken naar de tekst op het niveau van woorden, structuur en de daarbij veronderstelde context.⁷⁵ Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is deze analyse specifiek gericht op de betekenisverleningen. Zodoende is het doel van de open codering, namelijk data-reductie, alsnog bereikt. De geanalyseerde interviews zijn terug te vinden in bijlage C. Een gereduceerd overzicht van de gevonden betekenisverleningen is terug te vinden in bijlage D.

Vanuit deze analyse is de axiale codering gedaan, namelijk het categoriseren van de gegevens.⁷⁶ Dit is gebeurd voor de twee hoofdthema's in dit onderzoek: manieren van

⁷³ Idem, 154-155. In tegenstelling tot kwantitatieve steekproeven, die vaak aselekt en niet-gericht zijn, wordt er bij kwalitatieve steekproeven vaak beredeneerd gekozen voor een bepaalde selectie van onderzoekseenheden.

⁷⁴ Ben Baarda, *Dit is Onderzoek!* (Groningen: Noordhoff Uitgevers, 2009), 127-139.

⁷⁵ Rene Brohm en Wendy Jansen, *Kwalitatief onderzoeken. Praktische kennis voor de onderzoekende professional* (Delft: Eburon, 2010), 99-102.

⁷⁶ Baarda, 127-139.

betekenisverlenen en de betekenisverleningen zelf. Die categorieën zijn in de selectieve codering uitgewerkt tot theorieën binnen deze twee hoofdthema's.⁷⁷ Bij die theorievormingen is teruggekoppeld naar de persoonlijke repatriatie-ervaringen van de respondenten. Daarbij kon ook de diachrone relatie tussen de bronnen worden aangegeven als inzicht op de manieren van betekenisverlening. Deze vormen de resultaten, te lezen in het zesde en zevende hoofdstuk. Daarmee is antwoord gegeven op de twee deelvragen. In het achtste hoofdstuk zijn de resultaten vergeleken met de verwachtingen uit de bronneninventarisatie. Zo kon bepaald worden wat de toegevoegde waarde van empirisch onderzoek aan tekstuele analyses is.

Kritiek op de humanistische aanpak in de emotionele benadering is dat er gefocust wordt op unieke persoonlijke ervaringen en emoties, terwijl die deels gebaseerd zullen zijn op de culturele veronderstellingen over het onderwerp.⁷⁸ Uitgaande van Halls theorie dat men betekenis verleent vanuit diens culturele achtergrond, is deze kritiek in de analyses meegenomen. Daaruit is gebleken in hoeverre de respondenten vanuit hun eigen denkbeelden en ervaringen met de repatriatie, dan wel vanuit de huidige algemene denkbeelden over de repatriatie betekenis verlenen.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Silverman, 125-126.

Bronnen

Inventarisatie

Zowel qua informatie, boodschap en stijlaspecten benaderen de bronnen de repatriatie compleet anders. Alhoewel veel onderwerpen in de bronnen overlappen, verschilt de informatie die daarover wordt gegeven erg van elkaar. In bron 1 wordt een erg optimistisch beeld geschetst, met de nadruk op het goede aanpassingsvermogen van de repatrianten enerzijds en de goede zorg van de ontvangende overheid en samenleving anderzijds. De boodschap lijkt dat met de goede inzet van beide kanten de repatriatie erg goed en naar tevredenheid van iedereen is verlopen. Hoewel een positief beeld van de repatrianten geschetst wordt, blijkt er ook een onbewust stereotyperend denken te zijn. Zodoende lijkt de bron vooral bedoeld voor Nederlanders, om hen gerust te stellen over hun nieuwe landgenoten. De informatie en boodschap in de bron komen absoluut niet overeen met de huidige literatuur over de repatriatie. Daaruit bleek juist dat de repatrianten helemaal niet zo tevreden waren over de repatriatie en dat bovendien hun heimwee en oorlogsgeschiedenis een veel grotere rol speelden dan in deze bron geschetst wordt.

De tweede bron komt heel erg overeen met de literatuur en is overwegend pessimistisch over de repatriatie. Ook hier worden de Indische repatrianten geprezen om hun aanpassingsvermogen, maar wordt de hulp van de overheid en samenleving niet als steunend, maar juist als storend gerepresenteerd. De nadruk ligt op de woningnood en de stereotype vooroordelen die leidden tot een negatieve beeldvorming over de Indische repatrianten. Deze bron lijkt daarmee voor de repatrianten bedoeld te zijn, om hen de erkenning te geven waarop ze zo lang hebben gewacht. De boodschap lijkt dat de repatriatie voor de Indo's moeizaam is verlopen vanwege het slechte beleid en hun desondanks goede integratie alleen aan henzelf te danken is. In beide bronnen lijkt er dus sprake te zijn van Halls theorie dat betekenis wordt geproduceerd door (stereo)typering. Indische repatrianten en Nederlanders worden van elkaar onderscheiden op basis van afkomst, omstandigheden en uiterlijk. In bron 2 hebben die typering echter compleet andere betekenissen. In lijn met Siapera's theorie worden met deze representatie de vroegere raciale denkbeelden verworpen.

De boodschappen en beeldvormingen van de repatriatie worden in beide bronnen ook met stijlaspecten bewerkstelligd. Zo ondersteunt de vrolijke muziek in de eerste bron het optimistische beeld van de repatriatie, terwijl de treurige muziek in de tweede bron bij het pessimistische beeld past. Daarnaast maken beide bronnen handig gebruik van narratieve structurering. Negatieve informatie wordt in de eerste bron direct opgevolgd door een positieve tegenhanger over een goede afloop. In de tweede bron gebeurt dit andersom: positieve informatie over de repatriatie wordt opgevolgd door negatieve kritiek. Ook begint bron 2 in tegenstelling tot bron 1 met een historische schets van de situatie waar de repatrianten uit kwamen, die hen tot repatriatie dwong. Hieruit blijkt al gelijk

erkenning en begrip van de situatie van de repatrianten, die in de eerste bron ontbreekt. In de tweede bron blijkt de boodschap van informatie ook uit de intonatie van de commentator. Bij het voorlezen van brieven en toespraken van ambtenaren zet hij een cynische stem op. Daaruit blijkt dat de maker het niet met die ambtenaren eens is. Ook worden repatrianten aan het woord gelaten. Hun verhalen fungeren als voorbeelden voor de, door de commentator verstrekte, informatie. Zo wordt het publiek (Indische repatrianten) bespeeld om de boodschap van de maker aan te nemen. Tot slot wordt er in de eerste bron, in tegenstelling tot de tweede, gebruikgemaakt van *mise-en-scène* om de boodschap te ondersteunen. De repatrianten en Nederlanders kijken overwegend vrolijk en worden vaak samen in beeld gebracht, om te laten zien dat beide partijen blij zijn met de omstandigheden en goed met elkaar overweg kunnen. Dat de repatrianten westerse kleding dragen, impliceert voor de Nederlandse kijker dat ze zich inderdaad goed aanpassen.

Verwachtingen

Gezien de besproken literatuur, wordt verwacht dat de respondenten zich zullen storen aan het optimisme van bron 1 in de informatie en de stijlaspecten. Alhoewel zij positief worden afgeschilderd, zullen ze dit opvatten als boodschap voor het Nederlandse publiek en niet positieve feedback voor henzelf. Dat de informatie niet klopt met die uit de literatuur indiceert dat de respondenten hun eigen repatriatie niet met de bron zullen identificeren en daarom de boodschap zullen verwerpen. Dat de maker niet lijkt te beseffen dat de repatriatie heel moeilijk was voor de repatrianten, zal, in combinatie met de stereotype denkbeelden die uit bepaalde fragmenten blijken, voor de respondenten een uiting zijn van het gebrek aan begrip en erkenning voor hun situatie. Zodoende zullen ze zich ergeren aan de bron. Het zal hun kritieken op het immigratieproces bevestigen: gebrek aan erkenning, weinig kennis over hun afkomst en een stereotiep denkbeeld. Bijkomende kritiek zal zijn dat er geen inlevingsvermogen uit blijkt voor de problemen bij het repatriëren.

Aangezien de kritieken in bron 2 ook uit de besproken literatuur blijken, valt te verwachten dat de respondenten hun eigen ervaring van de repatriatie ermee kunnen identificeren en de boodschap daarom aannemen. Via de intonatie en geïnterviewde repatrianten zullen ze bespeeld worden om de boodschap te accepteren. Ze zullen zich storen aan de uitspraken van de ambtenaren en zich identificeren met de Indische respondenten in de documentaire en zich achter de mening van de commentator scharen. Uit de informatie en de stijlaspecten zal de pessimistische houding van de bron blijken ten opzichte van de repatriatie. Dat er geen waardering voor de inzet van de overheid uit blijkt, komt niet overeen met de literatuur, waaruit juist blijkt dat die waardering er onder de gerepatrieerden wel is. In de balans tussen positieve punten van het immigratieproces en kritieken daarop hebben de laatste verreweg het meest gewicht in de documentaire. Of dit echter de

respondenten op zal vallen valt niet te verwachten. Zij zullen immers de kritische punten herkennen en beamen en daarmee waarschijnlijk voorbijgaan aan een kritische eigen blik op de documentaire zelf.

Zodoende wordt verwacht dat de respondenten bron 2 veel positiever zullen ervaren. Daarin vinden ze erkenning en begrip en herkennen ze de kritiek op de repatriatie. Deze ontbreken in de eerste bron, waarin het beleid van de overheid en de houding vanuit de samenleving juist als bewonderenswaardig worden gerepresenteerd. De ontevredenheid van de respondenten met de repatriatie zal in bron 1 daarom ook naar de film zelf overslaan. Jegens bron 2 zullen ze juist een positieve houding hebben, omdat deze de repatriatie volgens hen beter zal representeren.

Manieren van betekenisverlening

‘Identitijd’

Allereerst moet een onderscheid gemaakt worden tussen twee ‘levensmomenten’ van waaruit de respondenten betekenis verlenen aan de bronnen. Aangezien zij beiden kind (7 en 11 jaar) waren ten tijde van de repatriatie, vertellen ze vaak vanuit die context.⁷⁹ Daarnaast verlenen ze betekenis vanuit hun huidige denkbeelden.⁸⁰ Hierbij gebruiken ze kennis over het onderwerp en hun mening over de bron, maar blikken ze ook terug op eigen ervaringen vanuit kennis die ze daar later over hebben opgedaan. Dit blijkt duidelijk uit het volgende citaat van respondent 1:

“In mijn herinnering” duidt op haar ervaringen als kind. “Als je het geschiedkundig leest” duidt echter

“In mijn herinnering vond ik het een fijne tijd, terwijl het best een heel nare tijd was als je het geschiedkundig leest, omdat dat natuurlijk heel erg de overdracht, de tijd van dat de Indonesiërs in opstand kwamen tegen de kolonisten. En het was natuurlijk eerst de oorlogstijd, dat was natuurlijk niet zo best geweest. We hebben honger geleden en zo, maar daar weet ik niks van, daar was ik te klein voor.”

op de kennis over het onderwerp, waaraan ze haar huidige denkbeelden ontleent. Met die kennis kijkt ze terug op haar ervaring: “het was natuurlijk eerst oorlogstijd”, “maar daar weet ik niks van, daar was ik te klein voor”. Opvallend is de tegenstrijdigheid tussen de evaluaties vanuit beide levensmomenten: de herinneringen uit haar kindertijd zijn van een zorgeloos leven, maar nu weet ze wat voor ellende er zich daadwerkelijk afspeelde.

Aspecten in bronnen

In hun betekenisverleningen onderscheiden de respondenten een aantal aspecten in de bronnen. Ze reageren niet per se op die afzonderlijke aspecten, maar ook op combinaties van aspecten. Daarbij worden ook betekenissen aan een aspect verleend vanuit andere aspecten.

Inhoud

De meeste reacties zijn direct op de inhoud van de bron gericht. Deze valt op te delen in twee soorten. De representatie zelf omvat het commentaar, de beelden en (in een enkel geval van betekenisverlening) de muziek.⁸¹ Dit kan worden gezien als het ‘hoe’ van de inhoud: hoe wordt de

⁷⁹ In de close-reading is dit aangeduid als ‘kind-identiteit’.

⁸⁰ In de close-reading aangeduid met ‘huidige-’ of ‘volwassen identiteit’.

⁸¹ In de close-reading werden representaties aangeduid met ‘informatie’.

informatie gebracht (wat wordt erover gezegd en wat wordt er afgebeeld)? Dit hangt nauw samen met de boodschap van de maker. Ten tweede wordt betekenis verleend aan het gerepresenteerde, oftewel: 'wat' wordt er gerepresenteerd?⁸² Zodoende geven de respondenten soms verschillende betekenissen aan de representatie en het gerepresenteerde. Dit onderscheid valt echter niet te maken wanneer beide vormen overeenkomen, zoals vooral in de eerste bron het geval is.

Boodschap

Soms verlenen de respondenten betekenis aan de informatie door de boodschap ervan (zoals bedoeld door de maker of informant) te interpreteren. Hun vraag hierbij is als het ware wat de maker/informant met de informatie wil zeggen. Deze interpretatie baseren ze op de hieronder genoemde variabelen, zoals speculatie, kennis en hun eigen mening. De interpretatie van de boodschap als overeenkomstig met hun eigen mening doen ze vooral wanneer ze zichzelf met de informant hebben geïdentificeerd. Daarnaast bepalen ze de boodschap ook door de toon van de commentator te interpreteren en de representatie te veralgemeniseren door het te beschouwen als een voorbeeld van de maker voor een groter onderwerp (de repatriatie als voorbeeld voor immigraties in Nederland). De boodschap van de informant wordt ook vaak geïnterpreteerd als de letterlijke representatie (exact wat de informant zegt). In dat geval geven de respondenten vaak het contrast aan tussen die boodschap en hun betekenisverlening aan het gerepresenteerde (als dit onderscheid er is). Wanneer de boodschap geïnterpreteerd is, kan deze geëvalueerd worden.

Informant

Het interpreteren en evalueren van de boodschap hangt nauw samen met de evaluatie van de informant. De eerste bron heeft alleen de commentator als informant. In de tweede bron zijn er naast de commentator ook geïnterviewde informanten.⁸³ Hoe de respondenten bepalen wat de boodschap van de maker/informant is en hoe ze die boodschap evalueren, hangt ervan af of ze zichzelf met de informant identificeren (als Indo of als iemand met hetzelfde denkbeeld) of de informant met een andere groep identificeren (zoals de Nederlanders). Ook kan de informant geïdentificeerd worden als neutrale verslaggever. De evaluatie van de informant is ook van belang voor de evaluatie van de inhoud. Hoe betrouwbaarder de informant is, hoe aannemelijker ook de inhoud is.

Uit een reactie van respondent 1 op de informatie in bron 1 dat de repatrianten op de werkvloer niet onder hoeven te doen voor hun collega's, blijkt de complexiteit van het onderscheid tussen deze aspecten:

⁸² In de close-reading aangeduid als 'inhoudelijke informatie'.

⁸³ In de close-reading aangeduid als 'respondent'.

“Weer: niet hoeven onder te doen. Alsof het iets minders is dat gelijk moet
getrokken worden met de Nederlanders. Dat ze niet onder hoeven doen. Hoezo
onder doen. Elk mens is... Ja ik zie dat niet zo, maargoed. Ik word daar heel kriegel
over, over zoiets. Net als wanneer mensen zeggen: ‘Goh u spreekt ook al goed
Nederlands’. Dan denk ik laat hem lekker krom praten. Ik vind dat juist wel leuk. Dat
vind ik heel neerbuigend. Het is goed bedoeld vaak, maar het klinkt heel belerend.
Van: nu ben je goed, want je bent gelijk aan ons Nederlanders. Niemand is gelijk,
ieder mens is anders. Ik heb daar moeite mee.”

Ze is het niet met dit commentaar eens, omdat het niet overeenkomt met haar eigen denkbeelden over ‘anderszijn’. Opvallend is ook dat ze wel “de collega’s” identificeert als “de Nederlanders”, maar “ze” niet als de Indische repatrianten, maar als alle mensen in soortgelijke situaties. Hieruit blijkt dat ze niet reageert op het specifiek gerepresenteerde (Indo’s op de Nederlandse werkvloer), maar op het onbewust gerepresenteerde denkbeeld. Dat komt overeen met de representatie zelf (woordkeuze). Ze identificeert de informant namelijk met iedereen die zulke denkbeelden heeft. Dit blijkt uit haar voorbeeld en uit: “het is goed bedoeld vaak.” De toevoeging “maar het klinkt heel belerend” geeft aan dat ze het denkbeeld niet interpreteert als de bewuste boodschap van de maker.

Typen evaluaties

De respondenten hebben bovenstaande aspecten geëvalueerd op de juistheid ervan, hun mening erover en de betrouwbaarheid ervan. Vaak bestonden de reacties uit een combinatie van beide typen evaluaties, waarbij soms de juistheid van een aspect werd gebaseerd (onder andere) op de mening van de respondent, of andersom.

Juistheid

Deze evaluatie is van toepassing op zowel de inhoud als de boodschap en valt op te delen in een aantal vormen. Het meest hebben de respondenten geëvalueerd of een aspect juist was voor het gerepresenteerde onderwerp, oftewel de specifieke juistheid. In sommige gevallen hebben ze echter geëvalueerd of aspecten juist waren voor een groter onderwerp dan het gerepresenteerde, oftewel de algemene juistheid. Deze vormen gaan beide om een soort feitelijke juistheid van het onderwerp. Een andere vorm gaat om de juistheid van een aspect voor het leven van de respondent, diens familie of kennissen. Zodoende hebben de respondenten geregeld een aspect juist bevonden voor het

gerepresenteerde onderwerp, maar onjuist voor het eigen leven en vice versa. Bijvoorbeeld wanneer respondent 1 zegt:

“Ik heb wel gelezen dat er ruilhandel was. Mensen die naar Indië gingen namen kleding mee en de mensen die terug gingen namen de kleding wel mee terug. Maar ik kan me daar niks van herinneren.”

Hier komt het gerepresenteerde niet overeen met haar ervaringen als kind, maar wel met haar kennis over het onderwerp.

Mening

Deze evaluatie is van toepassing op de inhoud en de boodschap en valt op te delen in vier vormen. Ten eerste gaven de respondenten hun mening over aspecten in termen van in hoeverre ze het ermee eens waren. Daarnaast evalueerden ze aspecten als positief of negatief. Ook gaven ze oordelen over aspecten, zoals ‘zelfingenomen’ en ‘belerend’ in bron 1. Deze oordelen golden ook voor de gehele bron. Tot slot gaven ze emotionele oordelen aan de aspecten, zoals ‘pijnlijk’ en ‘vervelend’. Deze verschillende vormen van mening werden ook gebruikt om elkaar te onderbouwen. Bijvoorbeeld een oordeel over een aspect als aanleiding om het er wel of niet mee eens te zijn. Daarnaast werd in sommige gevallen ook de mening over een aspect gebruikt om de juistheid ervan te bepalen. Tot slot werden niet alleen de onderstaande variabelen gebruikt om een mening te vormen, maar werd er ook vaak een mening gegeven over een variabele.

Betrouwbaarheid

De betrouwbaarheid, of ook wel geloofwaardigheid, was alleen van toepassing op de informant en tevens de enige vorm waarop de informanten geëvalueerd werden. De betrouwbaarheid van een informant werd voornamelijk bepaald door de identificatie van de respondent met de informant. Dit was alleen in bron 2 het geval. Opvallend was dat de respondenten de geïnterviewde repatrianten heel betrouwbaar vonden, vanwege hun identificatie met hen op basis van hun zichtbare afkomst. Zo stelt respondent 2:

“... Maar ik vind het wel leuk dat een man uit Indonesië dat zegt en die Indonesische voorouders heeft. Dat vind ik wel erg leuk ... omdat dat veel geloofwaardiger is dan wanneer iemand zegt van die vieze geurtjes enzo, terwijl ze nog nooit geroken hebben. En hij zegt nou toen mijn ouders hier met trassi kwamen, dat veel mensen dat vonden stinken. Nou dat geloof ik ook wel dat dat zo gebeurd is.”

Dit voorbeeld laat goed zien dat de identificatie van de informanten als Indisch diens informatie geloofwaardig maakt, omdat ze uit eigen ervaringen vertellen. Op basis van deze geïnterviewde

informanten kunnen de respondenten zich ook met de commentator identificeren en accepteren zodoende ook diens representaties makkelijker.

Variabelen in evaluerende reacties

De evaluaties van de aspecten qua juistheid ervan en mening erover, gebeurden met behulp van een aantal variabelen. De respondenten gaven hun mening over een aspect soms echter zonder onderstaande variabelen. De evaluatie of een aspect juist was, gebeurde vooral vanuit herkenning of gebrek daaraan in verschillende variabelen.

Variabelen van herkenning

De belangrijkste manier voor de respondenten om te evalueren of een aspect juist was of wat ze ervan vonden, was het bepalen of ze de informatie herkenden. Daarbij deden ze beroep op hun herinneringen aan de repatriatie en latere ervaringen. Naast herinneringen was de belangrijkste variabele kennis. Er zijn een aantal vormen van kennis te onderscheiden: algemene kennis over het onderwerp, kennis over de eigen situatie als kind (later opgedaan bij gebrek aan eigen herinneringen), kennis over de situatie van familie of kennissen en kennis als ervaringsdeskundige. Die laatste vorm bestaat eigenlijk uit herinneringen, maar zijn door de respondenten gepresenteerd als kennis. Een volgende variabele is identificatie. Hieruit blijkt dat er niet alleen sprake is van de 'ander' in de representaties zelf, zoals Hall stelt. Ook de respondenten interpreteren de bronnen in termen van de 'ander' en de 'zelf'. Dit gebeurt op veel verschillende manieren, door herkenning in de beelden of het commentaar. Ten eerste zijn gerepresenteerde personen en objecten geïdentificeerd. Ook hebben respondenten zichzelf (huidige identiteit of kind-identiteit) en familie geïdentificeerd met de gerepresenteerde personen op basis van hun uiterlijk/ras/afkomst. Ook identificeerden ze op basis van handelingen die verricht werden, eventueel met herkenbare objecten. Die identificaties gebeurden op basis van herkenning in andere variabelen (herinneringen, ervaringen en kennis). Daarbij gebruikten de respondenten zulke identificaties vaak om een onderscheid te maken tussen groepen op basis van ras en afkomst, maar ook gesproken taal en leeftijd. Zulk onderscheid werd niet alleen gemaakt tussen bijvoorbeeld Nederlanders en Indo's, maar ook tussen verschillende groepen repatrianten. Daarbij werd zulk onderscheid vergezeld door de mening van de respondenten over die identiteiten. Een variabele van herkenning is ook de actuele situatie, gebeurtenis of denkbeeld. Zodoende vergeleken de respondenten de inhoud of de boodschap met de actualiteit om overeenkomsten of verschillen aan te geven. Tot slot werden evaluaties ook gebaseerd op informatie uit een ander fragment van de bron en een eerdere reactie. Bij de tweede bron werden evaluaties

soms gebaseerd op vergelijkingen met de eerste bron, zoals hun mening daarover, informatie daaruit of de boodschap ervan.

Variabelen bij gebrek aan herkenning

Als de respondenten een aspect niet herkenden werd deze over het algemeen als onjuist beschouwd of evalueerden ze het niet. In sommige gevallen evalueerden ze de aspecten bij gebrek aan herkenning echter door beroep te doen op andere variabelen. Zo speculeerden ze over en vanuit bovenstaande variabelen. Ook gebruikten ze hun inlevingsvermogen vanuit bovenstaande variabelen. In feite is inlevingsvermogen een vorm van speculatie en werd dit ook vaak gebruikt om een speculatie te ondersteunen.

Sommige reacties bestonden puur uit variabelen, zonder dat daaraan een evaluatie van een aspect verbonden zat. De meeste reacties behelsden echter wel een evaluatie aan de hand van één of meerdere variabelen, maar nooit allemaal tegelijk. De variabelen kwamen in vele complexe combinaties voor. Bijvoorbeeld in deze reactie van respondent 2 op het einde van bron 1:

“Ja, heel sentimenteel. Eigenlijk wel sentimenteel, maar goed het is wel waar. Maar als ze naar de vliegers kijken, zitten ze niet met heimwee te kijken ver over zee. Nee dat geloof ik niet. Heimwee krijg je op momenten dat je dus herinnering krijgt tijdens Sinterklaas, tijdens Kerst, tijdens verjaardagen. Dan zijn de momenten van heimwee. En niet als je als kind aan het vliegeren bent want dan ben je alleen met de vlieger bezig.”

Hier evalueert ze de representatie als onjuist, vanwege de combinatie van de verstrekte informatie. Dit in tegenstelling tot haar evaluatie van de afzonderlijke representaties, namelijk dat de gerepatrieerde kinderen heimwee hadden en dat er gevliegerd werd. De representatie evalueert ze vanuit de speculatie (“dat geloof ik niet”) dat vliegeren geen moment van heimwee is en de kennis, op basis van haar eigen inzicht of ervaringen, dat heimwee in situaties voorkomt die herinneringen oproepen.

Variabelen in overige reacties

Naast het evalueren van de aspecten en reageren met variabelen zonder te evalueren, bestonden de reacties van de respondenten ook uit variabelen die niet bij konden dragen aan de evaluaties. Zo voegden de respondenten vaak informatie toe aan de representatie vanuit variabelen als kennis, ervaring, speculatie, inlevingsvermogen en actualiteit. Daarmee onderbouwden ze dus niet hun evaluaties, maar specificerden ze de gegeven informatie in de bron. Daarnaast leidde de betrouwbaarheid van informanten tot de acceptatie van informatie die nieuw was voor de respondent.

Tot slot leidde de informatie in een bron eenmalig tot de creatie van een nieuwe mening van de respondent over het gerepresenteerde onderwerp.

De betekenisverleningen

Bron 1

Mening

De eerste bron wordt erg negatief beschouwd, als ‘belerend’ en ‘zelfingenomen’. Dat ligt vooral aan de boodschap die de respondenten eruit halen, die voor beide anders is. Respondent 1 haalt de boodschap eruit: “die mensen [de Indische repatrianten] doen heel erg hun best om gelijk aan ons [de Nederlanders] te worden”. Hoewel ze het ermee eens is dat de Indische repatrianten een goed aanpassingsvermogen hadden, evalueert ze de boodschap als belerend. De maker impliceert namelijk hoe de repatrianten zich moeten gedragen om een goede Nederlander te zijn en daarmee lijkt te zeggen: “kijk eens hoe goed wij Nederlanders zijn”. Ze is het oneens met het denkbeeld dat de Indo’s niet gelijk zouden zijn aan Nederlanders en zich daarom moesten aanpassen. Deze interpretatie van de boodschap lijkt erg correct, alsmede de denkbeelden die volgens de respondent uit de bron blijken. Daarover zegt ze:

“Nou ik denk dat onderbewust dat dat de gedachte van de man is geweest. Ik geloof niet dat hij bedoelde ‘kijk zo moet je je gedragen want dan ben je een goede Nederlander’, maar het is meer dat die man zo dacht. Dat hij dacht ‘kijk die mensen doen heel erg hun best om gelijk aan ons te worden’. Zulke mensen moeten ervaren dat als je er anders uitziet, dat je dan nog niet anders bent. Dat is het hele euvel met discriminatie, dat mensen denken dat als je er anders uitziet, je ook anders bent. Dat zie je nu ook met de Syriërs. Een filmpje van gewelddadige hooligans, wordt nu verspreid als Syriërs die hier nu aan het rellen zijn. Of dat nu moedwillig is of niet, dat vind ik pijnlijk. Mensen beoordelen elkaar op een ander uiterlijk en dat vind ik hier een beetje uit blijken.”

Hier blijkt dat ze het oneens is met het discriminerende idee dat het anderszijn gebaseerd wordt op het uiterlijk. Ze verwijt de maker het denkbeeld echter niet, omdat hij nog onwetend is over ‘anderszijn’. Dit bleek ook eerder uit haar interpretatie van de bron en daarmee het denkbeeld als “ouderwets”. Dat ze zegt “of dat nu moedwillig is of niet, dat vind ik pijnlijk”, betekent dat die onbewustheid echter niet uitmaakt voor de emotionele lading die het denkbeeld voor haar heeft. Zodoende evalueert ze de bron dus vanuit haar mening: “niet aangepast ben je ook gelijk, alleen je bent anders”. De vergelijking met een actuele gebeurtenis indiceert dat ze de bron niet evalueert vanuit haar eigen ervaring, maar haar algemene denkbeelden over discriminatie en ‘anderzijn’.

De tweede respondent haalt als boodschap uit de bron: “hoe goed Nederland voor zijn repatrianten zorgt”. In zekere zin ligt dit in het verlengde van de vorige boodschap, omdat ook hier de

bron is geïnterpreteerd als gaande over de goede aanpassing van de repatrianten aan Nederland. Respondent 2 ziet daarin echter het denkbeeld dat dit niet aan de repatrianten zelf, maar aan de Nederlanders te danken is, vanwege hun goede hulp. Dat lijkt onterecht, omdat de bron erg positief is over de repatrianten. Dit wijst op het oud zeer dat de bron bij deze respondent oproept. In tegenstelling tot respondent 1 verwerpt ze de boodschap niet vanuit haar denkbeelden, maar vanuit de onjuistheid van de boodschap en de bron zelf. Volgens haar is de goede aanpassing van de repatrianten in Nederland namelijk juist niet te danken aan de hulp van de Nederlanders, maar aan de veerkracht van de repatrianten. Zodoende baseert ze haar mening over de bron als zelfingenomen op de onjuistheid ervan.

Juistheid

De mate waarin de eerste bron als juist wordt geëvalueerd is voor beide respondenten heel verschillend. Voor respondent 1 staat de boodschap min of meer gelijk aan de representatie van de repatriatie. Die beschouwt zij niet als juist of onjuist in het algemeen, maar als product van de denkbeelden die men toen had. Zodoende is die representatie juist voor de tijd waarin de bron is gemaakt en onjuist voor de huidige tijd. De reden die ze aangeeft voor die denkbeelden is dat men toen nog onbekend was met immigranten, terwijl er nu “veel meer mensen [zijn] gekomen, dus gaan mensen er ook breder over denken”. Zodoende evalueert zij de boodschap vanuit haar algemenere denkbeelden over anderszijn, gelijkwaardigheid en aanpassing, die niet specifiek op de repatriatie gericht zijn. Voor haar is de bron er ook een voorbeeld van dat mensen elkaar op uiterlijk beoordelen. Haar evaluatie van het gerepresenteerde staat daar echter compleet los van. Hierbij is ze niet zozeer bezig met de algemene juistheid ervan, maar met de juistheid voor zichzelf. Hierin ligt ook de betekenis die de bron voor haar heeft, namelijk de herkenning ervan in haar eigen ervaring van de repatriatie. Deze berust vooral op herinneringen, maar deels ook op de kennis die ze later over haar eigen situatie te weten is gekomen. Dat er veel dingen in de bron zitten die ze niet herkent, ziet ze niet als reden dat de bron onjuist is, maar eerder als reden dat haar eigen herinneringen geen goede representatie zijn van de repatriatie in het algemeen. Zodoende zit er voor haar ook een heel positieve kant aan de bron, alhoewel haar uiteindelijke mening over de bron is dat deze belerend is. Bovendien getuigen het feit dat ze de maker zijn boodschap niet verwijt en dat ze tijdens het zien van de bron vooral reageerde op hetgeen ze ervan herkent, dat ze meer waarde hecht aan de betekenis van de bron voor haarzelf, dan de boodschap en de daadwerkelijke juistheid van de representatie.

Voor de tweede respondent ligt dit heel anders. Dat zij de boodschap van de maker verwerpt, komt wel door de onjuistheid van de representatie. De meeste informatie beschouwt ze als onjuist, omdat het niet overeenkomt met haar kennis. Ook bekritiseert ze de constructie van de representatie, terwijl de eerste respondent hier niet aan twijfelt. Ze verklaart dat de beelden “onecht” zijn:

“... toen ik voor de klas stond waren die banken echt nog allemaal achter elkaar. Dus dat is waarschijnlijk de laatste beelden van 1958, want 1950 was dat echt nog niet zo. Ik denk dat heel veel dingen gewoon zo even neergezet zijn. De Indische mensen staan te koken en dat een grote Hollandse daar dan achter staat en ik weet niet wat ze aan het bakken zijn, slavinken die in de jus werden gegoten. Ik denk dat dat allemaal helemaal met vooropgezette plannen gedaan werd. Ook het spelen van die kinderen enzo, ik denk dat dat allemaal zo neergezet is om te laten zien hoe goed Nederland voor zijn repatrianten zorgt.”

Hieruit blijkt dat omdat de beelden niet kloppen met haar eigen ervaring, ze deze als niet representatief beschouwt voor de gerepresenteerde periode. Ook twijfelt ze aan de geloofwaardigheid van de bron op basis van enkele fragmenten. Ze speculeert (blijkt uit “waarschijnlijk” en “ik denk”) dat veel beelden gescript zullen zijn om de boodschap goed over te brengen. Later blijkt dat het ontbreken van de geestelijke verzorging van de repatrianten in de bron hiervoor een bewijs is. Dit is volgens haar niet (goed) gebeurd en zou daarom afdoen aan de boodschap van de maker. Ook evalueert ze de juistheid van de representatie op basis van de algemeenheid ervan. Ze stelt dat de bron deels juist zou kunnen zijn voor een specifieke groep repatrianten, namelijk de Molukkers, of als representatie van de allereerste oplossing, maar niet voor de repatriatie in het algemeen. Dit overlapt met de juistheid van de boodschap voor haar eigen ervaring. Zij beschouwt zichzelf namelijk als ervaringsdeskundige, door haar eigen ervaring van de repatriatie te presenteren als feitelijke kennis over de repatriatie in het algemeen. Zodoende herkent ze wel gerepresenteerde aspecten van de repatriatie, maar vindt ze de representatie en de boodschap ervan onjuist, omdat die niet overeenkomen met haar eigen ervaring. Hoewel de bron inderdaad grotendeels onjuist is, lijkt het onterecht dit te stellen op basis van alleen de eigen ervaring. Dit duidt op haar negatieve ervaring van de repatriatie en de overeenkomst daarvan met de huidige denkbeelden over de repatriatie. De enige informatie die volgens haar klopt, is dat men erg moest wennen en daarom heimwee had. Daarnaast herkent ze ook een aantal gerepresenteerde aspecten. Echter zijn die niet genoeg om naast het gebrek van herkenning van de overige gerepresenteerde aspecten een betekenis voor zichzelf uit de bron te halen. Zodoende evalueert ze niet alles in de bron als negatief en onjuist, maar is dit wel haar eindoordeel over de gehele bron.

Bron 2

Mening

De evaluatie van de tweede bron is veel positiever, vanwege de boodschappen die de respondenten eruit halen. De eerste respondent beschouwt de bron als maatschappijkritisch, omdat de maker de Nederlanders met deze representatie een spiegel voor wil houden over hoe ze de repatrianten daadwerkelijk op hebben gevangen. De boodschap hierachter is volgens haar dat de repatriatie een voorbeeld is voor “hoe er nu nog vaak gedacht wordt in Nederland”. Dit blijkt echter niet werkelijk uit de bron en getuigt eerder van haar neiging te evalueren vanuit denkbeelden over algemenere onderwerpen. Deze boodschap komt dan ook overeen met haar idee dat mensen er moeite mee hebben om een andere cultuur op te nemen in hun eigen en daarbij de andere cultuur in zijn waarde te laten, en met haar mening dat men hiermee om moet leren gaan, omdat de wereld steeds meer vermengt. Die bevestiging van haar denkbeelden in de boodschap van de bron is voor haar ook de betekenis van de bron.

De tweede respondent beschouwt de bron ook als “cynisch ... over de houding van de autoriteiten” tijdens de repatriatie. De boodschap die ze daaruit haalt is dat de Nederlanders zich nergens druk om hebben gemaakt, omdat de integratie goed is verlopen ondanks dat de repatrianten hun eigen cultuur meenamen. Hoewel dit veel beter lijkt de kloppen dan de algemene boodschap die respondent 1 eruit haalde, komen beide boodschappen redelijk overeen. Beiden stellen dat de maker de Nederlanders wil laten zien dat de zorgen die ze zich hebben gemaakt over de nieuwe cultuur die de repatrianten meebrachten niet nodig zijn geweest. Ze zijn daarbij van mening dat de cultuur van immigranten in hun waarde gelaten kan worden zonder dat dit de integratie belemmert. Ook voor de tweede respondent is de betekenis van de bron de bevestiging van haar eigen denkbeelden. Daarbij geeft zij ook een verklaring voor de boodschap van de bron, namelijk dat er ondertussen nog veel meer mensen naar Nederland zijn gekomen en er daardoor cynisch teruggekeken kan worden op de repatriatie. Zodoende gebruikt ze hier dezelfde kennis als de eerste respondent gebruikt om de denkbeelden die uit de eerste bron blijken te verklaren.

Juistheid

De eerste respondent reageert heel negatief op de gerepresenteerde voorbeelden van de beeldvorming van de Nederlanders tijdens de repatriatie. Omdat ze er echter weinig in herkent, kan ze niet reageren op de representaties ervan. De meeste andere aspecten die door de commentator en ook de andere informanten gerepresenteerd zijn, herkent ze meestal wel en evalueert daarbij de representaties ook positief. Toch kan ze zich niet vinden in de gehele representatie van de repatriatie. De moeite die daaruit blijkt voor de repatrianten heeft ze zelf niet ervaren. Zodoende oordeelt ze dat

de representatie van de repatriatie niet voor iedereen juist is, omdat er variatie in ontbreekt. Zo is de representatie ook niet helemaal juist voor haar eigen ervaring, omdat die makkelijker was dan hoe de repatriatie gerepresenteerd wordt in de bron. Uiteindelijk vindt ze de ene bron geen betere representatie voor haar eigen ervaring van de repatriatie dan de ander, omdat ze in beide bepaalde aspecten wel en niet herkent. Dat ze positiever is over de tweede bron ligt dus niet aan de juistheid ervan, maar aan de boodschap die overeenkomt met haar eigen mening.

De tweede respondent evalueert deze bron wel als een betere representatie van de repatriatie dan de eerste. Net als de eerste respondent reageert ze negatief op de gerepresenteerde denkbeelden, maar ook positief op de representaties ervan. Daarnaast reageert zij ook positief op de overige aspecten die de commentator en de andere informanten representeren. Ook hier evalueert ze de representaties positief. Zij vindt de algehele representatie van de repatriatie wel beter dan de eerste bron, omdat deze meer overeenkomt met haar eigen kennis en mening erover, maar ook met haar eigen ervaring. Opmerkelijk is haar uitspraak:

“Nou, wat ik nog mis – maar goed ik weet niet of dat in een filmpje ook nog terecht kan komen want dan wordt het eindeloos lang – er is natuurlijk ontzettend veel geestelijk leed geweest. Vooral ook onder de KNIL-mensen en de papoea-mensen. Dat komt in dit filmpje niet goed uit. Maar dat kan misschien ook niet. Dan zou je ook echt een heel ander soort filmpje moeten maken, lijkt mij.”

Ze geeft hier aan hetzelfde aspect te missen als bij de vorige bron. Echter waar dit extra bevestigde dat de vorige bron geen goede representatie was, doet dit gemis in deze bron niet af aan die representatie. Ze verklaart alleen waarom het logisch is dat dit aspect er niet in voor komt. Dit getuigt van haar voorkeur om de eerste bron negatief en de tweede positief te evalueren, omdat deze meer met haar eigen denkbeelden en ervaring overeenkomt. Dit duidt wederom op oud zeer.

Verklaring verschillen

Er lijken twee belangrijke redenen te zijn waarom de respondenten de bronnen op verschillende manieren evalueren. In de eerste delen van de interviews hebben ze over hun repatriatie verteld. Daarbij valt op dat de eerste respondent, in tegenstelling tot de literatuur, de repatriatie redelijk positief heeft ervaren. Zij vertelt vooral vanuit haar herinneringen, waaruit blijkt dat ze als kind de nieuwe belevenissen vooral leuk vond. Hoewel ze ook vervelendere herinneringen heeft, zijn dit er maar een paar en hebben die bovendien niet haar ervaring van de repatriatie beïnvloed. Daarnaast geeft ze vanuit haar huidige identiteit aan wel kennis te hebben over de vervelende aspecten van die periode, maar stelt ze duidelijk het als kind niet zo ervaren te hebben. Ook geeft ze daarbij aan wel wat vernomen te hebben van de ontevredenheid die er over de repatriatietijd heerst, maar het hier

niet mee eens te zijn. Zij zegt: “Tuurlijk zijn er foute dingen gebeurd, maar over en weer.” Voor haar is het belangrijk dat er meer aandacht besteed wordt aan de repatriatie, maar ze vindt dat daarmee ook de Nederlanders schuld wordt aangepraat. In de bronnen lijkt ze vooral betekenis te verlenen vanuit haar eigen ervaring van de repatriatie en dus niet bezig te zijn met de huidige denkbeelden daarover. Ze evalueert de bronnen vooral vanuit haar eigen mening. Zodoende blijft ze heel dicht bij zichzelf en lijkt haar beeld over de repatriatie niet erg beïnvloed door de informatie die ze daar later over heeft vernomen. Ook neemt ze haar eigen ervaring bijna nooit als voorbeeld voor de repatriatie in het algemeen. Daarom is ze minder bezig met het evalueren van de juistheid van de bronnen in het algemeen, maar meer met de juistheid van de bronnen voor zichzelf. Oftewel, ze reageert vooral op de bronnen wanneer ze iets herkent dat overeenkomt met haar eigen ervaring van de repatriatie. Daarnaast heeft haar relatief positieve kijk op de repatriatie als gevolg dat ze vooral de juistheid van de bronnen aan probeert te tonen, wanneer ze de informatie niet herkent. Die (on)juistheid van de bronnen voor de eigen ervaring staat echter compleet los van haar evaluatie van de gehele bronnen. Dat doet ze vanuit haar mening over integratie en ‘anderszijn’ in het algemeen, niet specifiek voor de repatriatie.

Hoewel ze dezelfde repatriatie heeft meegemaakt en ook feitelijk hetzelfde verhaal schetst, heeft de tweede respondent een veel negatiever beeld van de repatriatie. Ze vertelt meer vanuit het nu, door terug te kijken op haar ervaringen vanuit de kennis die ze over de repatriatie heeft opgedaan. Alhoewel ze stelt dat haar beeld van de repatriatie niet beïnvloed is door die informatie, praat ze wel degelijk in termen van anderszijn, onbegrip en opname in de maatschappij, overeenkomstig met de literatuur. Zodoende reageert zij veel meer vanuit haar kennis over de repatriatie, dan vanuit haar daadwerkelijke herinneringen. Dus Siapera’s theorie dat representaties als performatieve macht kunnen fungeren om ‘waarheden’ te veranderen, is alleen op deze respondent van toepassing. Daarbij gebruikt ze ook haar eigen ervaring als voorbeeld voor de repatriatie in het algemeen. Vanuit dit negatieve beeld over de repatriatie lijkt ze in de eerste bron ook zoveel mogelijk aan te willen tonen wat er onjuist aan is, omdat de bron voor haar een voorbeeld is van van die denkbeelden waarover de ontevredenheid heerst. De aspecten die ze herkent en die juist zijn gerepresenteerd, haalt ze op verschillende manieren toch naar beneden, vanwege het oud zeer dat de bron in haar naar boven haalt. De tweede bron getuigt daarentegen van de huidige denkbeelden, waarin zij zich kan vinden. Daarom probeert ze dus de juistheid ervan zoveel mogelijk aan te tonen. Waar ze de informatie niet herkent, neemt ze aan dat die wel juist zal zijn, terwijl dit bij de eerste bron juist reden was om aan te tonen dat deze de repatriatie slecht representeerde. Hoewel ze stelt dat de tweede bron voor haar een bevestiging is van haar negatieve denkbeeld over en ervaring met de repatriatie, heeft ze de bronnen erg naar haar hand gezet om dat te bereiken. Dat beide respondenten uiteindelijk toch tot min of meer dezelfde evaluaties van de bronnen komen, komt omdat ze beiden vanuit huidige

denkbeelden de boodschappen evalueren. Hun mening is van nu en de boodschap die uit de eerste bron blijkt getuigt voor beiden van ouderwetse, raciale denkbeelden. Spencers theorie dat kwesties van ras en etniciteit vergankelijke sociale constructies zijn, klopt hier dus. En dat klopt ook met Hall's theorie, waarin hij stelt dat betekenissen sociale conventies zijn die door de tijd heen veranderen.

Vergelijking met verwachtingen

De algemene verwachting dat bron 2 meer gewaardeerd zou worden dan bron 1 klopt. De verwachtingen over de weg daartoe komen echter minder overeen. Waar respondent 1 de eerste bron inderdaad wat propagandistisch beschouwt, gaat dit haar er niet alleen om dat de repatriatie zo zorgeloos wordt afgebeeld, maar vooral omdat de Nederlanders zo hulpvaardig worden afgebeeld. Zodoende komt de boodschap die zij eruit haalt maar deels overeen met de verwachting. Ze haalt er over de repatrianten niks positiefs uit, maar is alleen gefocust op het negatieve. Wel speelt voor haar een gebrek aan begrip in de bron, want juist die hulpvaardigheid van de Nederlanders komt voor haar niet overeen met de werkelijkheid. Dat blijkt ook uit het aspect dat ze in de bron mist: de geestelijke verzorging. Daardoor vindt ze de bron ook meer propagandistisch omdat die onecht zou zijn, doordat de werkelijkheid erin is gemanipuleerd. Zij stelt dan ook letterlijk zich inderdaad aan de bron te ergeren en haar eigen repatriatie er niet in te herkennen. Voor respondent 2 gelden al deze punten niet. Zij ergert zich ook wel aan verschillende fragmenten, maar puur omdat ze het niet met de denkbeelden eens is en het daadwerkelijke beleid dat gevoerd werd: aanpassing van de Indo's aan de Nederlanders op alle fronten. Zij ziet hierin echter niet de boodschap van de bron, maar de onbewuste denkbeelden van de maker. Zodoende ervaart zij de bron niet als propagandistisch, mede omdat zij de repatriatie helemaal niet zo negatief heeft ervaren. Zij herkende veel meer haar eigen repatriatie in de bron. Wel halen beide respondenten er een stereotiep denkbeeld uit. Echter zien ze daarin niet zozeer een positieve representatie van de Indo's, maar een negatieve. Alhoewel ze zich hier wel aan storen, verwijten ze het de maker tegelijkertijd niet, omdat ze de bron in historische context plaatsen. Zij concluderen er, in lijn met de verwachtingen, tevens uit dat volgens de bron blijkt dat er nog weinig kennis over Indo's was. Ze zien dit echter niet als kritiek op de maker of de repatriatie, omdat men hier niets aan kon doen.

De verwachtingen voor de tweede bron komen meer overeen met de bevindingen van de respondenten. Inderdaad scharen zij zich achter de commentator en identificeren zij zich met de respondenten. Beiden storen zich aan de uitspraken van de ambtenaren. Voor de eerste respondent is het ook heel duidelijk dat deze reacties door de maker zo beoogd zijn. Zij hoort dit inderdaad in de intonatie van de commentator. Voor respondent twee is dit echter minder duidelijk. Zij reageert wederom meer vanuit haar eigen mening op het gerepresenteerde onrecht dat repatrianten aan is gedaan, maar herkent dit niet in haar eigen ervaring. Respondent 1 herkent die representaties wel meer, omdat zij de bron meer kijkt vanuit haar kennis over de repatriatie. Ze waardeert, naar verwachting, de opzet van deze bron. Voor beiden kwamen de kritieken echter niet zozeer overeen met hun eigen ervaringen. Respondent 1 stelt wel dat deze bron een betere representatie is van haar repatriatie, maar speculeert vanuit haar kennis dat de informatie in deze bron wel voor haar

familieleden zal kloppen. Uiteindelijk heeft ze dezelfde kritiek op deze bron als op de eerste bron, maar vergeeft het ontbreken van de geestelijke zorg hier, omdat ze deze bron wel een echte representatie van de repatriatie vindt. Respondent 2 lijkt echter meer kritiek te hebben op deze bron, omdat die volgens haar juist te pessimistisch is ten opzichte van haar eigen ervaring en waarschijnlijk ook voor veel anderen. Zodoende waardeert zij de tweede bron alleen meer omdat deze overeenkomt met haar eigen denkbeelden, maar niet omdat deze de repatriatie beter zou representeren dan de eerste bron.

Wat uit de verwachtingen bij beide bronnen niet bleek, was op welke manieren de respondenten betekenis verleenden. Beiden namen vooral hun eigen ervaringen als uitgangspunt. Respondent 1 presenteerde die wel als voorbeeld voor de repatriatie in het algemeen en ging daarbij ook meer uit van de algemene kritieken op de repatriatie en de kennis die ze daarover had. Echter hoe de respondenten de repatriatie ervaren hadden, viel niet te voorspellen, zoals vooral bij respondent 2 blijkt. Zij reageerde bijna niet vanuit haar kennis over de repatriatie in het algemeen. Zodoende viel vantevoren niet te voorspellen hoe ze daadwerkelijk betekenis zouden verlenen aan de bronnen, omdat ze dit vooral vanuit hun eigen ervaringen doen, of die nu wel of niet met de algemene denkbeelden over de repatriatie overeenkomen.

Conclusie

In antwoord op de vraag *'Hoe verlenen Indo's, die in 1950 gerepatrieerd zijn, betekenis aan representaties in audiovisueel materiaal van de repatriatie naar de Nederlandse maatschappij?'* is onderzocht welke betekenissen aan de bronnen zijn verleend en op welke manieren. Het antwoord hierop blijkt echter niet eenduidig.

Halls theorie dat iedereen vanuit zijn eigen culturele achtergrond betekenis verleent, blijkt hier te kloppen. De respondenten verlenen vooral betekenis vanuit hun eigen ervaring met de repatriatie. Echter is de ervaring en terugblik op die culturele achtergrond heel verschillend. Hoewel de feitelijke repatriatie dan wel hetzelfde kan zijn, hebben de respondenten het toch individueel en daarmee anders dan elkaar ervaren. Zoals Sreberny stelde, is het onterecht om alleen op racisme te focussen. Hoewel de eerste respondent wel racisme heeft meegemaakt tijdens de repatriatie, speelt dit geen rol in haar beeld ervan. Voor de tweede respondent definieert niet racisme, maar heimwee en gebrek aan begrip haar beeld van de repatriatie. In antwoord op Sreberny's vraag welke rol de media in die belevingen spelen, blijkt dat de respondenten in verschillende mate zijn beïnvloed door informatie die ze later over de repatriatie hebben vernomen. Hoe meer die informatie aangenomen is, of overeenkomt met de eigen ervaring, hoe meer de representaties vanuit de huidige denkbeelden over de repatriatie beoordeeld worden. Dan wordt de representatie vooral geëvalueerd op basis van de juistheid ervan voor de repatriatie in het algemeen. De representatie is dan een bevestiging van de beleving en het beeld van de repatriatie. Wanneer de denkbeelden die uit latere informatie over de repatriatie blijken echter niet zijn aangenomen, wordt de representatie juist geëvalueerd vanuit eigen herinneringen en daarmee de juistheid ervan voor de eigen ervaring. De representatie bevestigt of verandert dan niet het beeld van de repatriatie. Zodoende is de performatieve macht, die de media volgens Siapera hebben, per persoon verschillend. Er kan dus niet worden aangenomen dat de mediarepresentaties van de repatriatie het culturele effect van de ontevredenheid teweeg hebben gebracht.

De uiteindelijke betekenis die aan de representatie wordt verleend is vooral afhankelijk van de boodschap die eruit blijkt. Ook die boodschap wordt door de respondenten verschillend geïnterpreteerd op basis van hoe positief/negatief hun ervaring van en denkbeeld over de repatriatie is. Voor de interpretatie van die boodschap is vooral de representatie belangrijk: hoe wordt de repatriatie afgebeeld en welke informatie wordt daarbij gegeven? Hieruit maken de respondenten de denkbeelden van de maker op over de repatriatie. Hierbij speelt de tijd waaruit de bron stamt een belangrijke rol. De respondenten evalueren de boodschap immers vanuit hun huidige mening, die correspondeert met de huidige denkbeelden over immigratie in het algemeen dan wel de repatriatie specifiek. Halls theorie dat de betekenissen die met representaties geproduceerd worden, sociale

conventies zijn die door de tijd heen veranderen klopt hier dus. Volgens Spencer zouden kwesties van ras onderhevig zijn aan zulke sociale veranderingen. Ondanks een positieve kijk op de repatriatie en een goed bedoelde boodschap, komt de boodschap van de oude bron inderdaad uit raciale denkbeelden voort die niet meer ethisch verantwoord zijn en wordt zodoende negatief geëvalueerd. De negatieve terugblik op de repatriatie in de recente bron verraadt actuele denkbeelden, waardoor deze bron veel positiever wordt beschouwd. Zodoende verleent iedereen inderdaad vanuit zijn sociale positie betekenis, zoals Hall stelt. In het geval van representaties van de repatriatie is dit vooral tijdsgebonden, omdat met de tijd de denkbeelden over de repatriatie en immigratie in het algemeen erg zijn veranderd.

Die betekenisverlening aan de hele bron komt voort uit afwegingen tussen betekenisverleningen aan verschillende fragmenten in de bron. Herkenning blijkt daarbij de belangrijkste factor te zijn. Naast herkenning van de representaties in de eigen ervaring en kennis over de ervaringen van anderen of de repatriatie in het algemeen, is identificatie een belangrijke vorm van herkenning. Hier blijkt Spencers theorie, dat men 'anderen' representeert om de identiteit van de 'zelf' en de eigen gemeenschap te bevestigen, ook toepasbaar op betekenisverlening. Hoe meer de respondenten zich met de informanten indentificeren, hoe betrouwbaarder zij hen vinden en hoe makkelijker zij de informatie accepteren. Daarnaast verlenen ze ook betekenis door de gerepresenteerden te identificeren. Wanneer zij hierin niet zichzelf of familie of kennissen herkennen, identificeren zij de gerepresenteerden met een andere groep. Hieruit blijkt dat ook Halls theorie over benadrukken van 'de ander' niet alleen belangrijk is om betekenis te creëren in representaties, maar ook in de betekenisverlening van het publiek. Het typeren van verschillende groepen mensen (de 'zelf' en de 'ander') blijkt heel belangrijk om een mening te kunnen vormen over of de juistheid te kunnen bepalen van de informatie. In het geval van identificatie als de 'ander' berust de betekenisverlening op de kennis en inlevingsvermogen van het publiek. Zodoende kan men ook bij gebrek aan herkenning betekenis verlenen. Bij identificatie speelt vooral het uiterlijk een belangrijke rol, maar verder wordt er meer op het commentaar gereageerd. Vanuit die manieren worden de informanten, de boodschap van de bron, de constructie van de representatie en de gerepresenteerde aspecten van de repatriatie zelf afzonderlijk geëvalueerd.

Omdat de respondenten dus vanuit hun eigen ervaring, denkbeeld en mening over de repatriatie betekenis verlenen aan de bronnen, komen de bevindingen niet erg overeen met de verwachtingen. Dat de algemene verwachtingen voor de recente bron wel overeenkomen, komt vooral doordat de boodschap daarin vanuit huidige denkbeelden is geconstrueerd en daarmee overeenkomt met de denkbeelden van de respondenten. Dit heeft niet per se te maken met hun denkbeelden over de repatriatie, maar meer met hun huidige mening over de boodschap van de bron en de denkbeelden die daaruit blijken. Zodoende heeft een empirisch onderzoek vooral toegevoegde waarde voor studies

naar historische representaties. Daarnaast geeft het inzicht in de complexiteit van de manieren van betekenisverlening aan mediarepresentaties. Uiteindelijk kan met een tekstueel onderzoek, naast het aantonen van representatieconstructies, hooguit bepaald worden of een representatie positief of negatief geëvalueerd zal worden. Er kan niet aangetoond worden wat tot die evaluatie leidt en dus op welke manier de media een rol spelen in een cultureel effect. Zo blijkt uit dit onderzoek dat er niet zomaar vanuit kan worden gegaan dat repatrianten betekenis verlenen vanuit de algemene denkbeelden en kritieken op de repatriatie.

Reflectie en vervolg

Interessant aan dit onderzoek is dat het laat zien hoe twee Indische zussen, met dezelfde culturele achtergrond en maatschappelijke positie, op geheel andere wijze betekenis verlenen aan de representaties. Zo is gebleken hoe de representaties wel of geen rol kunnen spelen in het denkbeeld van Indo's over de repatriatie. Daarbij moet wel genoemd worden dat de eerste respondent, met haar redelijk positieve ervaring van de repatriatie, een uitzondering zou kunnen zijn. Om dit te weten te komen zou een kwantitatief empirisch onderzoek gedaan moeten worden. Hieruit zou ook kunnen blijken welke rol dergelijke representaties werkelijk spelen (en hebben gespeeld) in de algemene huidige denkbeelden over de repatriatie.

Wat bovendien bleek, is dat Indo's ook betekenis kunnen verlenen vanuit algemenere denkbeelden over integratie en anderszijn. De betekenisverlening is niet per se gericht op de repatriatie specifiek. Daarom is het interessant ook te onderzoeken hoe anders of overeenkomstig niet-gerepatrieerde Nederlanders betekenisverlenen aan deze representaties. Daarmee kan ook gereflecteerd worden op Halls theorie dat betekenissen tussen culturen verschillen. Hierbij is wederom de diachrone relatie tussen de bronnen interessant, want ten tijde van de repatriatie zullen Nederlanders en Indo's cultureel verschillender zijn geweest dan nu. Hetzelfde geldt voor de nadruk van de respondenten op hun jonge leeftijd ten tijde van de repatriatie. Daarmee zou hun ervaring anders zijn dan die van volwassen repatrianten. De rol die representaties van de repatriatie voor hen hebben gespeeld, kan daarom heel anders zijn. Het kan echter lastig zijn aan zulke respondenten te komen. Zij zullen op hoge leeftijd zijn en daardoor misschien geestelijk minder fit.

Hoe interessant de bevindingen van dit onderzoek ook zijn, is het oorspronkelijke doel om de betekenisverleningen aan de representaties in kaart te brengen niet geheel bereikt. Omdat er geen saturatie was, moet worden aangenomen dat er nog meer variabelen, constructies en betekenissen te vinden zijn. Daarvoor is meer empirisch onderzoek nodig, waarbij de hier gevonden betekenisverleningen als basis fungeren.

Een bredere relevantie van dit onderzoek is echter dat het fungeert als opzet voor het in kaart brengen van de betekenisverleningen van post-koloniale migranten aan representaties van hen. Er bleken alleen enkele tekstuele studies te bestaan naar de constructies van representaties, om het identificeren van de 'ander' qua ras en etniciteit in post-koloniale samenlevingen te begrijpen. Met meer empirische receptieonderzoeken zouden de rollen aangetoond kunnen worden die dergelijke representaties in die (de)racialisatie spelen. Wel bestaan er al enkele receptieonderzoeken naar de betekenisverlening van etnische minderheden naar representaties van hen in het algemeen. Door de bevindingen uit dit onderzoek daarmee te vergelijken kan een begin gemaakt worden met het in kaart brengen van de (constructies van) variabelen waarmee zij betekenis verlenen.

Tot slot toont dit onderzoek het belang van een empirische benadering in mediarepresentatiestudies aan, aan de hand van Halls encodeer/decodeer-model. Er is gesteld dat het belangrijk is niet voorbij te gaan aan de invloed van de tekstuele constructie op de betekenisverlening, maar er is om praktische redenen geen echte tekstuele analyse gedaan. De bronneninventarisatie staat daarvoor in. De toegevoegde waarde van de empirische benadering zou echter duidelijker blijken als deze naast een tekstuele analyse van dezelfde bronnen behandeld zou worden. Daarnaast bevat Halls model nog meer aspecten die van invloed zijn op de interpretaties van een boodschap. Het is niet mogelijk om die betekenis(sen) compleet in kaart te brengen, maar het is wel belangrijk er bewust van te zijn dat de constructie van een representatie maar één onderdeel is van al die aspecten.

Waar dit onderzoek voortkomt uit de beperking van tekstuele analyses, moet wel de subjectiviteit van een empirische benadering worden ingezien. Zo is een interviewproces nooit compleet objectief.⁸⁴ Hoewel getracht is de respondenten zo min mogelijk te beïnvloeden, heeft de aanwezigheid van de interviewer de uitkomsten mogelijk alsnog beïnvloed. De interviewer moest immers de respondenten wel sturen door vragen te stellen. Die reacties zijn minder puur dan de compleet eigen reacties. Die invloed kon beperkt worden door semigestructureerde interviews te houden met open vragen.⁸⁵ Zodoende zijn de antwoorden zelf niet beïnvloed en hebben de respondenten dus geheel eigen betekenissen geconstrueerd. Daarnaast is een kwalitatieve analyse ook vrij subjectief. Dat de analyse en daarmee de uitkomsten afhankelijk zijn van het interpretatievermogen van de onderzoeker, is zowel de kracht als de zwakte ervan.⁸⁶ Elke onderzoeker zou immers met andere resultaten komen, maar geeft daarmee wel interessante nieuwe inzichten.

⁸⁴ Bertrand and Hughes, 59, 74.

⁸⁵ Bertrand and Hughes, 78-80.

⁸⁶ Bertrand and Hughes, 93.

Referenties

Literatuur

- Algemeen Nederlands Persbureau. "Doorbraak in Indische 'backpay-kwestie'." *HP De Tijd*, 3 november 2015.
- Alia, Valerie and Simone Bull. *Media and Ethnic Minorities*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005.
- Baarda, Ben. *Dit is Onderzoek!*. Groningen: Noordhoff Uitgevers, 2009.
- Baarda, Ben, Martijn de Goede en J. Teunissen. *Basisboek Kwalitatief Onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Noordhoff Uitgevers, 2009.
- Bertrand, Ina and Peter Hughes. *Media Research Methods. Audiences, Institutions, Texts*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave MacMillan, 2005.
- Bogaerts, Els en Remco Raben. "Van Indië tot Indonesië." In *Van Indië tot Indonesië*, geredigeerd door Els Bogaerts en Remco Raben, 7-12. Amsterdam: Boom, 2007.
- Bosma, Ulbe, Remco Raben en Wim Willems. *De Geschiedenis van Indische Nederlanders*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2009.
- Brohm, Rene en Wendy Jansen. *Kwalitatief onderzoeken. Praktische kennis voor de onderzoekende professional*. Delft: Eburon, 2010.
- Bruns, Axel. "Gatekeeping, Gatewatching, Real-Time Feedback: New Challenges for Journalism." *Brazilian Journalism Research* 4, no. 2 (2011): 117-136.
- Bussemaker, Dr. H. TH. *Indisch Verdriet. Strijd om erkenning*. Amsterdam: Boom, 2014.
- Cottle, Simon. "Introduction. Media Research and Ethnic Minorities: Mapping the field." In *Ethnic Minorities and the Media. Changing Cultural Boundaries*, edited by Simon Cottle, 1-30. Buckingham: Open University Press, 2000.
- Downing John and Charles Husband. *Representing 'race': racisms, ethnicities and media*. London: Sage, 2005.
- Ellemers, J.E. "De migratie uit Indonesië als proces: meerdere beelden of toch één genuanceerd beeld?." In *Het Onbekende Vaderland*, geredigeerd door Wim Willems en Leo Lucassen, 80-93. Den Haag: Sdu Uitgeverij Koninginnegracht, 1994.
- Hagen, Jelle. *Vragen over vroeger. Handleiding voor het maken van historische interviews*. Vol. 10, nr. 2 van *Boekenreeks over tradities en tijdsverschijnselen*, geredigeerd door Ineke Strouken en Albert van der Zeijden. Utrecht: Nederlands Centrum voor Volkscultuur, 1993.
- Hall, Stuart. "Encoding/Decoding." In *Culture, Media, Language*, edited by Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Lowe and Paul Willis, 128-138. London: Hutchinson, 1980.
- Hall, Stuart. Introduction to *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, edited by Stuart Hall, 1-13. London: Sage Publications, 1997.

- Hall, Stuart. "The Spectacle of the 'Other'." In *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, edited by Stuart Hall, 223-290. London: Sage Publications, 1997.
- Hall, Stuart. "The Work of Representation." In *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, edited by Stuart Hall, 13-74. London: Sage Publications, 1997.
- Hall, Stuart, Chas Critcher, Tony Jefferson, John Clarke and Brian Roberts. "Orchestrating Public Opinion." In *Policing the Crisis. Mugging, the State, and Law and Order*, 120-138. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: MacMillan Education LTD, 1978.
- Kraidy, Marwan M. *Hybridity, or the Cultural Logic of Globalization*. Philadelphia: Temple University Press, 2005.
- Mak, Geertje. "Het huishouden als strijdtoneel. De inburgering van Indische Nederlanders." In *Vertrouwd en Vreemd. Ontmoetingen tussen Nederland, Indië en Indonesië*, geredigeerd door Esther Captain, Marieke Hellevoort en Marian van der Klein, 241-256. Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2000.
- Meijer, Hans. *In Indië geworteld*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2004.
- Siapera, Eugenia. "Audiences and Cultural Diversity." In *Cultural Diversity and Global Media. The Mediation of Difference*, 165-182. Chichester: Wiley-Blackwell, 2010.
- Siapera, Eugenia. "Theories of Representation." In *Cultural Diversity and Global Media. The Mediation of Difference*, 111-130. Chichester: Wiley-Blackwell, 2010.
- Silverman, David. "Interviews." In *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analyzing Talk, Text and Interaction*. 3rd ed. London: Sage, 2006.
- Spencer, Stephen. *Race and Ethnicity: Culture, Identity and Representation*. London: Routledge, 2006.
- Staiger, Janet. *Media Reception Studies*. New York, London: New York University Press, 2005.
- Vroman, Leo. *Warm, rood, nat en lief*. Amsterdam en Antwerpen: Uitgeverij Contact, 1994.
- Willems, Wim. *De uittocht uit Indië 1945-1995*. Amsterdam: Bert Bakker, 2001.
- Willems, Wim, Remco Raben, Edy Serieese, Liane van der Linden en Ulbe Bosma. *Uit Indië geboren. Vier eeuwen familiegeschiedenis*. Zwolle: Waanders Uitgevers, 2004.

Bronnen

- Noack, Karl. *De Repatriëring. Een eind en een begin*. Commentaar door Wim Povel, 1958. DVD.
- Wouters, Kees en Eelco Scheeres. *Een andere warmte. Migranten uit Nederlands Indië in Breda*, 1012. DVD.

Bijlagen

A – Bronneninventarisatie

De Repatriëring. Een eind en een begin.

Aankomst

Het begint met een beeld van een binnenvarend schip en commentaar dat aankomende en vertrekkende schepen altijd weer een gebeurtenis zijn. Maar met de soevereiniteitsoverdracht in 1949 is dit vervoer eenzijdig geworden. “Het is een trieste intocht van paar honderdduizend landgenoten.” Met die schepen werden Nederlanders uit Indonesië naar het koude, verre moederland gebracht. “Velen hadden ons land nog nooit gezien, maar allen hadden zij hoop op nieuwe toekomstmogelijkheden voor hen en voor de kinderen.” Hierbij zien we beelden van Indische repatrianten die heimelijk voor zich uitstaren, maar redelijk tevreden uitzien. Een fronsend kindje. Een oude vrouw die een grote lepel rijst naar binnen werkt. Een klein kindje krijgt te eten.

De woordkeuze ‘trieste intocht’ is dubieus. Er wordt niet verklaard voor wie de intocht triest is en waarom. De respondenten zouden hier aanstoot aan kunnen nemen, wanneer ze ervan uitgaan dat dit vanuit het Nederlandse oogpunt van de commentator bedoeld is. Wanneer ze ervan uitgaan dat het slaat op henzelf, die naar het koude, verre moederland gebracht waren – zoals de volgende zin luidt – zouden ze er echter juist begrip uit kunnen halen voor hun lot. Ook het commentaar over onbekendheid met het land en hoop op toekomstmogelijkheden lijkt eerder een begripvolle boodschap. De bijgaande beelden van repatrianten die te eten krijgen lijkt het idee te weergeven dat er in Nederland goed voor hen gezorgd wordt. De respondenten zouden, gezien de in ‘Tussen Wal en Schip’ besproken problemen die ze met de ontvangst in Nederland hadden, hier verontwaardigd op kunnen reageren dat de opvang helemaal niet zo goed was.

Ontvangst

De commentator vervolgt dat anderen door de lucht kwamen. De koningin was vaak aanwezig om persoonlijk te kunnen zien of alle maatregelen voor opvang getroffen waren. “...[dit] sterkte de repatrianten in een vertrouwen dat ze thuis waren gekomen.” Hierbij zien we beelden van repatrianten die uit een vliegtuig komen en de koningin die een handje geeft aan lachende dames. Een grote zaal vol gerepatrieerden aan tafels. Ze dragen allemaal westerse kleding. Kindjes krijgen wanten aan van hulpverleners.

Dat de koningin vaak aanwezig was lijkt een optimistische opmerking. Er is in de bestudeerde literatuur niet over geschreven. De woordkeuze daarbij dat de repatrianten vertrouwden thuis te zijn gekomen, lijkt evenmin correct. Uit de besproken literatuur blijkt heel duidelijk dat ze zich juist ontheemd voelden en als tweederangsburgers behandeld. Het valt daarom te verwachten dat de respondenten aanstoot zullen nemen aan dit stukje. De bijgaande beelden zou het commentaar op kunnen roepen dat alle kleding wel terug betaald moest worden, en het dus nog niet zo vriendelijk is als het lijkt dat die kindjes wanten krijgen.

Huisvesting

Gerepatrieerden werden ondergebracht in contractpensions. “Hier kon men rustig afwachten tot men een huis toegewezen kreeg en intussen wennen aan Nederlandse gewoonten en gebruiken.” We zien zo’n ‘park’ met pensions en een groep kinderen ertussen spelen. Een lachend meisje. Zo wordt er vooral Hollands gegeten, maar voor een geleidelijk wenproces mogen ze wel vaak zelf de rijsttafel klaarmaken. We zien repatrianten koken, inderdaad rijsttafel en daarna tafelen.

Hier zouden de respondenten wel herkenning uit kunnen halen van de contractpensions, maar wederom is het bijgaande commentaar wel erg positief. Zoals besproken was er een groot

woningtekort, dus zal men niet 'rustig hebben afgewacht'. Daarnaast was de druk om te assimileren erg groot en had men moeite om te wennen aan de levensomstandigheden. Deze problemen komen hier totaal niet aan de orde. De beelden ondersteunen het idee dat de repatrianten het naar omstandigheden goed hadden en tevreden waren. Het is te verwachten dat dit verontwaardiging of onbegrip bij de respondenten op zal roepen. Zij zullen het om bovenstaande redenen oneens zijn met dit fragment.

Bejaardentehuizen

Er kwamen ook veel ouderen en chronisch zieken die in speciale tehuizen werden ondergebracht. We zien zo'n tehuis en een zuster die thee brengt. Daar krijgen ze "een verzorging die zoveel mogelijk is aangepast aan hun vroegere levenswijze." We zien repatrianten aan een tafel zitten en lachend met elkaar praten. Het is een heel hartelijke bejegening. De woorden van een directrice waren: "We gaan hier maar van één ding uit en dat is dat we in onze hele houding tegenover deze weerloze oude mensen moeten optreden, alsof ze onze eigen ouders zijn." Bij deze woorden zien we twee verzorgers (Indisch van uiterlijk) een oude vrouw in rolstoel rondrijden.

Dat er speciale tehuizen waren zal best waar zijn, maar wederom wordt er een nogal optimistisch beeld bij geschetst. Het is betwifelbaar dat de ouderen zo zorgeloos in de tehuizen leefden, zoals de beelden doen vermoeden. Het was immers een compleet vreemd land voor hen en het valt af te vragen of zo'n aangepaste verzorging enigszins leek op hun koloniale leven. De boodschap lijkt hier te zijn dat Nederland goed voor hen zorgt. Er wordt weer geen aandacht besteedt aan de problemen en zorgen van repatrianten die hierbij kwamen kijken. Ook hier valt dus te verwachten dat de respondenten er een negatieve betekenis aan geven.

Eigenheid en aanpassing

De repatrianten werden soms ook ondergebracht in bungalowkampen, waar ze hun eigen huishouden konden doen. We zien een meisje gitaar spelen, een moeder is aan het breien. Er was voorlichting van kerken en particulier initiatief. Zij zetten zich in voor de geestelijke en maatschappelijke belangen van de gerepatrieerden. Bij dit commentaar zien we een bungalowpark. Voor die voorlichting worden overheidssubsidies verleend. "Zeer belangrijk is hierbij ook de taak van de vrijwilligsters die de gerepatrieerden met raad en daad kunnen bijstaan." We zien vier repatrianten in oosterse kleding lopen. Ondanks de nare omstandigheden waaronder men hun geboorteland heeft moeten verlaten, hebben velen dingen meegebracht waarmee ze hier de oude sfeer op kunnen roepen, vertelt de commentator. Nu zien we repatrianten dansen met Aziatische maskers, terwijl omstanders muziek maken met divers slagwerk.

De boodschap lijkt hier dat er een heel goede balans is gevonden tussen het aanpassen aan de Nederlandse samenleving en het behoud van de eigen cultuur. Zoals besproken voelde men echter de druk om te assimileren en was er juist geen plek voor de eigen cultuur. Bovendien zien we een Indonesisch ritueel. Zoals besproken voelden Indo's zich juist Nederlands en hadden die zich van zulke inlandse gewoontes ontdaan. Voor de respondenten zal dit fragment dus juist bevestigen dat zij toen niet zijn begrepen en men eigenlijk weinig van hen wist. Zo'n Aziatische traditie benadrukt het stereotype denken van die tijd.

Kinderen

De commentator zegt dat kinderen zich snel aanpassen en zich snel thuis voelen. We zien Hollandse en Indische kinderen samen een soort spelletje spelen.

De respondenten van dit onderzoek waren zelf nog kinderen toen ze repatrieerden. Ze kunnen hier dus herkenning uit halen, alhoewel te betwifelen valt of ze zich snel thuis hebben

gevoeld. Bovendien hebben ze misschien ook wel negatieve ervaringen gehad met Nederlandse kinderen.

Nieuwheid en vertrouwdheid

De repatrianten hadden hun ogen uitgekeken op de moderne woonwijken, maar vinden ook vertrouwdheid in de winkels met etalages met ingrediënten voor de rijsttafel. We zien beelden van beiden.

Het lijkt te zeggen dat er een perfecte balans was tussen het nieuwe leven in Nederland en het behoud van eigen cultuur, terwijl dit voor de respondenten waarschijnlijk helemaal niet het geval was. Wederom blijft de problematiek van het woningtekort onbesproken.

Scholing

Kinderen hadden vaak achterstand opgelopen op school. Maar toonden zich ijverige leerlingen. “Met de hulp en de extra zorgen van het onderwijzend personeel, hadden ze daardoor meestal deze achterstand vaak weer vlug ingehaald.” We zien beelden van een klas met Nederlandse en Indische kinderen. Van beide afkomsten worden vingers in de lucht gestoken. We zien ook de Nederlandse juffrouw. Dan zien we ze knutselen en een non die daarbij helpt.

Aangezien de respondenten kinderen waren toen ze repatrieerden kunnen ze hier herkenning uit halen. In feite worden ze geprezen om hun inzet, maar opvallend is dat direct nadruk wordt gelegd op de Nederlandse hulp. Het is voor te stellen dat de respondenten zich hieraan zullen ergeren.

Inburgeringscursussen

“Moeilijker is het voor de huisvrouw zich in de Nederlandse samenleving aan te passen.” Dus werden er activiteiten georganiseerd vanuit kerkelijk en particulier initiatief om hen vertrouwd te maken met de Nederlandse gebruiken en gewoonten. Bijvoorbeeld cursussen voor de Nederlandse keuken en het huishoudboekje, zodat ze beter in staat zijn hun huishouden te regelen wanneer ze eigen huisvesting krijgen. Hierbij zien we een aantal huisvrouwen dat zo’n cursus in koken krijgt. Ze zijn aardappels aan het schillen. Opvallend is hier de gezichtsuitdrukking van een Indische dame die nogal geërgerd kijkt. Het lukt haar niet en dan krijgt ze daarbij hulp. Erg vrolijk lijken ze er mijns inziens niet onder.

Alhoewel de respondenten zelf nog kinderen waren, kunnen ze hieraan betekenis geven vanuit de kennis die ze hier later over hebben opgedaan. Uit de literatuur blijkt dat de cursussen inderdaad goed bedoeld waren, maar een normerend karakter hadden en er daarom kritiek op was. Zo kunnen de respondenten zich afvragen waarom ze per se Nederlands zouden moeten koken. Ook komt een cursus in het schillen van aardappels nogal denigrerend over, en rijmt wel met het stereotype beeld dat men van Indo’s had. Ook de opmerking dat ze door de cursussen beter in staat zouden zijn het huishouden te regelen zal bij de respondenten heel denigrerend en stereotiep overkomen. De geërgerde uitdrukking van de Indische dame zal naar verwachting daaraan bijdragen en bevestigen dat de cursussen niet erg prettig ervaren werden.

Burenzorg

Ze zijn zeer ontvankelijk voor raad van goede burens, wat veel moeilijkheden kan voorkomen of oplossen. “De huisvrouwen hebben immers de meeste kleine zorgen, want ze zijn het grootste gedeelte van de dag op zichzelf aangewezen. De kinderen zijn op school op werk en op fabriek of kantoor.” Hier zien we een Indische vrouw in, vermoedelijk, haar keuken en wat lijkt haar dochter. Ze

bakken slavinken en krijgen daarbij aanwijzingen van een Nederlandse vrouw. Vermoedelijk dus de buurvrouw. Ze lachen en lijken vrolijk.

Dit klopt absoluut niet met het beeld dat uit de literatuur blijkt dat de samenleving helemaal niet ontvankelijk was. Dit zal dan ook kritiek zijn van de respondenten. Er wordt wel begrip gegeven voor de moeilijke situatie van de huisvrouwen, maar die lijkt te worden opgelost met de hulp van burens. In werkelijkheid zal zulke hulp naar verwachting geen grote rol hebben gespeeld.

Arbeidsmarkt

De mannen zijn meestal de hele dag de deur uit. Alle administratief onderlegden konden niet direct opgenomen worden in het arbeidsproces. Voor hen werden special omscholingscursussen gegeven, terwijl velen ook geschoold werden op regionale plaatsen voor vakopleiding. “De gerepatrieerden hebben begrepen dat dit hun nieuwe kansen bood en met een bewonderenswaardige animo hebben ze de opleidingen gevolgd.” We zien beelden van repatrianten in overall in een werkplaats allerlei technische handvaardigheden uitvoeren. Velen zijn als omgeschoolden in technische bedrijven te werk gesteld, “waar ze zich na kortere of langere tijd ontwikkelen tot goede vaklieden.” We zien dezelfde werkplaats van bovenaf ook, en verschillende repatrianten individueel bezig. Sommigen hebben eenzelfde functie kunnen bekleden als in Indonesië. Hier zien we iemand in pak op een groot bord tekenen en een (waarschijnlijk) bioloog door een microscoop kijken. “Vooral voor precisiewerk zijn ze geschikt, tevens als voor werk aan de lopende band, waar ze niet onder hoeven doen voor de andere collega’s.” Hier zien we vrouwen aan het werk aan naaitafels, een vorm van handvaardigheid met garen. Er zitten repatrianten tussen Hollandse vrouwen. De commentator vertelt dat ruim 95 procent van degenen die in aanmerking komen voor werk in het arbeidsproces zijn opgenomen. Hier zien we weer beelden van mannen die verschillende technische handvaardigheden uitvoeren. Tussendoor trouwens ook wel Nederlandse werknemers, alhoewel de nadruk op de Indo’s ligt. Ze zijn allemaal heel serieus en geconcentreerd aan het werk.

Hier wordt wel weer een probleem erkend, namelijk dat de meeste repatrianten hun oorspronkelijke functie niet konden behouden, maar dit wordt gelijk weerlegd met de oplossing van omscholing. Het beeld dat geschetst wordt van de repatriant als ijverige werknemer – zowel in beeld als in woord – is wel heel positief, maar de reden voor hun inzet dat omscholing hun nieuwe kansen bood is dubieus. De respondenten zullen hierop reageren dat de repatrianten geen keus hadden. Ze moesten toch geld verdienen. De bewoording dat ze vooral voor precisiewerk geschikt zouden zijn klinkt wederom stereotiep en generaliserend. Dat ze daar niet onder hoeven doen voor collega’s zullen de respondenten waarschijnlijk als denigrerend opvatten. Het is mogelijk dat deze verontwaardiging het goede nieuws, dat 95 procent wel weer werk heeft gevonden, overschaduwde.

Jeugd

“Het leven gaat door en de jeugd eist haar deel op.” We zien een groep kinderen uit een tent lopen. “Zij kan gelukkig snel vergeten. In sport en spel vinden de kinderen elkaar en leren ze elkander waarderen.” We zien kinderen slagbal spelen, zowel Indische als Nederlandse. “Hoe vaak kijken ze niet met verbazing naar de dansen uit Indonesië, die hen van een geheel andere wereld vertellen.” Hier zien we jonge Indische vrouwen en meisjes in oorspronkelijke oosterse kledij een dans met kaarsen uitvoeren en de, vermoedelijk, bijbehorende muziek eronder.

Gezien de literatuur is het niet erg aannemelijk dat de kinderen hun geschiedenis konden vergeten, aangezien nu juist die generatie nog op zoek is naar erkenning. Wederom rijmt de zogenaamde waardering voor elkaars cultuur niet met de kritiek van Indo’s dat er geen plek was voor hun Indische cultuur.

Ouderen

“De bejaarden van wie geen aanpassing aan de Nederlandse gewoonten mag worden gevergd, leren zich langzamerhand toch in een geheel nieuwe omgeving thuis voelen. Ze hebben veel ellende doorstaan, ze zijn nu tot rust gekomen. Zoveel mogelijk worden ze in staat gesteld hun eigen vertrouwde levenswijze te handhaven. Ze moeten ervaren hier thuis te zijn.” We zien hier een bejaardentehuis, waar koffie/thee wordt geschonken. Ook een beeld van het tehuis van buiten, waar iemand het gazon maait.

Hier duiden de beelden er niet per se op dat ze hun eigen levenswijze handhaafden, tenzij men zou denken dat ze in Indië rustig aan tafel zaten niks te doen en thee te drinken. Dit zal voor de respondenten het stereotype beeld dat men over hen had bevestigd. Bovendien kan hier wederom de kritiek gegeven worden dat het een totaal vreemd land voor hen was en daarmee de levenswijze dus ook heel anders. Desalniettemin lijkt het commentaar hier verder wel positief: er wordt rekening mee gehouden dat de bejaarden zich niet meer hoeven aan te passen en wat tijd nodig hebben om zich thuis te voelen. Mogelijk zullen de respondenten er dus ook deze betekenis aan geven.

Eind en begin

“Oud en jong, voor beiden is het einde van de reis tevens een begin. Een begin dat met ons aller medewerking tot een nieuw en gelukkig bestaan kan leiden.” We zien een groep ouderen buiten aan tafeltjes zitten breien in hun bloemetjesjurken. Vliegers maken als tijdverdrijf, zowel hier als in Indonesië. We zien een oudere Indische man die een vlieger maakt onder toeziend oog van twee Indische kinderen. “Hoger en hoger stijgen hun vliegers aan het Nederlandse strand, boven de grote zee die hen scheidt van het land, waaraan ze zo vaak met heimwee denken.” We zien Indische jongens op het strand vliegeren. Bij de laatste zin zien we twee Indische jongens (fronsend, maar waarschijnlijk door het licht) omhoog kijken (naar de vlieger).

Deze afsluiting zal een redelijk positieve betekenis hebben voor de respondenten. Hier wordt erkend dat ze heimwee hadden en ze in Nederland begonnen aan een nieuw leven. De toon is wel positief, maar met het begrip dat tevens uit het commentaar blijkt, zal de respondent deze toon hier wel op zijn plaats vinden.

Algemene opmerkingen

Opvallend is dat de muziek heel vrolijk is. Dit ondersteunt de optimistische, onbezorgde blik waarmee naar de immigratie wordt gekeken in de documentaire. Ook valt op dat de kleding van repatrianten doorgaans westers is, behalve wanneer wordt gesproken over Indische gewoonten die ze hebben meegebracht. Dit lijkt te benadrukken dat de film bedoeld is voor een Nederlands publiek, om hen te laten zien dat de Indo's zo anders nog niet zijn en zich goed aanpassen, maar bevestigt ook hun stereotype denkbeelden over de Indo's.

Concluderend

De bron is heel positief en optimistisch, maar lijkt daarmee op een propagandafilmje. Er worden wel wat problemen aangekaart en kennis getoond over de zware tijd die de repatrianten achter de rug hebben, maar daarmee lijkt vooral gedoeld te worden op hun oorlogstijd in Indië. Dat het repatriëren en immigreren ook wel eens zwaar zouden kunnen vallen, lijken de makers zich niet te beseffen. Er lijkt een soort idealistische balans geschetst te worden: de repatrianten kunnen wat van hun eigen cultuur behouden, maar integreren tegelijkertijd volledig in de Nederlandse samenleving. Aan de ene kant door hun bereidheid daartoe en hun snelle aanpassingsvermogen, aan de andere kant – wat bij elk voorbeeld benadrukt wordt – door de mogelijkheden die hen geboden worden door de Nederlandse overheid en samenleving. Oftewel de welwillendheid van het Nederlandse volk. Dit

komt over alsof de makers de Nederlandse kijkers gerust willen stellen over hun nieuwe landgenoten, die heus zo vervelend nog niet zijn, en hen tegelijkertijd tevreden willen stellen met hun overheid en zichzelf. 'Kijk eens hoe goed we het allemaal geregeld hebben en hoe prima onze nieuwe landgenoten zich aanpassen', lijkt de boodschap.

De verwachting is daarmee dat de respondent zich zal storen aan het optimisme van de boodschap. Alhoewel zij heel positief worden afgeschilderd, duiden verschillende fragmenten wel op een stereotiep denkbeeld over hen. Dit positieve beeld is vooral bedoeld om Nederlanders gerust te stellen en een soort ideaalplaatje van de immigratie aan hen op te dringen. Zo zullen de respondenten het ook opvatten en niet als positieve feedback bedoeld voor hunzelf. De verwachting is dat ze zich voornamelijk zullen ergeren aan de bron, waarmee ze zichzelf en hun immigratieproces niet kunnen identificeren. Het zal voornamelijk hun kritieken op het immigratieproces bevestigen: gebrek aan erkenning, ontbrekende kennis over hun afkomst en een stereotiep denkbeeld. Bijkomende kritiek zal zijn dat er geen inlevingsvermogen uit blijkt voor de problemen bij het integreren en zulke problemen makkelijk worden afgewimpeld.

Een andere warmte. Migranten uit Nederlands-Indië in Breda.

Voorgeschiedenis repatrianten

Het begint met beelden van Nederlands-Indië. De commentator vertelt dat men zich innerlijk verbonden voelde met Nederland, ook al lag het ver weg en kenden sommigen het alleen uit reisverslagen en boeken. Kinderen van Nederlanders daar kregen het Nederlandse voorbeeld met de paplepel ingegoten. Er wordt een schets gegeven van de inwoners die zich Nederlands voelden: de inlanders met wie Nederlanders trouwden, de kinderen die daaruit voortkwamen en ook de inlandse bediendes en KNIL-militairen. Dan volgt de bezetting van Japan en direct daarop de capitulatie. Hier zien we een paar krantenberichten over de capitulatie. Er wordt verteld dat veel Nederlanders, vaak van gemengde afkomst, nog in de interneringskampen zaten. We zien hier ook beelden van. Jonge Indonesische nationalistes trokken gewapend met stokken door de straten onder het slaken van de kreet: Bersiap, wees paraat. "Ze hadden het gemunt op iedereen die zich had ingelaten met de Belanda's, de Nederlanders. Willekeurig werden mensen gearresteerd, gevangen gezet en gemarteld." We zien hierbij beelden van de opstand, vuur en rook en kreten die op muren en treinen zijn geschreven. "De verschrikkingen van de jappenkampen en de daarop volgende Indonesische onafhankelijkheidsstrijd brachten een niet aflatende stroom vluchtelingen op."

Deze historische inleiding komt overeen met de historische schets in het hoofdstuk 'Tussen Wal en Schip', die uit literatuur samen is gesteld. Zodoende valt te verwachten dat de respondenten hier herkenning uit halen, maar ook erkenning van de documentairemakers voor hun geschiedenis.

Eerste repatriatiegolven

Er wordt verteld over de eerste repatriatiegolf tussen 1946 en 1949. Het ging nog grotendeels om welgestelde vluchtelingen, die in Nederland geboren en uiterlijk niet als repatriant herkenbaar waren. Dit gaat gepaard met beelden van varende schepen. De tweede repatriatiegolf na de soevereiniteitsoverdracht was minstens zo groot. Onder hen waren de Molukse KNIL-militairen met hun gezinnen, "omdat zij weigerden zich te onderwerpen aan het gezag van de nieuwe machthebbers." We zien hierbij een collage van archiefmateriaal. Foto's en beelden van schepen en Indische migranten en militairen. "Maar de overgrote meerderheid van de vluchtelingen bestond uit Indische Nederlanders van gemengd Europees-Indische afkomst." Hun functies waren door Indonesiërs vervangen. Zij waren wel duidelijk te herkennen en hadden hulp nodig: geld, kleding en

huisvesting. Dit gaat gepaard met archiefbeelden uit Indonesië, waarin we verschillende Indische mensen aan het werk zien.

In dit fragment zullen de respondenten waarschijnlijk vooral boodschap hebben aan het laatste stuk over Indo's. Dat juist zij uiterlijk herkenbaar waren, blijkt ook uit de besproken literatuur, evenals hun materiële verliezen tijdens de oorlog en dus geld en kleding nodig zullen hebben gehad. De respondenten zullen deze informatie dus, al dan niet vanuit hun eigen ervaring, herkennen en beamen.

Ontmoedigingsbeleid door woningtekort en negatieve beeldvorming

Dit fragment gaat over de overheid. Een senator probeerde de migranten in Australië te plaatsen. Bijgaand zien we een foto van hem en een filmbeeld van (vermoedelijk) de Tweede Kamer. De communistische partij "waarschuwde dat de gevolgen van de rampzalige Indië-politiek nu niet op de eigen bevolking mochten worden afgewenteld. De repatrianten die de Nederlandse overheid hadden gesteund mochten geen voorrang krijgen boven autochtone woningzoekenden." Hierbij zien we een spotprent van een Indo met de Nederlandse vlag voor zijn mond gebonden en de tekst: '50 miljoen Indonesiërs wordt den mond gesnoerd', en dan een foto van een Nederlandse dame met kinderwagen. Ook de regering zag de migranten liever gaan dan komen. Hierbij filmbeelden van die regering en daarna van repatrianten. "Men koos voor een ontmoedigingsbeleid." Dit was ingegeven door de beperkte opvangcapaciteit, maar ook door vooroordelen. Een grote zaal vol repatrianten en tafels. Close-ups van repatrianten, sommigen kijken uitdrukkingloos, anderen lachen. De jurist Philip Werner kwam na een studiereis door Indonesië tot de conclusie dat er westers en oosters georiënteerde Indische Nederlanders bestonden. "De oosters georiënteerden, ruim 77 duizend in getal, konden zich door afkomst, aard, aanleg en milieu, minder makkelijk aanpassen aan de Nederlandse omstandigheden. Door een traag arbeidstempo, geestelijke kwetsbaarheid, en het onvoldoende aanvoelen van de Nederlandse taal en volkshumor, zouden ze hier niet kunnen aarden." Hierbij zien we archiefbeelden van die zogenaamde oosters georiënteerden in Indonesië, die hun werkzaamheden uitvoeren. Het ontmoedigingsbeleid mislukte, maar de toon was gezet.

Ook de informatie in dit fragment komt overeen met de besproken literatuur over dat de overheid in eerste instantie de boot voor de repatrianten af probeerde te houden. De makers lijken een duidelijke mening te hebben, namelijk dat het standpunt van de politici en overheid onterecht was. Dit blijkt uit de cynische toon waarop het commentaar gegeven wordt en de spotprent. Hieruit blijkt het onbegrip voor de situatie van Indische Nederlanders, zoals zoveel in de literatuur besproken is. De informatie over de oosters georiënteerden komt overeen met het stereotype denkbeeld dat in de literatuur besproken is. Gezien de gelijkheid tussen deze informatie en de besproken literatuur, valt te verwachten dat de respondenten het met de commentator eens zullen zijn en de informatie zullen herkennen. Daarin valt verontwaardiging over de inhoudelijke informatie, maar een positieve beoordeling van de representatie te verwachten.

Afhoudende gemeenten door woningtekort

Door die negatieve beeldvorming en het woningtekort reageerden ook de gemeenten terughoudend. Hierbij een foto van het schildwapis van Breda. Hier gaat de commentator specifiek op Breda in. Daar waren al 650 repatrianten opgenomen en was voor de gemeente de maat vol. Er wordt een stuk voorgelezen uit brieven die de burgemeester aan de minister van Binnenlandse Zaken stuurde. Hij schrijft dat hij geen nieuwe repatrianten meer op wil nemen, alleen zij die al in Breda woonden voor ze naar Indië vertrokken. Andere grote steden zouden wel plek hebben, maar geen immigranten opnemen. Hierbij zien we foto's van de desbetreffende personen en de brief. De woningnood in Breda wordt besproken, onder beelden van Breda. Er kwamen toch veel manschappen van het KNIL

naar Breda en direct werd er weer alarm geslagen in de hoop deze immigranten weer kwijt te kunnen.

Deze informatie zal nieuw zijn voor de respondenten, omdat het specifiek over Breda gaat. Desalniettemin was het besproken woningtekort een nationaal probleem, wat uitgebreid in de literatuur behandeld is en de respondenten naar verwachting dus zeker zullen herkennen. Bovendien zet de commentator bij het voorlezen weer een bepaalde cynische stem op. Het zal de respondenten zodoende duidelijk zijn dat de makers een standpunt innemen dat overeenkomt met hun kritieken op de immigratie.

Afhoudende gemeenten door negatieve beeldvorming

“Ondertussen hield ook de stroom burgerimmigranten uit Nederlands-Indië aan.” De getallen van immigranten die in de verschillende golven naar Breda kwamen worden genoemd. Hierbij zien we weer beelden van boten die stromen immigranten brachten. Ook hier wordt een stukje uit een brief voorgelezen, ditmaal van de directeur van het Woningnoodbureau aan de burgemeester. Naast het woninggebrek was er nog een probleem: “Vele gezinnen zijn voor samenwoning weinig geschikt, omdat zij gedurende hun verblijf in Indonesië “tropische gewoonten” hebben aangenomen, die voor een Nederlands gezin, speciaal de vrouw des huizes, een bron van voortdurende ergernis zijn.” Hierna horen en zien we een Indische respondent, een kok. Hij vertelt dat hij zich kan herinneren dat er Indisch werd gekookt en dat de geuren daarvan heel sterk waren. Hij kan zich wel voorstellen dat de Nederlanders zich afvroegen wat ze nu weer binnen hadden gehaald. Later hebben ze gemerkt dat het eten toch heel erg lekker was. Dan zien we een andere Indische respondent in een badmintonhal, die zegt dat hun buurvrouw inderdaad weleens klaagde dat het stonk, maar bloemkool stinkt ook.

Dit negatieve beeld van Indo's is in lijn met de stereotype denkbeelden, zoals in de literatuur besproken. De respondenten zullen waarschijnlijk aanstoot nemen aan de brief over hun ‘tropische gewoonten’, waarmee ze een bron van ergernis waren. Dit lijkt, gezien de toon van de commentator en het verhaal van de Indische respondent, ook de bedoeling van de makers. De Indische respondenten geven een tekenend voorbeeld van zo'n ergernis, het eten. Dit is waarschijnlijk heel herkenbaar voor de respondenten, want alhoewel niet besproken in de literatuur is het als kleindochter van een repatriante herkenbaar. Er is geen commentaar op het verhaal van de respondenten, die zodoende in hun waarde worden gelaten. Het is daarom aannemelijk dat mijn respondenten zich kunnen vinden in hun commentaren. Ten eerste het begrip voor ergernis over de stank van het eten, maar tegelijkertijd ook de hypocrisie ervan.

Armoede en uitkering

We zien weer beelden van Indische migranten die in Nederland aankomen. Sommigen kijken serieus, anderen lachen. Het commentaar daarbij is dat de Indo-Europese migranten die in 1950 naar Breda kwamen al hun bezittingen hadden moeten achterlaten en geen beroep konden doen op familie of kennissen. “Gezien de erbarmelijke omstandigheden waarin ze verkeerden, werd de inmiddels afgeschafte regeling voor hulpverlening en oorlogsslachtoffers op hun van toepassing verklaard en kregen ze een uitkering van enkele tientjes per maand. Let wel, bij wijze van voorschot.”

Gezien de literatuur over de backpay-kwestie zal dit fragment zeker door de respondenten beaamd worden. Het is echter wel opvallend hoe het feit dat er wel hulpverlening was en uitkeringen beschikbaar gesteld werden compleet ondergesneeuwd raakt door het verhaal dat de makers eromheen vertellen. Er wordt niet stilgestaan bij de inzet van de overheid, maar alleen bij de oneerlijkheid van de hele situatie voor de repatrianten. Het is echter de vraag of de respondenten dit zo zullen opvatten. Uitgaande van de literatuur zullen ze zich juist in het commentaar kunnen vinden

en gezien de herkenbare gegeven feiten zullen ze de betrouwbaarheid van het commentaar misschien niet snel in twijfel trekken.

Wet huisvesting gerepatrieerden

Er wordt verteld dat de kerkelijke en particuliere organisaties dan wel alles deden om de evacués te helpen, “maar zonder kordaat ingrijpen van de overheid bleef het dweilen met de kraan open.” “De wet ‘huisvesting gerepatrieerden’, die noodgedwongen en met grote tegenzin in 1950 door de Tweede Kamer werd aangenomen, moest uitkomst bieden. Gerepatrieerde woningzoekenden kregen nu voorrang boven autochtonen.” Bovendien kon voor hen woonruimte gevorderd worden. Wederom gepaard met beelden die heel letterlijk slaan op de woorden die gesproken worden (zoals een afbeelding van een kerk wanneer het gaat over kerkelijke organisaties). Hij schetst weer de situatie in Breda, waar de directeur van het Woningnoodbureau zich wederom zorgen maakte over het aantal immigranten en de periode waarvoor ze geplaatst moesten worden. “Repatrianten die zelf geen onderdak konden vinden, werden op kosten van de overheid tijdelijk ondergebracht in pensions, totdat een definitieve huisvesting was gevonden.” De pensionhouders kregen een vergoeding van maximaal 3 gulden 50 per dag per persoon en ook de evacués kregen geld voor voedsel en kleding. “Ze moesten dat later wel terugbetalen.” Wederom foto’s, van huizen, gerepatrieerde gezinnen en dergelijken. De respondent in de badmintonhal vertelt met enig ongenoegen over hoe de kledingkoop was geregeld. Ook het verschil tussen arme en rijke repatrianten. Als je een bankrekening had moest je gelijk een deel van de pensionkosten betalen. Alle voorschotten voor kleding, meubels en transport werden later afgerekend. Wie werkte moest gelijk een deel van het loon afstaan. De kok-respondent vertelt hoe hij werd opgevangen in het pension en dat de kleding en meubels die ze hadden gekregen voorschotten waren die tot op de cent terug moesten worden betaald.

Ook hier is de mening van de makers transparant. Hun woordkeuze bij de wet huisvesting gerepatrieerden is opmerkelijk. In feite een positieve maatregel voor de repatrianten, maar de woorden ‘noodgedwongen en met grote tegenzin’ maken dat het weinig bevredigend lijkt. Ook met de verhaalstructuur weegt de kritiek op maatregelen zwaarder dan het positieve gegeven van de invoer van de maatregelen zelf. Toch komen die kritieken wel erg overeen met de besproken literatuur over financiële situaties en zullen de respondenten daarom waarschijnlijk verontwaardigd reageren op deze informatie. Ze zullen zich achter de mening van de makers scharen, omdat ze dezelfde kritieken hebben, maar misschien niet stilstaan bij het gewicht dat aan die kritiek wordt gehangen ten koste van de goede wil en inzet van de overheid in deze kwesties.

Beleid minister Klompé

De commentator vertelt over de derde repatriatiegolf. Reden daarvoor was dat de achtergebleven Nederlanders het land moesten verlaten, tenzij ze kozen voor het Indonesisch staatsburgerschap. Hierbij zien we krantenartikelen over dit onderwerp. Dan wordt minister Klompé, van maatschappelijk werk, geïntroduceerd. Er volgt een filmpje waarin zij haar beste bedoelingen uit voor de repatrianten. De commentator stelt ook: “Klompé reageerde buitengewoon slagvaardig. Gemeentebesturen kregen instructies om zich voor te bereiden op de komst van nog eens 45.000 nieuwe evacués en ook de bevolking werd opgeroepen woonruimte ter beschikking te stellen.” Wederom volgt een toespraak van Klompé, waarin ze vriendelijk begrip vraagt voor de repatrianten en wat ze mee hebben moeten gemaakt. Ze vraagt van de burgers een tegemoetkomende houding om hen in hun kringen te betrekken. Ze erkent de moeilijkheden rondom het woningtekort, maar is overtuigd dat men er samen een oplossing voor kan vinden. De commentator betreft dit weer op Breda en het blijvend stijgende aantal immigranten. Klompé had bepaald dat er nieuwe woningen voor hen gebouwd moesten worden, maar de nieuwe directeur van het gemeentelijk

Woningnoodbureau vond het beter ze te spreiden. Er wordt wederom uit een brief voorgelezen met het voorstel een lijst te sturen van 15 á 20 gezinnen, die genoeg inkomen hadden en “gekenmerkt worden door een uitgesproken gunstige wooncultuur.”

Aangezien dit fragment spijtoptanten betreft, zullen de respondenten hier geen betekenis aan geven vanuit hun eigen ervaring, maar meer vanuit hun kennis en mening hierover. Het lijkt voor het eerst een positieve kijk op het overheidsbeleid te zijn, want Klompé's woorden worden door de commentator geprezen. Vervolgens wordt hieraan wel weer afgedaan door een situatie te schetsen, waaruit blijkt dat dit beleid in de praktijk niet tot uiting kwam. Desalniettemin lijkt dit, gezien de tijd die hieraan wordt besteed in vergelijking tot de tijd die aan Klompé wordt besteed, minder gewicht te krijgen dan de positieve houding van Klompé. Er valt te verwachten dat de respondenten daarom positief zullen reageren op de fragmenten van Klompé en daarna negatief reageren op de brief. Die bevestigt wederom de negatieve beeldvorming over de repatrianten.

Indische bejaardentehuizen

Hier maakt de commentator een overgang naar de oudere repatrianten die naar Breda kwamen, die dus geen inkomen hadden. Een vrouwelijke Indische respondent vertelt over de bejaardentehuizen, waar ze hun eigen tradities voort kunnen leven. Eten, taal en klederdracht konden ze daar voortzetten en ook het huis was in koloniale stijl. Dan zegt ze: ‘wij’ moesten echt in de Nederlandse woonwijk integreren. “Wij moesten echt goed Nederlands leren, dat hadden we wel, maar ook alle Nederlandse gewoontes moesten wij aandoen.” De ouderen hoefden dat niet, die hadden elkaar en hebben achter die deuren geleefd in een heel prettige omgeving. De commentator vertelt over bejaarden die in een klooster in Breda werden opgenomen. Moeder-overste sprak met bewondering over hen, hiervan wordt een stukje uit een artikel voorgelezen: “Opvallend is de grote mate van beschaving, die van al deze repatrianten uitgaat. Conflicten vermijden zij; hun optreden is onopvallend en beheerst.” In 1958 werden op verzoek van Klompé nog 3 tehuizen opengesteld. Bij de opening van een van die tehuizen hield de burgemeester een toespraak, waarin hij stelt: “Het opnemen van gerepatrieerden hebben wij onder meer gedaan ter versterking van ons karakter. Dat wij de afgelopen maanden bijna 250 bejaarden hebben opgenomen getuigt dat wij inderdaad een gastvrije stad zijn.” Hierna merkt de commentator cynisch op hoe de secretaris-generaal van het ministerie van maatschappelijk werk, Philip Werner, zes jaar geleden had gewaarschuwd voor het opnemen van oosters georiënteerde Indische Nederlanders. Nu deed hij de officiële opening en “sprak vol lof over monumenten van naastenliefde en sociaal verantwoordelijkheidsgevoel. De tehuizen zullen nimmer de warmte van de Indische zon kunnen brengen, maar daarvoor in de plaats krijgen de gerepatrieerden een andere warmte: die van genegenheid.” Vervolgens vertelt de Indische respondente dat ze in zowel een Nederlands als Indisch tehuis heeft gewerkt. In het Indisch tehuis voelde ze de genegenheid naar elkaar van de bewoners, terwijl ze zich in het Nederlandse tehuis altijd anders voelde.

Ook hier zullen de respondenten zelf geen herinneringen aan hebben en reageren vanuit hun kennis en mening hierover. Gezien de literatuur over de onontvankelijkheid van de samenleving en het ontbreken van plek voor hun Indische cultuur, kunnen zij zich waarschijnlijk wel vinden in het verhaal van de Indische respondente. Dat getuigt ook erg van de druk te moeten assimileren. De woorden van moeder-overste benadrukken dit en zullen door de respondenten beaamt en gewaardeerd worden. Daarna schetsen de makers het beeld van een zelfingenomen burgemeester en secretaris-generaal die vooral zichzelf een schouderklopje geven voor de succesvolle immigratie. Hieruit zullen de respondenten de boodschap van de makers opmaken, dat de burgemeester dit lof onterecht bij zichzelf legt en eigenlijk naar de repatrianten zelf had moeten gaan. De genegenheid die zij zogenaamd geboden kregen, vonden zij volgens de respondente vooral bij elkaar. Uit literatuur blijkt inderdaad dat de Indo's vooral aan elkaar steun hadden.

Spijtoptanten

Nu wordt verteld over de aanhoudende stroom spijtoptanten. Hij schetst hun beweegredenen. Ze verloren hun baan in Indonesië en werden behandeld als tweederangsburgers. Zij mochten alsnog naar Nederland komen. Er kwamen nog vele Indische Nederlanders naar Breda. De gemeente moest voor hen jaarlijks een aantal voorkeurswoningen per jaar beschikbaar stellen. Wederom had de directeur van het Breda's Woningnoodbureau zijn bedenkingen. Onoverkomelijke moeilijkheden waren dat de woningen te duur waren en ook dat de gerepatrieerde kwalitatief niet thuis hoorde in de betreffende wijk. "Geen pretje voor de omwonenden en voor de gerepatrieerde zelf," leest de commentator uit een brief voor. Toch werden de verzoeken van het ministerie in Breda ingewilligd.

Hoewel het hier spijtoptanten betreft, zal de nadruk op het anderszijn herkenbaar zijn voor de respondenten. De woorden van de directeur zal hen verontwaardigen, want zoals uit de literatuur blijkt hebben de repatrianten zichzelf nooit als anders gevoeld, maar wel zo gevoeld behandeld te zijn.

Molukkers

Het volgende fragment gaat over de Molukse KNIL-militairen die met hun gezinnen naar Nederland waren gekomen. Zij werden door het hele land in woonoordn ondergebracht, mochten niet werken en leefden daar ver weg van de Nederlandse samenleving. Zij zouden aanvankelijk tijdelijk blijven, maar toen dat niet mogelijk bleek moesten ze na vijftien jaar wonen in isolatie in nieuwe Molukse woonwijken binnen de bebouwde kom nu gaan integreren. Uit angst voor de morele gevolgen van een groepsontbinding zouden ze eerst samen in een wijk wonen, maar die moest niet definitief zijn. Zo moest ook de bouw van een kerkje in Breda niet die indruk wekken. Dat kerkje is uiteindelijk nooit verbouwd. Hier vertelt een Molukse respondent wat een beleving deze overgang was. Ook vertelt hij dat ze hun Molukse identiteit altijd blijven behouden. De commentator vertelt nu hoe de gemeente hiermee om ging. Uit een brief wordt voorgelezen dat de woonwijk was bedoeld als een sluis, die niet dicht moest worden gehouden door de Nederlandse samenleving. De Ambonees (Molukker) zou wantrouwend staan tegenover wat met of speciaal voor hem geschiedde en vond dat hij in een fuik zwom door zich in Breda te vestigen. "Ook nu weer bleek de werkelijkheid anders dan gedacht." De Molukse respondent vertelt dat ze deze woonwijk nooit hebben ervaren als een sluis. Ze voelden zich niet opgesloten en gevangen, maar juist geborgenheid van de Molukkers onder elkaar.

Omdat dit fragment specifiek de Molukkers betreft, zullen de respondenten hier waarschijnlijk geen boodschap uit halen anders dan hun mening over de kwestie. Ze zullen zich hooguit met hen identificeren in het gevoel niet begrepen te zijn geweest door de ontvangende samenleving, zoals in de literatuur over Indische Nederlanders wordt gesteld. Ook de geborgenheid onder elkaar is herkenbaar.

Indische eigenheid

Nu vertelt de commentator dat niet alleen de Molukkers, maar ook de migranten uit andere delen van Nederlands-Indië hun eigenheid behielden. Ze sloten zich niet af van de buitenwereld, maar koesterden wel hun specifieke tradities en gewoontes. En daarmee hebben ze sinds hun komst het leven in Breda sterk beïnvloed." Hierop vertelt de kok-respondent dat eten en koken voor Indo's heel belangrijk is. De Indische respondent in de badmintonhal vertelt dat ze badminton mee hebben genomen naar Breda en dit daarmee een hoge vlucht heeft genomen. Daarna vertelt de Indische respondente in het tehuis dat dit Indische tehuis open staat voor iedereen. Er zijn Indische feesten, muziek en eten.

Zoals uit de literatuur blijkt behielden Indo's hun cultuur binnen eigen kringen. Dat uit zich in dit fragment en daarom is de verwachting dat de respondenten hier beamend op reageren. Zoals eerder gesteld is Indisch eten een punt van herkenbaarheid. Het badminton en tehuis misschien niet, maar daaruit kan de boodschap gehaald worden dat de Indo's positieve toevoegingen hebben gedaan aan de Nederlandse cultuur en, ondanks de onvriendelijke ontvangende samenleving, open staan voor iedereen.

Einde immigratie: eigenheid en aanpassing

De commentator vertelt dat eind jaren zestig de stroom immigranten tot stilstand kwam. Hij stelt dat ze terecht waren gekomen in een vreemde omgeving: het eten was anders, de mensen waren anders, het was koud. "Ze moesten zich aanpassen en tegelijkertijd zichzelf blijven." De Molukse respondent vertelt nu nog dat muziek voor hen belangrijk is en saamhorigheid brengt onder hen. De documentaire sluit af met een Molukse band die een nummer spelen en zingen. Het gaat over herinnering en terug willen gaan naar eerdere dagen. Beelden hiervan worden afgewisseld met filmbeelden uit de kolonie.

De documentaire wordt hier inhoudelijk afgesloten met begrip voor de situatie van de repatrianten. In de jarenlange zoektocht naar erkenning zullen de respondenten dit begrip waarschijnlijk graag ter harte nemen. Het moeten aanpassen en tegelijkertijd hun eigenheid behouden is iets dat in de besproken literatuur erg naar voren komt en zodoende wordt verwacht dat de respondenten zich hierin kunnen vinden. Het belang van muziek geldt daarbij al dan niet voor de respondenten, maar mogelijk wordt de betekenis van het lied over heimwee wel begrepen.

Algemene opmerkingen

Opvallend is hier vooral de cynische voorleesstem die de commentator gebruikt wanneer hij brieven voorleest. Hiermee maakt hij echt duidelijk dat de betreffende persoon iets – voor huidige denkbeelden – belachelijks voorstelt, waar hij het niet mee eens is. De muziek in deze documentaire is redelijk treurig van aard. Daarnaast worden de respondenten telkens gebruikt om uitspraken van de commentator te ondersteunen. De beelden in de documentaire zijn duidelijk ondergeschikt aan het commentaar. Het zijn letterlijke afbeeldingen van de bewoording van het commentaar en lijken geen extra betekenis te hebben.

Conclusie

In deze documentaire wordt heel erg met de repatrianten meegedeeld en voor hen gesproken. De bron heeft een erg negatieve toon jegens het immigratiebeleid voor repatrianten. De kritieken in de documentaire betreffen voornamelijk de woningnood en de stereotyperende vooroordelen over Indo's. Aangezien deze kritieken ook uit de besproken literatuur blijken, valt te verwachten dat de respondenten zich hierin kunnen vinden en het voornamelijk met de commentator eens zullen zijn. Via intonatie en structurering van de informatie maken zij hun standpunten duidelijk en aan de hand daarvan zullen de respondenten naar verwachting ook betekenissen construeren. Die standpunten staan meestal tegenover uitspraken van ambtenaren en het overheidsbeleid en spreken voor de oneerlijkheid waarmee de repatrianten zijn behandeld. Opvallend is daarbij wel dat ook in alle relatief positieve wendingen in het immigratiebeleid een factor of voorbeeld wordt gegeven door de makers om ook die te bekritisieren. Zodoende creëert de documentaire een wel erg pessimistische houding ten opzichte van dit immigratieproces, zonder enige waardering voor de inzet van de overheid te laten blijken. Toch bleek uit de literatuur dat die waardering er onder de respondenten wel is. In de balans tussen positieve punten van het immigratieproces en kritieken daarop heeft het laatste verreweg het meest gewicht in de documentaire. Of dit echter de respondenten op zal vallen

is de vraag en valt niet te verwachten. Zij zullen immers de kritische punten herkennen en beamen en daarmee waarschijnlijk voorbij gaan aan een kritische eigen blik op de documentaire zelf. Zodoende zullen zij waarschijnlijk de beoogde betekenis van de documentaire overnemen. Ze zullen zich storen aan de uitspraken van de ambtenaren en zich identificeren met de Indische respondenten in de documentaire en zich achter de mening van de commentator scharen.

B – Topiclist

Persoonlijke achtergronden

- Naam, geboorteplaats en geboortedatum, huwelijk.
- Uit welk 'nest' bent u afkomstig: sociaal, maatschappelijk, politiek, religieus, inkomenspositie.
- Hoe was het leven in Nederlands-Indië voor u? Wat voor scholing kreeg u?

Persoonlijke historie van repatriatie en immigratie

- Wanneer en waarom gerepatrieerd? Hoe verliep dat? Hoe verliep de reis?
- Wanneer en waar aangekomen in Nederland?
- Hoe werd u ontvangen in Nederland?
- Hoe verliep de immigratie voor u? Opvang, huisvesting, scholing en inburgering.
- Hoe kijkt u terug op die periode: repatriatie, ontvangst en immigratie? Wat voor beeld/mening heeft u van/over de immigratie? Hoe is dat beeld ontstaan?

Media

- Wat luisterde u op de radio, waar keek u naar op de tv?
- Zag of hoorde u veel over de immigratie in media? Wat kreeg u daarover mee? En later? Heeft dat uw beeld van/mening over de immigratie beïnvloed?
- Heeft u de bronnen al eens gezien?

Tijdens het zien van de bronnen, per fragment [vragen als leidraad, wanneer nodig]

- Wat vindt u hiervan?
- Wat denkt u dat ermee wordt bedoeld?
- Welke betekenis heeft dit voor u?
- Wat vindt u van de woordkeuze?
- Wat ziet u hier in de beelden? Wat vindt u daarvan?
- Waar moet u aan denken?
- Herkent u deze informatie?
- Klopt dit wel/niet met uw eigen ervaring?

Na het zien van de bronnen

- Wat vindt u van deze bron? Wat vindt u van de beelden, het commentaar, het verhaal?
- Wat denkt u dat ermee wordt bedoeld/dat de boodschap hier is? Bent u het daarmee eens?
- Wat zegt deze bron u? Welke betekenis heeft deze bron voor u? Wat representeert deze bron voor u?
- Hoe vindt u dat de bron de immigratie representeert (beelden, commentaar, verhaalaspecten)? Ontbreekt er iets/zou u iets toe willen voegen?
- Op welke manier is de bron tekenend voor uw ervaring met het immigratieproces? Wat klopt er wel/niet met uw eigen ervaring?

Vergelijking bronnen

- Wat valt u op aan overeenkomsten en verschillen tussen de bronnen?
- Wat betekenen die overeenkomsten/verschillen voor u?
- Welke bron vindt u prettiger om te zien?
- Welke bron representeert het immigratieproces beter volgens u?

Afsluiting

C – Close Readings Interviews

I = Interviewer

R = Respondent

[abc] = Aanduiding wat er in de bron gebeurt en waar gepauzeerd wordt.

... = Pauze of afkappen zin

abc = Geeft reacties van de respondent aan anders dan spraak die noemenswaardig zijn.

A: *Abc* = Analyse.

Interview Respondent 1

I: ~~We beginnen eventjes met ... of je even wat over jezelf wil vertellen. Wie ben je, waar kom je vandaan, wat is je geboortedatum, dat soort dingen?~~

R: ~~Nanneke van der Zwaan. Geboren Roest. Geboren in Batavia, toen nog Batavia, nu Jakarta, op 11 oktober 1942. Ik ben daar opgegroeid tot mijn 8ste jaar. Toen ben ik naar Nederland gegaan en hebben we eerst in de Achterhoek gewoond en daarna in Leiderdorp.~~

I: ~~Ja, precies. En uit wat voor een gezin kom je? Je ouders, broers en zussen?~~

R: ~~Een Hollandse vader, een Indische moeder, Indo moeder, en vader had al twee vorige huwelijken & kinderen en mijn moeder kreeg er nog 9 bij.~~

I: ~~Ja precies. En kan je je nog herinneren hoe het voor jou was in Nederlands-Indië? Hoe het leven was.~~

R: ~~Ja, totaal anders dan hier, want ik heb het gevoel altijd in mijn, als in nadenk in mijn herinnering, of daar een grens is, of daar een knik zit. Acht jaar en dan komt er ineens een ander leven, weet je wel? Dat was echt totaal anders. En dat voelde ook zo. En je ging heel vroeg naar school, 's morgensvroeg al. En dan 's middags was je vrij. Lekker in de warmte en dan ging je slapen. Tenminste wij sliepen niet, wij gingen donderen. Maar goed, wij waren 's morgensvroeg naar school en dan 's middags vrij en dan kon je spelen. En verder had je natuurlijk allemaal bediendes. Verschillende, heleboel bediendes had je. Allemaal baboes en dan djongos en eentje voor de tuin. En we hadden kindermeisjes. En dat waren ook Indo-meisjes. En we hadden juffrouw Kitty en juffrouw Corry geloof ik. En wij hadden in elk geval juffrouw Kitty. En die moest dan een beetje meehelpen zorgen voor de kinderen.~~

A: Opvallend is hier dat ze allereerst een verschil aanduidt tussen haar leven in Nederlands-Indië en haar leven in Nederland, zonder dat daarnaar gevraagd is. De woorden 'het gevoel', 'in mijn herinnering' en 'dat voelde' geven aan dat deze informatie gegeven wordt vanuit haar gevoelsmatige herinneringen als kind zijnde. De 'grens', 'knik', 'ineens een ander leven' en 'totaal anders' geven duidelijk aan dat ze deze overgang heel bewust heeft meegemaakt, zonder een waarde te geven aan die verschillende levensstijlen. Vervolgens geeft ze, in antwoord op de vraag, vanuit die identiteit als kind, een waarde aan het leven in Indië. In haar bespreking van de dagindeling gaat ze meer in op het vrij zijn. Wat er op school gebeurde wordt niet behandeld. 'Wij gingen donderen', 'vrij', 'dan kon je spelen' geven aan dat deze herinneringen positief gekleurd zijn. Vervolgens geeft ze aan dat er veel bediendes waren. Dit indiceert een zorgeloos leven, ondanks het feit dat ze hier de Bersiap-periode beschrijft (immers de oorlog was in 1945 afgelopen, toen zij 3 was en haar herinneringen waarschijnlijk pas vanaf latere leeftijd kunnen zijn).

I: Vond je het een fijne tijd?

R: In mijn herinnering vond ik het een fijne tijd, terwijl het best een heel nare tijd was als je het geschiedkundig leest, omdat dat natuurlijk heel erg de overdracht, de tijd van dat de Indonesiërs in opstand kwamen tegen de kolonisten. En het was natuurlijk eerst de oorlogstijd, dat was natuurlijk niet zo best geweest. We hebben honger geleden en zo, maar daar weet ik niks van, daar was ik te klein voor. Daar had mijn moeder een leuke anekdote over. Omdat ze niet genoeg... mijn moeder was zwanger van mij toen mijn vader in het jappenkamp ging. Mijn vader en mijn oudste zusjes die waren Nederlands, die eerste vrouw, die eerste moeder was Nederlands, dus die moesten allemaal in het jappenkamp. Toen ik geboren werd – dit is wel een leuk verhaal trouwens – wist hij dus niet dat ik geboren was en mijn moeder mocht geen contact met hem. Maar één keer in de maand mocht ze hem een pakketje sturen met zeep, of eens een keer een onderbroekje of weet ik wat meer. En toen heeft ze een stukje, dat had je vroeger, Palmolive zeep in papier. En dat heeft ze dat pakje voorzichtig opengemaakt, heeft ze een papiertje op geplakt: Nanneke, of Nanny Eveline, of Nanneke 11-10-1942. En toen heeft ze die zeep er weer in gedaan en dat pakje weer dichtgeplakt en toen gewoon aan mijn vader zijn voedselpakket of zijn ding gegeven. En ja mijn vader, eerste tijd was zijn zeep natuurlijk nog niet op, zijn vorige zeep, dus gegeven moment toen pakte hij die nieuwe zeep, die maakt die open en toen zag die dat ik geboren was. En toen heeft hij dat papiertje losgeweekt en dat heeft hij al die tijd bij zich gedragen. En dat papiertje heb ik nu.

A: Hier wordt een interessant onderscheid gemaakt tussen twee identiteiten. 'In mijn herinnering' duidt op de identiteit van haar als kind in de betreffende periode. Zij beschouwt haar tijd in Indië als 'een fijne tijd' vanuit die identiteit, bestaande uit haar herinneringen. De andere identiteit blijkt uit 'als je het geschiedkundig leest', 'het was natuurlijk eerst oorlogstijd' en 'maar daar weet ik niks van, daar was ik te klein voor'. Deze identiteit is die van de respondent nu, die vanuit kennis die ze later op heeft gedaan terugkijkt op de periode. Vanuit deze identiteit waardeert ze haar periode in Indië als 'best een heel nare tijd' en 'niet zo best' en weet ze dat ze honger heeft geleden, hoewel ze het zich niet kan herinneren. Vanuit die identiteit vertelt ze een verhaal dat ze van haar moeder heeft gehoord. Opvallend is dat ze dit verhaal niet waardeert vanuit de feitelijk grimmige omstandigheden waarin het zich afspeelt: vader zat in de jappenkampen, moeder mocht geen contact met hem en moest in die periode bevallen, zonder dat vader wist dat zijn dochter werd geboren. Ze waardeert het als 'wel een leuk verhaal'. Toch geeft ze het verhaal als voorbeeld voor de ellende waarin ze zich bevonden, want na haar overgang naar haar volwassen identiteit vertelt ze dit als 'een leuke anekdote' daarover. Ook al uit deze bewoording blijkt de tegenstrijdigheid tussen beide identiteiten waaruit ze terugkijkt op die periode: het kind dat zich een zorgeloos leven herinnert, en de volwassene die weet wat voor ellende er zich daadwerkelijk afspeelde.

~~I: Ach, dat is wel een mooi verhaal.~~

~~R: Dat is mijn geboortekaartje, want ik heb geen geboortekaartje.~~

I: Beschouw je dat je uit een warm gezin komt? Hoe was het gezin?

R: Nou toen ik geboren werd was het natuurlijk geen gezin, want mijn vader was er niet en was de helft van het gezin dus weg. En toen mijn vader uit het kamp kwam, was ik 3 en toen kon dat gezin weer opgebouwd worden, dus dat is best heel complex. Plus dat ik ook een vader had die een, tegenwoordig zouden ze dat een posttraumatische stress noemen. Maar door wat hij in het jappenkamp heeft meegemaakt heel erg veranderd is. En mijn moeder zei later ook: het was niet de

man waarmee ik getrouwd was toen hij uit het jappenkamp kwam. Hij was heel moeilijk – dat zal Liesbeth ook wel beamen, maar hij was gewoon een moeilijk mens. En maar het gezin op zich, het was gezellig, we deden spelletjes, maar het was wel een heel streng gezin, want we waren heel erg gereformeerd, vooral mijn vader was heel streng gereformeerd. Dus alles binnenskamers dat mocht allemaal wel. Maar als je naar vriendinnetjes wilde werd dat eerst helemaal goed gescreend of ze wel uit een goed nest kwamen en vooral gereformeerd. Dus dat was wel heel beschermend.

Ook dit antwoord lijkt deels gegeven te zijn vanuit haar identiteit als kind, haar eigen herinneringen, en haar identiteit als volwassene die terugkijkt op de periode met feitelijke kennis, waarover ze nu beschikt. Opvallend is dat haar evaluatie van het gezin een draai lijkt te geven aan het eerder geschetste zorgeloze bestaan. De religieuze oriëntatie van het gezin heeft invloed gehad op hun levenswijze: het was een 'streng gezin'. Tegelijkertijd is er een contrast met de waardering van het gezin als 'gezellig'. Dat 'alles binnenskamers dat mocht allemaal wel', maar ze niet zomaar naar vriendinnetjes mocht gaan, duidt erop dat ze binnen het gezin redelijk vrij was, maar vooral daarbuiten grenzen had. Opmerkelijk is hier de term 'beschermend'. Dit lijkt een soort positieve draai te geven aan het strenge en vertelt dat haar ouders het beste met de kinderen voor hadden, maar wel door te handelen vanuit hun geloofsovertuiging.

I: Want jij kan je niet zoveel meer herinneren van de oorlog?

R: Van de oorlog niet. Daar weet ik niks van.

A: Hieruit blijkt bevestiging van het eerdere vermoeden dat haar herinneringen vanaf na de oorlog zijn. Alles wat ze over de oorlog zegt, moet dus vanuit haar volwassen identiteit zijn.

I: Maar je kreeg wel scholing?

R: Ja hoor, nou toen was ik natuurlijk nog 3 toen de oorlog afgelopen was. Dus toen was ik nog niet naar school. Daar weet ik helemaal niks van. En daarna ben ik met 5 jaar naar school gegaan. Dat mocht daar toen nog. En daar heb ik 2 jaar op gezeten en dat heb ik altijd wel leuk gevonden.

A: Wederom bevestiging over haar herinneringen. Die blijken te beginnen ergens in de periode tussen het einde van de oorlog en het naar school gaan vanaf 5 jaar. Dat ze school als 'leuk' heeft ervaren voegt toe aan de relatief positieve herinneringen van een zorgeloze tijd. 'Dat mocht daar toen nog' duidt op haar kennis als volwassene en betekent: 'daar' in Batavia, in contrast met andere delen van Indië, en 'toen nog' in die periode van twee jaar, in tegenstelling tot daarna.

I: Wanneer ben je precies gerepatrieerd?

R: 15 april 1950.

A: Geboren in oktober 1942 was ze dus zeven toen ze repatrieerde.

I: Kan je je herinneren of weet je waarom je toen bent gerepatrieerd?

R: Ja, omdat mijn vader die had daar een hele hoge functie bij het gouvernementsgebouw. Hij zat op de afdeling financiën en daar was hij hoofd algemene rekenkamer. In '48 was de overdracht. En toen moesten zij nog de Indische mensen ook, hij had al heel veel Indische mensen werken bij hun, ook

Soekarno werkte toen bij hun op kantoor, moesten ze dingen overdragen, maar de Indonesiërs wilden het sneller. En mijn vader kreeg toen de tip ga nu maar weg, vlucht nu maar, want ze zijn nogal wat foute dingen van plan. Dus toen zijn we eigenlijk halsoverkop vertrokken met de nodige dingen die hij kon meenemen en je mocht maar een bepaalde hoeveelheid geld meenemen. Dus hij heeft ook heel veel sieraden gekocht voor mijn moeder en goud en weet ik allemaal niet meer. En wij mochten maar een paar dingetjes meenemen. En dat was ook wel traumatisch voor mij. Ik moest mijn pop achterlaten, die moest ik aan de baboe geven voor haar kindjes, ik moest mijn lievelingsbeer achterlaten, die mocht niet mee. Ik mocht maar een paar kleine dingetjes mee. En de rest moest je gewoon achterlaten want het mocht gewoon niet, qua vracht natuurlijk. En toen later hoorden we dat mannen van zijn kantoor, Jungsleger, en nog een paar anderen, die zijn gewoon vermoord. En mijn vader had in eerste instantie, dat vertelde mijn moeder, het plan om naar Zuid-Afrika te gaan met het gezin, want hij wilde niet meer de kou in Nederland. En dat heeft hij toen geïnformeerd, maar toen had je nog de apartheid. En dan had het zo geweest dat ze niet samen hadden mogen wonen. Mijn vader zou dan in een blanke wijk moeten wonen en mijn moeder met ons in een kleurlingenwijk. En dan mocht mijn vader wel op bezoek bij mijn moeder. Hij mocht ook wel bij haar wonen, maar dat zou dan een teruggang zijn voor iemand, als je als blanke in een kleurwijk gaat wonen. Maar wij mochten nooit naar mijn vader als hij in een blanke wijk gaat wonen, want dat was toen nog heel erg gescheiden. En toen zei mijn vader dat gaan we dus niet doen. En toen zijn we naar Nederland gegaan. En omdat het vrij snel moest, want toentertijd gingen er al vrij veel hoor, 1950. Je kon met de boot de Oranje of de Willem Ruys, kon je naar Nederland, maar wij zijn met een Schots schip gegaan, de Cameronia. Die nam ook passagiers mee en daar hebben wij mee terug gevaren. En in mijn herinnering is dat ongelooflijk leuk geweest. Ik heb het aan boord heel erg, ja ik was acht en ik had mijn broertje Wouter en wij waren heel erg close. Wij speelden heel veel en vooral als het stormde. Ik ben nooit zeeziek geweest. Dan gingen we aan de ene kant van het schip in de gang en dan gleeed je naar de andere kant.

A: Hier wordt eerst vanuit de volwassen identiteit de situatie geschetst voor het vertrek uit Indië. Hiermee wordt een tempo aangeduid met 'de Indonesiërs wilden het sneller' en 'halsoverkop vertrokken'. Ze evalueert dit als 'traumatisch', voornamelijk omdat ze haar spullen achter moest laten. Dit blijkt uit de aanzet vanuit de volwassen evaluatie: 'nodige dingen die hij kon meenemen', 'je mocht maar een bepaalde hoeveelheid geld meenemen' en vooral 'wij mochten maar een paar dingetjes meenemen.' Vanuit eigen herinneringen blijkt dit uit de woorden 'ik mocht maar een paar kleine dingetjes meenemen' en geeft ze daar voorbeelden van. Dat ze vervolgens vertelt te hebben gehoord dat collega's van haar vader zijn vermoord, lijkt voor haar wel de juistheid van hun keuze om te vluchten aan te geven. Het tweede deel van het antwoord betreft de reis zelf. Wederom leidt ze in met kennis vanuit haar volwassen identiteit, en evalueert ze de periode vanuit haar kind identiteit, namelijk als 'ongelooflijk leuk'. Dit verklaart ze met de herinnering dat ze veel speelde met haar broertje, met wie ze bovendien erg close was en dat ze nooit zeeziek is geweest. De bootreis vormt daarmee in evaluatie een scherp contrast met het verlaten van Indië.

I: Dus in jouw ervaring verliep de reis wel goed?

R: Ja, het afscheid van Indië dat heeft wel bij mij, dat gaf ondanks dat je zo klein bent toch een verdrietig gevoel. Want op de kade bleven twee Nederlandse zusjes achter. Eén man werkte daar nog en de ander was getrouwd met een Indo en die ging naar Australië. Nel is pas in 1957 gerepatriëerd. Maar die stonden op de kade en dan gooiden we serpentes en dat hielden we vast en dan voer de boot weg en op een gegeven moment knapte die. Als kind zijnde heeft dat op mij wel

een indruk gemaakt van verdrietig. Je ziet dat niet meer, het gaat weg. Maar de tocht op zich vond ik leuk.

A: Hier vertelt ze heel duidelijk vanuit haar kind identiteit. 'Ondanks dat je zo klein bent' en 'als kind zijnde' duiden dit aan. Hier wordt nog een andere kant geschetst van het verlaten van Indië, dat bijdraagt aan haar evaluatie daarvan. Namelijk het achterlaten van twee zusjes maakte haar 'verdrietig'. Ook hier blijkt weer het contrast met de evaluatie van de reis: 'maar de tocht op zich vond ik leuk'.

I: Hoe lang duurde die overgang?

R: We zijn op 10 mei in 1950 aangekomen in Amsterdam.

A: Gezien het feit dat het vertrek op 15 april was, duurde de reis dus bijna één maand: 25 dagen.

I: Oké. En weet je daar iets van, hoe werd je daar ontvangen?

R: Ik weet wel dat ik het erg koud had en dat ik voor het eerst een roze varken zag. En op het station in Amsterdam was een plantsoen en allemaal bloemen en dat kenden we helemaal niet. Ik heb daar niks naars van ondervonden. Als kind was het alleen maar belevenissen.

A: Hier vertelt ze 'als kind' en evalueert de aankomst redelijk positief. Het was wel koud, maar de voorbeelden van de nieuwe dingen noemt ze 'belevenissen', waarvan ze 'niks naars' heeft ondervonden.

I: En hoe je daar bent ontvangen?

R: Dat kwam later. We zijn eerst in Krimpen langs geweest om daar zijn familie... Toen zijn we vervoerd naar een opvang, de Wilde Zwanen, in Laren. Ongeveer een maand gezeten en ben ik ook niet naar school geweest. Alles was nieuw. Mijn opa en mijn vader hebben toen in de krant een huis gezien dat groot genoeg was voor alle kinderen in de Achterhoek in Barchem. Daar ben ik op school en daar heb ik voor het eerst ervaren dat ik anders was. Want je komt in een dorp met allemaal boerenkinderen. Je praat nog heel erg Indisch. En als je naar school kwam dan werd je pinda pinda poepchinees en met dennenappels nagegooid. Tot een jongetje bij ons in de buurt, die had een ijzerdraadje over de weg gespannen. En toen kwamen wij aangefietst en mijn broer fietste er als eerst tegen aan. En hij had van het draad helemaal een ... En toen is mijn vader op de boer afgegaan en die heeft gezegd: en nou is het afgelopen. Dat wil ik dus absoluut niet hebben. En toen zijn we nooit meer geplaagd. Het was gewoon een groepje. Ik kreeg vrij gauw vriendinnetjes. Ging bij de boerenkinderen spelen. En heb er eigenlijk nooit meer last van gehad.

A: Hier blijkt dat de daadwerkelijke ontvangst in de samenleving voor haar niet samenhangt met de aankomst en de eerste opvang in Nederland. Dit lijkt met de uitspraak 'alles was nieuw' meer in lijn met de belevenissen in dit nieuwe land, waar ze het in het vorige antwoord over had. Pas met het weer naar school gaan, zodra ze verhuisd waren naar een eigen huis, stelt ze zich 'anders' te hebben gevoeld. Dit verklaart ze door te zijn gepest door de boerenkinderen, vanwege haar Indische uitspraak. Het 'pinda pinda poepchinees' duidt tevens op pesten wegens een Aziatisch uiterlijk. Vervolgens wil ze vooral benadrukken dat dit maar van korte duur was met 'ik kreeg vrij gauw vriendinnetjes'. Met 'het was gewoon een groepje' duidt ze aan dat ze op het pesten terugkijkt als

een normale zaak. Wel blijkt uit het contrast in de laatste zijn dat ze toen wel last van heeft gehad van het pesten in tegenstelling tot daarna. Maar dat ze 'voor het eerst' heeft ervaren anders te zijn, duidt erop dat ze dit later nog vaker ervaren heeft.

I: En nog even terug naar die eerste maand dat je bent opgevangen. Was dat een zogenoemd pension?

R: Ja.

I: Oké. En daar zat je dan ook met andere mensen?

R: Ja, maar daar weet ik eigenlijk helemaal niks van. Mijn opa en oma waren er en dan wij met zijn allen.

A: Over de omstandigheden in het contractpension heeft ze dus een gebrek aan zowel herinneringen als later opgedane kennis.

I: En was het dan niet zo dat je woonruimte kreeg?

R: Nee dat huis heeft hij zelf gekocht. Had hij de middelen wel voor.

A: Hieruit blijkt dat het gezin nog wel genoeg geld had in Nederland.

I: En de scholing? Je ging toen...?

R: Eerst naar de lagere school, eerst in het dorp naar de lagere school een paar jaar. Toen wilde onze vader ons toch graag op een christelijke school hebben, dus moesten we naar Lochem fietsen.

I: En merkte je daarin dan iets dat je anders was?

R: Nee.

I: Zijn er verder dingen waaraan je merkte dat je werd ingeburgerd?

R: Nou je merkte soms wel dat je anders at dan de andere kinderen. Mensen aten alleen rijst met suiker en boter. Niet op de manier dat wij dat kenden. Dat merkte je wel maar niet dat ze je d'r raar om aan keken. Maar wij aten thuis ook wel Nederlands gewoon. Het was niet altijd rijst bij Mammie. Maar wat ik wel merkte was dat mijn moeder niet gewend was om huishouden te doen want zij had vroeger bediendes. Dus wij hadden in Barchem al gauw een dienstmeisje. Die kwam bij ons helpen in het huishouden. En mijn moeder had natuurlijk een heleboel kinderen ook.

A: Hier blijkt dat naast het aanvankelijke pesten het anderszijn ook een rol speelde door het eten. De aanpassingen in het gezin vanwege de repatriatie naar Nederland werden dus gedaan qua eetgewoontes en op huishoudelijk gebied door het ontbreken van bediendes. Evaluatie anderszijn vanuit herinneringen als kind.

I: Was er nog geen sprake van de inburgeringscursussen?

R: Nee.

I: En later? Kwam dat nog op een ander moment?

R: Nee hoor. Dat hoefde niet. In Indië mochten wij van mijn vader geen Maleis praten. Dat deden mijn oma en moeder als ze wilden dat wij iets niet verstonden. Maar wat wel opviel is dat oma zelf de koffie brandde. De koffie werd zelf gemalen, maar voordat zij ze maalde ging ze de bonen nog eens extra branden en dan ging ze het malen en had je de lekkerste koffie. Ik sprak laatst nog een vriendin en die zei: dat viel mij zo op, dat jouw oma altijd in de keuken was, altijd met eten bezig was, en dan zelf de koffie brandde. Dat was zo opvallend dat jullie wat dat betreft heel anders waren dan wij.

A: Hier lijkt ze te willen verklaren dat ze geen inburgeringscursussen hoefden te doen, omdat ze al Nederlands praatten. De opmerking 'dat hoefde niet' lijkt daarmee zowel te slaan op het feit dat ze geen inburgeringscursussen kregen, als op dat ze het niet nodig zouden hebben gehad. Vervolgens benadrukt ze met een voorbeeld echter wel weer het anderszijn qua eetcultuur. Dit voorbeeld van anderszijn lijkt ze echter niet als kind te hebben ervaren, maar later pas te hebben beseft door de feedback van een vriendin. Het feit dat dit een vriendin is en de milde woordkeuze 'wat dat betreft' duiden erop dat ze dit aspect van het anderszijn niet per se als vervelend heeft ervaren. Het is meer een feitelijke uitspraak dat hun eetcultuur nu eenmaal anders was dan de Nederlandse. De uitspraak 'wat dat betreft' duidt er tevens op dat het anderszijn vooral ging om eetcultuur.

I: Oké, dat zijn je herinneringen. Maar hoe kijk je terug op die periode van repatriatie, ontvangst en immigratie?

R: Nou op zich denk ik dat we niet hadden moeten blijven want dan was er iets met mijn vader of met ons gebeurd. Maar zelf heb ik het er leuk gehad. Zelfs als ik Indische dingen ruik of hoor of zie dan schiet ik vol. Er komen een heleboel herinneringen boven, maar ik heb ook heel veel gevraagd van hoe zat dat vroeger. Als de vader in het jappenkamp zat, had de moeder van de ene op de andere dag geen inkomen meer. Dus ze was zwanger van mij en ze had nog een aantal kinderen te voeden van de eerdere moeders en haar eigen kindertjes. En geen inkomen. Dus zij had echt wat ze kon verkopen, dan weer servies en dan weer dat, dat verkocht ze. En toen mijn vader uit het kamp kwam had ze dus een heleboel verkocht om aan eten te komen voor ons. En dan nog had je niet genoeg. Er was honger.

A: Hier is duidelijk gevraagd om een terugblik op de periode vanuit de volwassen identiteit. Dat ze dit ook doet blijkt uit 'denk ik', waarmee ze doelt op de 'ik' van nu, en uit 'ik heb ook veel gevraagd van hoe zat dat vroeger', gevolgd door de kennis dat de omstandigheden van het gezin tijdens de oorlog erbarmelijk waren. Vanuit die kennis heeft ze als volwassene geconstateerd dat repatriatie een goede keuze was, maar ze vertelt ook dat ze daar als kind andere herinneringen aan had. Dit blijkt uit de woorden: 'maar zelf heb ik het er leuk gehad', waarmee ze op Indië doelt. Vervolgens blijkt de emotionele uitwerking die deze ervaring als kind nog op haar hebben. Het volschieten bij Indische dingen duidt op een weemoedig verlangen naar het leven in Indië, dat zij zelf dus als prettig heeft ervaren ondanks de feitelijke omstandigheden.

I: Maar in Nederland? De immigratie in Nederland. Als je daarop terug kijkt zijn er dan nog dingen afgezien van wat je je herinnert, hoe je daarop terugkijkt?

R: Ja alles was nieuw. Maar ook weer een ervaring. Ik was vrij nieuwsgierig, dus dat vond ik niet negatief. Je had eventjes dat geplaag in het begin, dat vond ik natuurlijk niet zo leuk.

A: Hier blijkt wederom duidelijk haar evaluatie van de immigratie in Nederland. Ze ervoer het 'niet negatief', dus positief en verklaart dit met haar nieuwsgierige persoonlijkheid toen. Dat alles nieuw was, was voor haar een ervaring. Wederom noemt ze het tot nog toe enig gebleken negatieve aspect van haar immigratie: het geplaag. Hoewel ze dit duidelijk evalueert als 'niet zo leuk', duiden de woordkeuzes 'eventjes' en 'geplaag' in plaats van gepest erop dat ze het niet zo negatief evalueert om af te doen aan haar redelijk positieve beeld over de immigratie.

I: Maar hoe kijk je erop terug nu? Heb je er een bepaalde mening over of beeld van?

R: Nou ik heb me weleens afgevraagd het kolonialisme, hoe had je als Nederlanders... Kijk in ben natuurlijk Indo, ik ben gemengd. Dus wat ben je dan? Het is mijn vaderland, ik ben daar geboren. Maar mijn vader is daar als Nederlander heengegaan. Hoe kan het dat je de eigen bevolking tot bediendes maakt? Dat snap ik niet. Een keer bijvoorbeeld had een baboe wat gestolen. En mijn vader pakte zijn slof en slaat haar zo links en rechts in haar gezicht. Maar zo'n baboetje zag er net zo uit als mijn omaatje en mijn oma was alles voor mij. En dan dacht ik: hij slaat mijn oma. En dat zei ik ook tegen mijn moeder: hoe kan je een vrouw zo kan vernederen? Met je slof van je voeten in haar gezicht slaan.

A: Hoewel dit absoluut niet het beoogde antwoord is, is het wel interessante informatie. Omdat hieruit haar problematiek rondom de identificatie als gemengdbloedige blijkt. Ze ziet zichzelf als 'Indo', 'gemengd' met een Nederlandse vader, maar met Indië als 'vaderland'. De vraag 'dus wat ben je dan?' geeft duidelijk de problematiek van haar identificatie aan die hiermee gepaard gaat. Verder blijkt ook uit het voorbeeld dat voor haar de grenzen tussen Indische Nederlander en Inlander in de praktijk niet bestonden: voor haar waren haar oma en de baboe hetzelfde. Zij definieert ze niet in termen van Indo of Inlander, maar als 'vrouw'. Dit onderstreept haar onbegrip voor discriminatie.

I: Maargoed, en toen ben je naar Nederland gekomen. Heb je daar een bepaald beeld van, van hoe het hier was of hoe je bent geïntegreerd? Welk beeld heb je daarover vanuit de kennis die je nu hebt?

R: Nou het is goed dat ik hier gekomen ben, omdat we daar wel echt weg moesten. Dus een stuk van mijn herinneringen en emoties ligt daar. Ik wil er altijd nog eens heen maar dat gaat niet.

A: Wederom blijkt hier dat ze het feitelijk eens is met haar repatriatie, maar dat gevoelsmatig een deel van haar 'herinneringen en emoties' in Indië ligt.

I: Ja. Maar wat je heel veel hoort dat veel Indo's ontevreden zijn met de manier waarop ze hier zijn ontvangen. Heb jij dat ook? Dat je denkt dat dingen oneerlijk zijn geweest.

R: Nee. Ik weet ook niet qua financiën. Mijn vader heeft later wel een stuk tegemoetkoming gehad. Maar ik heb geen nare... ik kan me niet herinneren dat ik iets naars heb meegemaakt door die repatriëring. Ook niet met de bevolking hier.

A: Hier blijkt dat de financiële situatie voor haar geen rol speelt in haar beeld over de immigratie. Het feit dat ze financiën noemt duidt op kennis van de ontevredenheid van Indische repatrianten op dat

gebied. Ze geeft echter aan hier niks over te weten, wat duidt op in haar gezinssituatie. Wat ze wel weet is dat haar vader juist wel tegemoetkoming heeft gehad, wat dus in feite een positieve ervaring is. Vervolgens stelt ze heel duidelijk geen herinneringen te hebben van nare aspecten door de repatriëring, 'ook niet met de bevolking hier'. Dit lijkt in strijd met dat ze wel geplaagd is door de kinderen, maar zoals al verondersteld heeft ze dat dus niet dermate negatief ervaren dat het haar beeld over de immigratie negatief kleurt.

I: Nee precies.

R: Ja één ding. Toen zat ik op de kweekschool in Den Haag en ging ik bij oma eten. Toen woonde ze al op de flat waar later jouw moeder en oma hebben gewoond. Toen moesten we naar de stad en gingen we met de tram. Toen kwam er een man binnen en die had gedronken en begon heel erg tegen haar: vuile vieze rare bruine, ga terug naar je land. Dat is de enige keer dat ik het heel erg ervoer. Mijn oma zei: stil, hou de eer aan jezelf. Niets zeggen. Maar ik was heel erg overstuur en heb heel erg zitten huilen toen ik op de kweekschool aankwam. Ja, oma was wel bruiner, maar als kind zie je dat niet. Dat is de enige keer dat ik meegemaakt heb dat er zo tegenaan werd gekeken.

A: Hier blijkt dan toch een voorbeeld van een bewust gevoel van anderszijn door huidskleur door een negatieve aanvaring in de Nederlandse samenleving. Uit 'als kind zie je dat niet', blijkt dat ze als kind niet bewust was van dat huidskleurverschil. Dat ze stelt dat dit 'de enige keer' was zoiets te ervaren, bevestigt dat ze door het geplaag van de kinderen misschien wel het anderszijn ervoer, maar niet door uiterlijk.

I: Heb je over de immigratie wel eens wat op tv gezien of op de radio gehoord?

R: Ja, laatst nog Buitenkampers. En nog een andere die moet ik nog afkijken...

I: Is dat pas later dat je dat bent gaan kijken of was er in die tijd ook al?

R: Vroeger werd dat doodgezwegen. Er werd heel weinig aandacht aan besteed ook op tv niet. Nu wordt er wel aandacht aan besteed maar wordt ook Nederlanders schuld aan gepraat. Ook de militairen die daar heen zijn gegaan na de oorlog om orde op zaken te stellen, dat daar foute dingen zijn gebeurd. Tuurlijk zijn er foute dingen gebeurd, maar over en weer. Dat gebeurde daar ook.

A: Het is hier interessant om te zien dat ze wel recente mediarepresentaties van de immigratie heeft gezien, maar het er niet helemaal mee eens lijkt te zijn. Dat er weinig aandacht aan de immigratie werd besteed in het verleden, is volgens haar niet goed gemaakt met de recente aandacht. De woordkeuze voor aanpraten van schuld aan Nederlanders indiceert dat zij die schuld niet terecht vindt. De uitspraak dat er over en weer fouten zijn gemaakt, maakt duidelijk dat zij het onterecht vindt dat er in mediarepresentaties alleen een beschuldigende vinger naar Nederland gewezen wordt. Haar mening over de immigratie komt dus niet overeen met het beeld dat in recente representaties geschetst wordt. Dit klopt ook met haar eerdere antwoorden, waaruit bleek dat haar beeld van de immigratie redelijk positief is en ze weinig negativiteit in de Nederlandse samenleving heeft ervaren.

I: Maar dat kwam pas later dus dat je er dingen over hebt gezien en gehoord. Heeft dat jouw beeld van de immigratie beïnvloed, denk je?

R: Nee, ik heb alleen een soort heimwee. Dat is heel gek, om daar nog een keer heen te gaan. Terwijl ik weet om daar te wonen dat is niet te doen, dan moet je heel rijk zijn. Dus je idealiseert het wel, maar het is goed dat we gegaan zijn.

A: Dat ze hier na de bevestiging dat haar beeld van de immigratie inderdaad niet beïnvloed is door recente mediarepresentaties direct een overgang maakt naar haar 'heimwee' en de wens nog eens terug te kunnen gaan, geeft aan dat dit voor haar een reden is om naar dergelijke mediarepresentaties te kijken. Dit lijkt voor haar dus niet om erkenning, maar om herkenning te gaan.

I: Maar specifiek over de immigratie heb je niet het idee dat je beeld erover is veranderd door de nieuwe informatie die je er later over hebt verkregen?

R: Nee het is niet negatief.

A: Dit is een resolute bevestiging dat zowel haar beeld van de immigratie niet beïnvloed is door later opgedane kennis hierover, als van haar idee dat die representaties de immigratie in een negatief licht stellen.

I: Of ook anderzijds beïnvloed?

R: Nee. Liesbeth zal wel een andere of misschien wel dezelfde ervaring hebben. Maar ik heb van de repatriëring niet iets naars, maar er werd thuis wel heel weinig gepraat over Indië. Alleen als ik dingen vroeg die ik wilde weten.

A: Hier onderscheidt ze zich van haar zus, respondent 2, waarvan ze niet aanneemt dat die per se dezelfde mening over de immigratie heeft. Daarnaast blijkt uit de volgende zinnen dat het nare van de repatriatie niet in het repatriëren zelf lag, maar in het zwijgen binnen het gezin over Indië.

BRONNENBESCHOUWING

I: Ik heb dus twee bronnen meegenomen. De eerste uit 1958, die heet: De Repatriëring, een eind en een begin. Heb je daar weleens van gehoord?

R: Nee.

I: En de ander heet Een andere Warmte en dat is een recentere documentaire. Heb je daar weleens van gehoord?

R: Nee.

A: Het is goed om te weten dat ze niet eerder van de bronnen heeft gehoord, omdat ze dan geen betekenisverlening doet vanuit herinneringen aan de bron of besprekingen ervan door andere mensen.

~~I: Oké. Dat is goed om te weten. Laten we eerst die oudere bron bekijken. Waar het om gaat is hoe jij er betekenis aan geeft. Tussendoor als ik iets interessants hoor of zie dan stop ik hem, maar ook als jij iets wilt zeggen dan stop ik hem ook.~~

~~R: Is het door een Nederlander of Indo gemaakt?~~

~~I: Door een Nederlander.~~

DE REPATRIËRING – BESCHOUWING TIJDENS

[Documentaire begint. Vanouds drukke vaart op Indië, maar na soevereiniteitsoverdracht vervoer eenzijdig geworden. Trieste intocht van paar 100.000 landgenoten. Met een vloot van 94 gewaterde schepen werden Nederlanders uit Indonesië naar het koude, verre moederland gebracht.]

I: Als je dat zo hoort van het was een trieste intocht?

R: Ja ik was kind dus ik heb het niet als triest ervaren. Maar ik denk voor mensen als mijn moeder en oma, die daar natuurlijk helemaal opgegroeid en getrouwd zijn, waarin al die generaties daarvoor geleefd hebben, dat dat veel traumatischer is geweest. Als kind waren alle belevenissen mooi. Je bent ook verdrietig om je spulletjes en vriendinnetjes achter moet laten, maar er komen weer nieuwe dingen en ervaringen. Dat is het verschil denk ik.

A: Hier geeft ze betekenis in haar identiteit als kind, waarin ze zich niet in de woordkeuze kan vinden, omdat zij de intocht niet als 'triest' heeft ervaren. Voor haar als kind was het wel verdrietig vriendinnen en spullen achter te moeten laten, maar werd dat gevoel vervangen door nieuwe dingen en ervaringen, die ze evalueert als mooie belevenissen. Ze geeft er echter ook betekenis aan door zich te verplaatsen in de situatie voor volwassen repatrianten, met haar moeder en oma als voorbeeld, en speculeert dat het voor hen veel traumatischer kan zijn geweest. Zodoende beoordeelt ze niet wat er hier gezegd wordt als juist of onjuist, maar als onjuist voor haar eigen ervaring doch mogelijk juist voor anderen.

[kort beelden]

I: En als hij dat zegt: allen hadden hoop op de toekomst voor hen en de kinderen?

R: Ja dat was ook zo. Maar als kind zijnde zie je het gewoon van er gaat weer iets nieuws gebeuren. Het was net als een schoolreisjes, het was spannend.

A: Als volwassene evalueert ze deze uitspraak als juist, maar vanuit haar herinneringen als kind kan ze zich er niet in vinden, omdat het voor haar 'gewoon' iets nieuws en spannends was.

[gevoel thuis waren gekomen]

I: Wat denk je dat daar mee bedoeld wordt? Wat voor betekenis zou je daaraan geven?

R: Nou ik weet niet of ze het gevoel hadden dat ze thuis kwamen, hoor. Ik denk dat voor veel mensen het gevoel was dat ze weg moesten uit hun vertrouwde omgeving waar ze eigenlijk niet weg wilden ik denk echt dat dat bij veel mensen zo was, zeker bij mijn vader en mijn moeder denk ik dat wel. Ze hadden wel een vrij luxe leventje vroeger daar en dat was afgelopen. Dat werd heel anders natuurlijk. Gezien dat huis was het nog wel luxe, maar vergeleken met daar ... ik denk niet dat ze weg wilden. Het was echt moeten. Misschien voor de echte Hollander, maar mijn vader was ook een echte Hollander en die wilde ook niet weg. Dus dat gevoel had ik niet van mijn vader en moeder.

A: Hier reflecteert ze volledig vanuit verplaatsing in anderen. Eerst generaliseert ze door te speculeren dat het gevoel van thuiskomen voor 'veel mensen' waarschijnlijk niet klopte. Dit baseert ze op haar kennis over de luxe en ook vertrouwde omgeving waar die mensen uit kwamen, die daardoor waarschijnlijk niet weg wilden. Daarbij neemt ze haar ouders als voorbeeld. Tot slot onderscheidt ze 'de echte Hollander' van de overige repatrianten en probeert vanuit die rol de juistheid van de uitspraak nog te testen. Met wederom haar vader als voorbeeld kan ze die juistheid echter niet aantonen, omdat ook hij niet weg wilde.

[contractpensions. Rustig afwachten en ondertussen wennen aan Nederlandse gewoonten en gebruiken]

maakt een geluid

I: Wat denk je?

R: Ja wij hadden zo'n pension, maar ik kan me niet herinneren dat we geleerd werden aan de Nederlandse gewoonten en gebruiken. Ik weet alleen dat we daar gezeten hebben en opgevangen werden en ik al die tijd niet naar school hoefden. Maar ik weet er niks van of dat nou nodig was geweest dat wij geleerd werden om met de Nederlandse cultuur om te gaan.

A: Hier geeft ze betekenis vanuit haar herinneringen. Afgezien van de opvang in een pension, komen die niet overeen met de documentaire, zoals blijkt uit de opsomming van haar herinneringen daarover. In de laatste zin spreekt ze twijfel uit over de benodigdheid om te leren gaan met de Nederlandse cultuur, echter indiceert de woordkeuze 'ik weet er niks van of dat nou nodig was geweest' verkapt verontwaardiging.

[beelden kookcursus]

R: Zie je hoe ze van zich af schillen! Deed oma ook altijd.

A: De betekenis die ze hier verleent is herkenning van iets Indisch in de beelden. Ze identificeert haar oma met die beelden. De uitroep laat hier enthousiasme blijken over die herkenning.

[over bejaardentehuizen. Vlak voor woorden directrice.]

R: Zag je die Indische man? Die rookte zo'n kretek, dat deed opa ook altijd.⁸⁷

A: Ook hier herkenning van iets Indisch in de beelden, waarmee ze haar opa identificeert. Daarbij speelt zowel de herkenning van de man in de beelden als Indisch en de herkenning van het object de kretek een rol.

[directrice tehuis: we gaan hier maar van één ding uit, en dat is dat we tegen deze oude mensen moeten optreden alsof het onze eigen ouders zijn]

R: Pfft! *Lacht cynisch.* Sorry hoor dat is even een reactie. Het zijn toch je eigen ouders! Alsof het je eigen ouders zijn... tuurlijk. Het hoort erbij, maar het klinkt een beetje neerbuigend.

⁸⁷ Een kretek is een soort Indonesische sigaret, gevuld met tabak en kruiden.

A: Hier evalueert ze de woorden van de directrice, dus niet de documentaire zelf, als 'neerbuigend'. De cynische lach en de uitroep indiceren verontwaardiging over de woorden. Die ontstaat vanuit haar mening over hoe er naar oudere repatrianten gekeken had moeten worden, namelijk niet 'alsof' ze de ouders van het opvangende Nederlandse volk zijn, maar als diens daadwerkelijke ouders.

I: Waarom vind je dat neerbuigend?

R: Nou zo van ze komen hier, maar... we moeten net doen alsof het onze eigen ouders... Het hoort... Ja ze horen ook een stukje hier. Dat is het vervelende dat je van twee landen... Je bent van twee culturen, van twee landen. Dus je hoort net zo goed hier als daar. Dus het klinkt mij een beetje vervelend in de oren. Maar ga verder.

A: Hier verklaart ze haar evaluatie van de bewoording als neerbuigend nader met haar mening over de problematiek rondom het thuisland. Haar mening is dat de repatrianten in zowel Indië als Nederland thuishoren. Haar opvatting van de verwoording is dat men net moet doen alsof deze repatrianten daadwerkelijk in Nederland thuishoren, terwijl ze hier eigenlijk niet horen. Daarom evalueert ze dit als 'vervelend' en 'neerbuigend'.

[bungalowkampen. Kerken en particulieren geven voorlichting. Geestelijke en maatschappelijke belangen gerepatrieerden. Overheidssubsidies. Taak vrijwilligsters: raad en daad.]

I: Zijn er hiervan dingen die je herkent of je er iets over denkt?

R: Ik weet er helemaal niets van dat we iets van begeleiding kregen... kan ik me niets van herinneren.

I: En als je het zo ziet?

R: Nouja goed ze deden daar in ieder geval de opvang. Dat vind ik heel belangrijk. Dat de mensen daar opgevangen werden en dat ze proberen om de mensen te – wat ze nu ook bij de vluchtelingen doen – proberen ze te integreren in de maatschappij. En ik vind dat bij Indische mensen vrij goed gegaan is, ook omdat ze al een stukje van de Nederlandse cultuur hebben, maar omdat die niet moeilijk... die wilden alleen maar heel gauw aanpassen omdat ze wisten ik kan niet meer terug, ik moet me hier wel vestigen.

A: Als eerste constateert ze geen herinneringen te hebben die kloppen met dit fragment, wat betekenisverlening vanuit haar kind identiteit uitsluit. Vervolgens geeft ze betekenis vanuit haar mening erover. Deze is positief, want de boodschap die ze eruit haalt is dat mensen opgevangen worden en hulp krijgen bij het integreren. Daarbij legt ze een link naar een actuele gebeurtenis. Ook blikt ze terug op de historische gebeurtenis die in dit fragment wordt gerepresenteerd, namelijk de postkoloniale migratie van Indo's, waarover ze haar mening geeft dat dit goed gegaan is. Daarbij voegt ze een stukje informatie toe aan dit fragment, dat volgens haar ontbreekt, namelijk dat deze goed aanpassing ook te danken is aan de reeds Nederlandse cultuur van de Indo's en hun besef geen andere keuze te hebben.

[dingen van oude sfeer meegebracht. Kinderen weten zich vrij spoedig aan te passen en voelen zich snel thuis]

R: Zie je? Dat slaat dus op mij ook. Dat ging vrij snel bij mij. In het begin natuurlijk omdat je anders was en mensen dat lieten merken. Kinderen dan, de mensen in het dorp niet. Even een andere anekdote. Toen we aankwamen bij dat huis in Barchem konden we er niet in, want de mensen moesten eruit, want die konden het niet betalen. Maar ze wilden er niet uit en de deur was gebarricadeerd. Toen mijn vader klopte schoten ze binnen met iets. Dus mijn vader belde de politie en werd het een hele zaak om ze eruit te zetten. Dus we konden er niet terecht en hebben we een week of twee in het gemeentehuis gewoond. We moesten met matrassen kregen we over uit het dorp, kregen we matrassen van mensen en hebben we op de grond gelegen in de raadszaal, die ook als gymzaal werd gebruikt. Het was een dorp natuurlijk. En als er toevallig een gemeenteraadsvergadering was, moesten we in het kamertje ernaast wachten en dan konden we weer naar bed. Als kind is dat alleen een ervaring, maar ik ben er niet bang van geweest. Ja de eerste tijd pinda pinda poepchinees en een beetje met dennenappels gegooid, maar achteraf heb ik daar geen trauma van hoor.

A: Dit fragment gaat letterlijk over kinderen en daarom kan ze zich er vanuit haar kind identiteit makkelijk mee vergelijken. Dat is positief, want het commentaar klopt met haar herinneringen: ze kon zich inderdaad snel aanpassen. Ze voegt er wel aan toe dat de Nederlandse kinderen wel eerst haar hebben moeten accepteren, omdat ze 'anders' was. De anekdote ondersteunt haar uitspraak dat het hier specifiek om kinderen gaat, niet volwassenen. Die waren juist behulpzaam in haar ervaring. Ze stelt haar immigratie te hebben ervaren als 'een ervaring' en is 'niet bang' geweest afgezien van het plagen de eerste tijd. Haar woordkeuze voor 'een beetje' in de laatste zin indiceert dat ze het plagen niet als heel erg heeft ervaren (dus pesten), wat haar uitspraak ondersteunt dat het haar geen trauma heeft bezorgd. Zodoende doet deze toevoeging niet af aan de positieve benadering in het fragment en dus haar evaluatie van de juistheid van het fragment.

[ogen uitgekeken op nieuwbouwwijken]

R: Ja. Wij kwamen natuurlijk in een boerendorp terecht. Maar we zijn weleens naar Arnhem gegaan en lag nog de halve stad gebombardeerd van de oorlog nog. Dat heeft wel heel erg indruk gemaakt. Dat ik dacht wat is dit, alles kapot. Maar van die flats. Kan me voorstellen dat mensen... Maar dat had je niet daar, wij zaten in een dorp. Maar je keek wel je ogen uit omdat alles anders was. De bomen, het weer, de huizen, de mensen, alles was anders.

A: Hier verleent ze weer betekenis aan de boodschap door middel van een constructie van identiteiten. Als eerste vanuit kind identiteit, waarmee ze het commentaar probeert te rijmen met haar herinneringen. De specifieke 'nieuwbouwwijken' komen daar niet in voor, dus linkt ze het aan haar herinneringen van het gebombardeerde Arnhem. Dat ze zelf in een dorp zat rechtvaardigt voor haar het ontbreken van identieke herinneringen aan dit commentaar, waardoor de juistheid van het commentaar voor haar alsnog bevestigd kan worden. Dit gebeurt in combinatie met haar interpretatie van de beelden vanuit volwassen identiteit, die ze herkent als flats in een stad. Daarbij probeert ze het commentaar 'ogen uitgekeken' ook te valideren door het subject 'nieuwbouwwijken' te vervangen door subjecten die wel in haar herinneringen voorkomen. Ze interpreteert dit commentaar daarmee als de positieve ervaring van alles wat 'anders' was.

[etalages ingrediënten rijsttafel. Kinderen achterstand op school.]

R: Had ik niet. Ik had alleen wel, omdat ik een maand niet, ik zat in de tweede, heb ik een stukje gemist. En op die school waar ik toen kwam in dat dorp begonnen ze met de tafels en had ik de tafels

nog niet gehad. Dus toen merkte je even gewoon dat je niet naar school was geweest, maar omdat ik vrij goed kon leren heb ik dat gauw ingehaald. Maar ik heb niet gemerkt dat ik een achterstand had.

A: Ook hier valideert ze de boodschap vanuit haar kind identiteit, wat goed kan omdat ze de geschetste situatie zelf letterlijk heeft meegemaakt. Opvallend is wel dat ze in feite beschrijft dat zij ook een achterstand had, zij het een kleine, maar zich toch niet met de boodschap identificeert, omdat ze deze opvat als gaande om een grotere achterstand dan zijzelf had, die ze bovendien door haar leervermogen snel had ingehaald.

[ijverige leerlingen. Achterstand vlug ingehaald.]

I: Als je naar de beelden kent, is dat herkenbaar?

R: Nou hier zitten er vrij veel in de klas, wij waren de enigen. Wij waren de enige bruinen in het dorp. Toen ik later nog terug kwam en het gemeentehuis zocht, stond een mannetje op de stoep naar ons te kijken. Hij zegt: zoekt u iets? Ja ik zoek het gemeentehuis. Nou dat is er niet meer, dan moet je naar Lochem. Maar kom je van hier. Ik zeg nou ik heb hier gewoond. Oh ben je er een van Roest? Ja. Oké, van die bruinen. Ja van die bruinen ja. Oh ze hebben het er nog over in de kerk. Want dat kerkje zaten een aantal mensen in, maar toen kwam de familie Roest en zat die ineens boordevol. Kwam ineens een hele familie bij met allemaal van die bruintjes. Maar wij waren de enigen en daardoor viel je wel op. Kijk hier zie je de verschillen in de klas. Maar dat waren wij niet. Wij waren alleen.

A: Ten eerste moet gezegd worden dat dit commentaar in de bron feitelijk overeenkomt met haar eigen opmerkingen over het vorige commentaar. Toch lijkt ze dit zelf niet zo te beschouwen of niet op te merken, omdat ze er geen opmerking over maakt. Daarbij moet wel bedacht worden dat ze het commentaar hier mogelijk niet goed gehoord heeft en bovendien hier antwoord geeft op de vraag van de interviewer die haar laat focussen op de beelden. Dat doet ze wederom vanuit herinneringen als kind, die niet overeenkomen met de beelden. Die interpreteert zij als een meer gemengde klas dan waar zij in terecht kwam, omdat haar familie de enige Indische was in het dorp. Ze benadrukt hier het verschil tussen zij 'hier' in de beelden, en 'wij', 'de familie Roest'. Dat verschil is vooral de vertegenwoordiging van 'bruintjes' in de klas. Dit blijkt uit: 'hier zitten er vrij veel in de klas', 'wij waren de enigen', 'hier zie je de verschillen in de klas', 'maar dat waren wij niet' en 'wij waren alleen'. Daarbij gebruikt ze de herinnering over het kerkje als voorbeeld dat parallel staat aan haar herinneringen over de klas, waarin ze zat. Die nadruk op het verschil tussen wij en zij is wel een reactie op de vraag naar herkenbaarheid, en bedoelt ze dus niet als een evaluatie van het fragment als onjuist. Het is simpelweg een vermelding van het verschil tussen de beelden en haar eigen ervaring.

[Moeilijker voor de huisvrouw zich aan te passen. Dus inburgeringscursussen.]

R: Nou dat hebben mijn oma en moeder niet gehad, hoor. Nee echt niet. Kijk mijn moeder heeft van het dienstmeisje wel een en ander geleerd, en oma kookte bij ons ook veel. Maar ik weet niet, misschien hebben ze het van het dienstmeisje afgekeken ofzo, maar op een gegeven moment ging dat vanzelf. Ik kan me niet herinneren dat er ooit bij ons thuis iemand is geweest om les te geven of dat ze naar kookles zijn gegaan ofzo. Nee ik denk het niet. Mijn oma al helemaal niet. En mijn moeder ook niet. *lacht*

A: Wederom verleent ze hier betekenis vanuit eigen herinneringen, die absoluut niet kloppen met het commentaar. Daarbij reflecteert ze vanuit haar beeld over haar moeder en oma, op wie dit fragment in haar ervaring slaat. Naast het feit dat ze zich niet kan herinneren dat die kookcursussen hebben gevolgd, baseert ze op haar herinneringen aan hen ook de speculatie dat ze het daadwerkelijk niet hebben gedaan. De uitspraak 'Maar ik weet niet ... ging dat vanzelf' duidt erop dat ze niet weet hoe haar oma en moeder wel zijn ingeburgerd, maar dat ze daar in elk geval geen cursussen voor nodig hadden, want dat ging 'vanzelf'. De uitspraken 'nee echt niet', 'nee ik denk het niet', 'al helemaal niet' en 'ook niet', zijn een meervoudige onderstreping van die mening. Het lachen hier duidt niet op vrolijkheid, maar in combinatie met haar opmerkingen eerder op de ironie dat mensen die zo goed konden koken, daar cursussen voor zouden moeten volgen. Dit is zowel een reactie op wat er gerepresenteerd wordt (de informatie), als hoe het gerepresenteerd wordt (dus wat de bedoeling is van deze informatie in de bron), gezien het hier een directe reactie op het commentaar van de commentator zelf betreft.

I: Wat denk je hier dan van?

R: Nou ik vind het een beetje belerend. Laat die mensen hun eigen eten eten. Als ze Indisch willen eten, eten ze toch lekker Indisch. Waarom moeten ze per se aardappels eten. Ja komt bij mij een beetje belerend over. Stel je voor dat ik naar Marokkanen ga en die moeten dan stampot gaan eten. Nee die eten hun eigen couscous en weet ik wat allemaal.

A: Ze evalueert deze informatie als belerend. Uit de woorden 'ik vind' blijkt dat dit haar mening is, die in de volgende zin blijkt. Met een voorbeeld over de actuele samenleving probeert ze die mening uit te leggen. Opvallend is haar woordkeuze voor 'een beetje belerend', waarbij 'een beetje' in contrast staat met de duidelijke mening die ze geeft. Het slaat dus niet op de daadwerkelijke evaluatie van de informatie, maar duidt eerder haar persoonlijkheid aan als iemand die zich graag voorzichtig verwoordt.

I: Wat denk je dat ermee bedoeld wordt?

R: Mijn gevoel zegt dan dat ze niet meer zichzelf mogen zijn. Dat ze gewoon Nederlander moeten... Ja je bent natuurlijk ook Nederlander, maar dat je niet meer je eigen cultuur mag. Dat het één brei moet worden. Dat merk je nog wel eens. Alles wat afwijkt van Nederlands, zeker in het noorden, ja ze passen zich maar aan. En dan denk ik in bepaalde normen moet je je aanpassen aan de maatschappij waarin je woont. Maar niet wat je eet thuis of gewoontes ofzo. Dat hoeft niet per se. Ik weet niet in hoeverre dat gedwongen werd hoor. Al weet ik niet of dat dat een keuze was.

A: De boodschap die ze uit dit fragment van de bron haalt is dat de immigranten 'niet meer zichzelf mogen zijn' met hun 'eigen cultuur'. Dit betreft ze op de huidige Nederlandse maatschappij, waarvan ze stelt dat die daarin nog steeds dezelfde houding heeft. Deze evaluatie gebeurt dus duidelijk vanuit de mening van haar volwassen identiteit. Door haar mening te specificeren laat ze merken dat haar reactie hier niet gaat om het moeten aanpassen, maar om de mate waarin wordt geïndiceerd dat men zich aan moet passen. Daarop geeft ze het fragment nog wel enige kans, door te stellen dat haar mening misschien niet genoeg onderbouwd is, vanwege het ontbreken van bepaalde kennis. Uit de laatste zin blijkt echter dat haar verwachting daarvan in het voordeel van haar mening is. De betekenisverlening is hier dus geen evaluatie van de correctheid van de informatie, maar van de boodschap die uit die informatie blijkt vanuit haar mening daarover.

[beelden van een kookcursus]

R: Kijk zij schilden van zich af! Waarom moeten ze nu dan naar zich toe schillen? Ik begrijp dat niet. Oma deed dat ook altijd. Zij schilden van zich af. Nou gaan ze zeggen dat ze het per se andersom moeten doen. Waarom moet dat? Zo kan het ook. Ik vind dat belerend.

V: Hier wordt betekenis verleend door een combinatie van herkenning (het van zich af schillen met als voorbeeld haar eigen oma) en haar mening: het oneens zijn met de boodschap die hier, volgens haar, gesuggereerd wordt. Haar interpretatie van de boodschap, zoals bleek uit voorgaande reacties, is dat de immigranten zich tot in detail aan moeten passen. Haar uitspraak 'zo kan het ook' suggereert dat haar mening dat de boodschap 'belerend' is, voortkomt uit het praktische doel van de aanpassing: die lijkt hier te ontbreken.

[raad van goede burens. Huisvrouwen meeste kleine zorgen, want op zichzelf aangewezen.]

I: Zijn er hier bepaalde dingen die je erbij denkt?

R: *Lacht.* Ja ik zie ze slavinken bakken. En dan denk ik ja, zouden ze dat wel lekker hebben gevonden? Indisch was wel allemaal gekruid.

A: Ook hier duidt het lachen op ironie, gezien de bijgaande opmerkingen. Vanuit haar huidige kennis herkent ze de slavinken en betwijfelt ze de keuzevrijheid van de afgebeelde Indo's om die te eten. De vraag is namelijk retorisch, waarmee ze, in combinatie met de laatste zin, aan geeft te denken dat Indo's slavinken niet lekker zullen hebben gevonden. Hier lijkt ze voort te bouwen op haar negatieve evaluatie van het vorige commentaar in dit fragment.

I: Want hij zegt ook hulp van goede burens et cetera.

R: Kan ik me niet herinneren. We hadden wel burens maar ik kan me niet herinneren dat daar een beroep op werd gedaan. Oma kookte bij ons en mijn moeder regelde dat met oma wat er gegeten werd. Ik kan me niet herinneren dat ze ooit een les hebben gehad in Nederlands koken ofzo. Ik at gewoon wat er op mijn bord kwam. En we aten ook net zo goed Nederlands als Indisch, want ik kan me herinneren dat we op een gegeven moment postelein moesten eten. En als ik iets gruwelijk vind is dat het. Ik ben nog heel erg gek met Indisch eten hoor, maar ik eet ook gewoon Nederlands. Wat dat betreft ben ik gewoon een Nederlander die ook graag Indisch eet.

A: Hier interpreteert ze weer vanuit haar herinneringen als kind, waarin het onderwerp van dit fragment ontbreekt. Door te vertellen dat ze zich niet kan herinneren dat haar moeder en oma hulp kregen van burens of kookles hebben gehad en toch Nederlands kookten, geeft ze aan dat ze zich zonder die hulp ook goed hebben aangepast. Ze betreft dit op zichzelf, door zich te identificeren als Nederlander, die nog wel graag Indisch eet. Dit onderstreept haar interpretatie van de boodschap dat men zich tot in detail zou moeten aanpassen en haar mening dat dit dus niet nodig is om te integreren en dat behoud van eigen cultuur niet tegen hoeft te werken.

[arbeidsproces. omscholingscursussen]

R: Kijk dat hoefde voor mijn vader niet, die was met vervroegd pensioen, omdat tropenjaren dubbel telden. Als je in de tropen had gewerkt telde dat dubbel. En mijn opa was met pensioen, die hoefde

ook niet meer te werken. Maar mijn vader is wel weer gaan werken, omdat hij veel te jong was om heel de dag thuis te gaan zitten. Zij hebben geen omscholing hoeven doen enzovoorts. Maar ik kan me voorstellen dat dat misschien bij jongere mannen wel gebeurd is. En bij veel mensen werd ook nog Maleis gepraat in gezinnen en bij ons werd gewoon Nederlands gepraat.

A: Ook hier geeft ze weer betekenis aan de boodschap door deze eerst te vergelijken met haar herinneringen over familieleden. Aangezien deze niet met elkaar overeenkomen gaat ze door naar haar kennis over het onderwerp, van waaruit ze speculeert dat de informatie in de bron wel kan kloppen voor anderen. Hierbij distantieert ze haar gezin van andere repatrianten qua gesproken taal.

I: En wat denk je dat ze ermee bedoelen?

R: Om te laten zien dat mensen A gewoon bij alles bereid waren om te integreren. De Indische mensen deden en pakten alles aan om toch maar in Nederland te integreren en zich aan te passen, want ze wisten dat hier een toekomst lag voor hun en hun kinderen, zodat ze niet terug konden. Maar dat ze ook niet dwars waren, niet er tegenin gingen, maar dat ze het dus gewoon aan pakten om te doen. Dat vind ik wel. Maar dat lees je ook in boeken dat het eigenlijk weinig moeilijkheden gaf. Met Molukkers is dat anders gegaan, maar deze mensen wisten dat ze niet terug konden. Dus onze toekomst ligt hier en daar moeten we wat van maken. En Indische mensen zijn van zichzelf altijd zo dat ze altijd hun best doen om zich aan te passen en om zich netjes te gedragen. Vooral netjes en beleefd. Want ik vind Indische mensen wel altijd heel erg beleefd.

A: Opvallend is dat de boodschap die ze uit dit fragment haalt niet voortbouwt op haar irritatie met het vorige fragment. Deze boodschap is namelijk redelijk positief: er wordt volgens haar laten zien dat de immigranten erg hun best deden om goed te integreren. Daarbij pakt ze terug op de informatie uit een eerder fragment, dat hier een toekomst zou liggen voor hen. Zodoende gebruikt ze dat fragment dus om dit fragment te interpreteren. Dat ze zegt 'dat vind ik wel' indiceert dat het hier ook om haar mening gaat, wat betekent dat ze het hier met de boodschap eens is. Deze ondersteunt ze vervolgens met naar verwijzing naar 'boeken', waarin die boodschap bevestigd wordt. Ze onderlegt hiermee dus zowel haar mening over het aanpassingsvermogen van de Indo's als de boodschap van het fragment. Hierbij maakt ze een onderscheid tussen Indische repatrianten en Molukkers, waarbij ze beroep doet op haar kennis dat deze mate van aanpassing niet voor hen gold, zij het dat dit kwam omdat de Indo's wisten dat hier hun toekomst lag. Haar interpretatie van de boodschap dat er wordt laten zien dat de Indo's tot 'alles bereid waren om te integreren' ondersteunt ze daarbij nog met haar beeld over Indo's, namelijk dat het in hun aard ligt zich aan te passen. Dat ze daaraan toevoegt Indo's ook netjes en beleefd te vinden, maakt in de context duidelijk dat volgens haar in het fragment tevredenheid wordt geuit over de Indische repatrianten.

[... als omgeschoolden tewerk gesteld. ... vooral voor precisiewerk geschikt]

R: *Lachend:* Dat is heel helemaal waar. De fijne motoriek is bij Indische, sowieso oosterse mensen, heel erg ontwikkeld. Daarin zijn ze veel beter dan de Hollanders. Dat merk ik nog steeds. Ik kan ongelooflijk zitten priegelen met dingetjes. En dat herken ik dan gewoon, omdat dat zit gewoon aangeboren in de Indische mensen.

A: Geheel in lijn met haar vorige reactie haalt ze een positieve betekenis uit dit fragment, dat nog over hetzelfde onderwerp gaat. Ze doet dit wederom vanuit herkenning en 'dat merk ik nog steeds' geeft een continuïteit van die herkenning aan vanuit herinneringen van vroeger tot en met nu. Dat

blijkt ook omdat ze, in tegenwoordige tijd, zegt dat ze 'ongelooflijk' kan 'zitten priegelen met dingetjes'. Ze identificeert zichzelf dus met de Indische mensen in dit fragment, wat blijkt uit het onderscheid dat ze hier maakt tussen Indische mensen en Hollanders, door te stellen dat eerstgenoemden een veel fijnere, aangeboren motoriek hebben. Opvallend is deze woordkeuze voor 'aangeboren', omdat dit een racialisering van verschil aanduidt. Dit lijkt een weerspiegeling van de racialisering van verschil in het broncommentaar dat de Indo's 'vooral voor precisiewerk geschikt' zijn.

I: En wat vind je van zijn woordkeuze?

R: Ja die vind ik, ik vind sowieso het filmpje wel een beetje belerend. Alsof ze zei we kunnen ze inzetten in de maatschappij, alsof het een soort ding is, een robot, machine die je kan inzetten voor de fijne dingen. Niet dat ze de keus hebben, nee ze zijn hier gekomen, waar kunnen we ze neer zetten? Zo komt het over. Maar het is wel waar dat 'ie zegt dat ze voor de fijne dingen heel erg geschikt zijn, want die fijne motoriek is heel erg ontwikkeld.

A: Opvallend is hier het contrast met de vorige reactie. Die kwam uit haarzelf, zonder vraag en is dus puurder en directer dan deze reactie. Dit geeft aan dat ze de boodschap dus als eerste interpreteert door herkenning van en identificatie met de gegeven informatie (in woord dan wel beeld), en daarna pas door andere aspecten. Zoals hier de evaluatie van de woordkeuze, die ze in contrast met haar vorige reactie, 'belerend' vindt, zoals schijnbaar haar evaluatie is van het hele filmpje tot nu toe. Tussen de eerste zinnen en de laatste zit een interessant contrast. Ze uit wat ze belerend vindt aan de woordkeuze in dit fragment, dus hoe de informatie wordt gebracht of wat ermee wordt geïmpliceerd. Dit heeft voor haar een negatieve connotatie. Vervolgens evalueert ze de informatie zelf, dus wat er wordt gerepresenteerd. Dit heeft een positieve connotatie.

[waar ze niet hoeven onder te doen voor de collega's]

R: *Lacht schamper.* Weer: niet hoeven onder te doen. Alsof het iets minders is dat gelijk moet getrokken worden met de Nederlanders. Dat ze niet onder hoeven doen. Hoezo onder doen. Elk mens is... Ja ik zie dat niet zo, maargoed. Ik word daar heel kriegel over, over zoiets. Net als wanneer mensen zeggen: goh u spreekt ook al goed Nederlands. Dan denk ik laat hem lekker krom praten. Ik vind dat juist wel leuk. Dat vind ik heel neerbuigend. Het is goed bedoeld vaak, maar het klinkt heel belerend. Van nu ben je goed, want je bent gelijk aan ons Nederlanders. Niemand is gelijk, ieder mens is anders. Ik heb daar moeite mee. Maar ga verder, ik vind het wel leuk.

A: De genoteerde toon en de context suggereren dat het lachen hier uit irritatie is. Hier geeft ze betekenis aan de woordkeuze van de commentator, vanuit haar mening als volwassene. Het woordje 'weer' suggereert dat ze deze boodschap al eerder in de bron tegen is gekomen, zoals inderdaad in de vorige woordkeuze van de commentator. Dit commentaar interpreteert ze als de boodschap dat Indo's minder zijn dan Nederlanders, die aan hen gelijk moeten worden getrokken. Ze is het hier niet mee eens, omdat ze vindt dat iedereen anders is en dat dat anderszijn – waarvoor ze 'krom praten' als voorbeeld neemt – 'juist wel leuk' is. Zodoende evalueert ze de boodschap als 'neerbuigend' (want haar voorbeeld functioneert als parallel aan de boodschap) en wederom 'belerend', waardoor ze er 'moeite mee' heeft. Opvallend is hier ook dat ze wel 'de Nederlanders' identificeert met 'de collega's', maar 'ze' niet als de Indische repatrianten, waarover het fragment daadwerkelijk gaat, maar als alle mensen in soortgelijke situaties. Wel moet opgemerkt worden dat ze zegt 'het is goed bedoeld vaak, maar het klinkt heel belerend.' Hiermee geeft ze aan dat haar irritatie niet zozeer is met de

boodschap die daadwerkelijk getracht is over te dragen (er was volgens haar dus iets goeds mee bedoeld), maar de toon die het draagt (blijkt uit 'het klinkt'). Oftewel de boodschap die onbewust wordt geïmpliceerd.

[95 proces in arbeidsproces opgenomen. Kinderen vergeten snel. ... Met verbazing kijken ze naar dansen uit Indonesië. Beelden Indische meisjes die een dans met kaarsen uitvoeren.]

R: Klopt. Ik ken ook een meisje die dat doet. Dat is een soort terugkeer daarheen, terwijl het hier is. Dat is wel gek als je daar binnen komt, dan ben je weer even terug.

A: 'Klopt' indiceert dat ze hier de informatie beoordeelt als juist. Haar voorbeeld van het meisje slaat op het uitvoeren van de dansen. Dit meisje identificeert ze dus met de beelden van de meisjes in de bron. Zichzelf lijkt ze te identificeren met de kijkende (Nederlandse) kinderen. In die zin slaat 'klopt' niet op het vergeten van de kinderen, maar op het met verbazing kijken naar de dansen. Ze uit hier dus alleen betekenisverlening aan dit laatste stukje. Hoewel ze de 'verbazing' dus als juist beschouwt, blijkt uit haar opmerkingen dat die voor haar een ander soort gevoel is. De 'terugkeer daarheen, terwijl het hier is' en 'dan ben je weer even terug' slaat op een symbolische terugkeer naar Indië in Nederland. Voor haar speelt hier dus meer een gevoel van herkenning dan daadwerkelijke 'verbazing' over iets vreemds/nieuws, zoals het in dit fragment bedoeld is.

I: Als hij zegt: gelukkig kan de jeugd snel vergeten. ?

R: Ja waarschijnlijk degenen die daar verdriet mee hebben gemaakt. Kinderen die in het jappenkamp hebben gezeten, of erg veel heimwee hebben gehad. Die misschien al ouder waren. Heimwee kwam bij mij pas later. Op dat moment was ik nog te jong om heimwee te hebben. Dan denk ik dat ze dat wel vergeten, wat ik zeg, je gaat een nieuw leven in en je krijgt nieuwe ervaringen dus dat is het soepele van een jong kind. Dat bedoelen ze ermee natuurlijk.

A: Hier verleent ze betekenis door te speculeren over de bedoelde boodschap, vanuit haar kennis over de verschillende ervaringen van verschillende kinderen. De uitspraak impliceert volgens haar het vergeten van nare ervaringen, of het over heimwee heen komen (dus Indië vergeten). Volgens haar wordt ermee bedoeld dat jonge kinderen soepel zijn, omdat ze door nieuwe ervaringen het oude leven snel kunnen vergeten. Die boodschap is vanuit deze betekenisverlening niet van toepassing op haar, omdat zij pas later heimwee kreeg. Daarmee maakt ze een onderscheid tussen oudere kinderen, waar de boodschap op moet duiden, en jongere kinderen, zoals zijzelf. Zij identificeert zichzelf dus niet met de boodschap, maar trekt ook de juistheid ervan niet in twijfel, door dat onderscheid te maken.

[bejaarden in tehuizen, geen aanpassing aan Nederlandse gewoonten vragen, maar leren zich langzaam toch thuis voelen]

R: Dat klopt, mijn opa niet, maar die werd ziek. Maar ik denk dat die daar meer moeite mee heeft gehad want die heeft maar drie jaar in Nederland gewoond en toen is hij overleden. Maar oma heb ik wel eens gevraagd van wil je terug naar Indië. Zei ze: ach nee kind waarom. Alles wat daar zit van mijn familie ken ik niet. Iedereen die ik ken zit in Den Haag, wat moet ik daar. Dus die heeft zich ook vrij snel aangepast. Met haar eigen gewoontes, ze liet zich toch niet beïnvloeden door iets anders. Die ging gewoon haar gang.

A: Ze verleent hier betekenis vanuit herinneringen over familieleden op wie dit fragment van toepassing is. Het voorbeeld van haar oma toont voor haar de juistheid van deze informatie aan, wat ze aanduidt met 'klopt'. Dat haar oma vertelde niet terug te willen naar Indië, bevestigt voor haar dat zij zich inderdaad thuis heeft leren voelen. Dat haar opa dat naar haar idee niet is gelukt, omdat hij uiteindelijk maar drie jaar in Nederland had gewoond, bevestigt voor haar de informatie dat dit 'langzaam' gebeurde. Dit is overigens wel in strijd met haar uitspraak dat haar oma zich 'vrij snel' had aangepast, maar dat beseft ze zelf niet. Dat haar oma zich wel heeft aangepast, maar 'met haar eigen gewoontes' en zonder zich te laten 'beïnvloeden door iets anders' bevestigt voor haar de correctheid van de stelling dat de ouderen zich thuis leerden voelen, zonder dat aanpassing van hen aan de Nederlandse gewoonten gevraagd werd.

I: En die tehuizen?

R: Daar weet ik helemaal niets van. Zij woonden bij ons in, dus ik heb daar niks van meegekregen.

A: Hier blijkt uit dat ze de informatie over de tehuizen niet meeneemt in haar betekenisverlening. Het is interessant dat ze met de informatie die niet overeenkomt met haar eigen herinneringen niet de relevantie van haar voorbeeld of de juistheid van de informatie in twijfel trekt. Ze sluit deze informatie simpelweg uit in haar betekenisverlening.

I: En als ze zeggen van oude mensen mag geen aanpassing gevraagd worden?

R: Nou dat geloof ik wel. Dat kan je nu ook niet. Oude bomen moet je niet verplaatsen als mensen al hun leven lang op een bepaalde manier hebben geleefd, is het heel moeilijk om je aan te passen in een heel ander leven. Ik merk dat nu bij mezelf, ik ben ook 73, dat je niet meer verandert en je heel erg je eigen gewoontes hebt. Maar het is sowieso heel erg mens eigen, want mijn zwager en vrouw leven in California ook nog steeds in hun Nederlandse vereniging en school en kerk. Ze hebben natuurlijk wel Amerikaanse gewoontes. En *wijst naar beeld* kijk zij dragen nu ook Nederlandse kleren, dus op een bepaalde manier passen ze zich wel aan. Maar je moet dat niet meer verwachten van oudere mensen. Dat denk ik niet.

A: Hier blijkt dat ze de informatie niet alleen als juist beschouwt, maar het ook eens is met de boodschap die gegeven wordt. Dit verifieert ze door zichzelf te identificeren met de oude mensen, waar het fragment over gaat. Ze breidt de stelling daarop uit met familieleden als voorbeeld, door te zeggen dat niet alleen ouderen, maar alle mensen hun eigen gewoontes behouden. Desalniettemin concludeert ze dat aanpassing van ouderen niet meer verwacht mag worden, ongeacht dat ze zich op een bepaalde manier wel aanpassen. Deze betekenis verleent ze aan de beelden in het fragment in de context van het commentaar.

[eigen leefwijze handhaven. Ervaren hier thuis te zijn. oud en jong, einde reis tevens een begin. Nieuw gelukkig bestaan.]

R: Wat zijn ze nou aan het doen? Borduren? Is net tante Oen. Zo'n echte Indische vrouw.

A: Ook hier is haar eerste reactie herkenning. Ditmaal door een familielid te identificeren met de beelden.

I: En wat hij daar net zei? Een begin dat tot een nieuw gelukkig bestaan kan leiden.

R: Ik weet niet of iedereen gelukkig werd daar hoor. Tenminste die oudjes niet. Ik denk dat heel veel daar met heimwee zaten. En heel veel met, toch wel... Ze moesten hier de rest van hun leven wonen en waren zo te zien al best wel oud. Gelukkig hebben ze wat Indische cultuur in dat huis kunnen houden, maar om nou zeggen dat ze gelukkig waren. Ik weet het niet hoor. Kijk, omaatje wel, maar die kon zich vrij makkelijk aanpassen. En die leefde haar leven, die was gewoon eigenzinnig en ging gewoon haar gang.

A: Pas in tweede instantie, na een vraag, verleent ze betekenis aan het fragment door de juistheid van het commentaar in twijfel te trekken. Het voorbeeld van het aanpassingsvermogen van haar oma is in dit geval geen bewijs dat de informatie correct is. In dit geval beschouwt ze dit persoonlijke voorbeeld als een uitzondering, en evalueert de correctheid van de informatie door te speculeren over andere 'oudjes'. Daarbij gebruikt ze haar inlevingsvermogen en beroept ze op de kennis dat ze hier voor de rest van hun leven moesten wonen en op de beelden die erg oude mensen laten zien.

[vliegers maken]

R: Deed mijn opa ook voor ons. Ga ik bijna van huilen. Opa deed dat ook in Indië. Hij was heel handig met zijn handen. Hij maakte ook altijd vliegers voor ons en ging dan met ons vliegen over de kaliën. Hij maakte ze zo precies dat ze niet gingen duikelen en goed in de lucht bleven. Als ik dit zie moet ik aan mijn opa denken.

A: Wederom komt de betekenisverlening hier neer op herkenning van eigen herinneringen. Daarbij maakt ze een verband tussen het maken van de vlieger door een man in Nederland in het fragment en haar herinnering aan haar opa die deze bezigheid deed in Indië. Dat ze stelt dat ze bijna moet huilen, indiceert dat dit voor haar een emotionele lading heeft en de betekenisverlening hier dus gaat om de emotionele betekenis voor haarzelf.

[... hier en in het verre Indonesië. Hoger en hoger stijgen ze aan het strand, boven de zee die hen scheidt van het land waaraan ze zo vaak met heimwee denken]

I: Wat vind je van dit einde?

R: Ja dat is wel waar, maar je hebt heimwee naar het land dat toen was. En het land dat nu is, is natuurlijk heel anders, Indonesië. Dat is niet meer het land dat toen was. Want eigenlijk waar je naar verlangt is het land dat nog kolonie was, of zich ontworstelde aan kolonie en dat was heel geïdealiseerd en nu is het gewoon Indonesië, een onafhankelijk land.

A: Hoewel ze de uitspraak in dit fragment als correct beschouwt, evalueert ze het woord 'Indonesië' hierin als onjuist. Ze stelt namelijk dat die heimwee niet naar Indonesië was, maar naar de kolonie Nederlands-Indië. De betekenisverlening is hier dus door de correctheid van de informatie te bepalen. Daarbij beroept ze op haar eigen ervaring als volwassene nu, aangezien ze in tegenwoordige tijd praat.

DE REPATRIËRING – NABESCHOUWING

I: Wat vind je over het algemeen van de bron? De beelden, het commentaar, het verhaal?

R: Nou het is natuurlijk heel specifiek uit die tijd, dat is waar, maar ik vind het af en toe ook een beetje belerend. Maar het is ook ouderwets, dat merk je aan de manier van praten enzo, dat werd vroeger ook wel zo gedaan.

A: Over het algemeen beschouwt ze de bron als 'belerend'. Dit relativeert ze door de bron in zijn context te zien als daterend uit de tijd van de repatriëring. Dat de bron ouderwets is merkt ze 'aan de manier van praten'. Vanuit haar kennis over die tijd concludeert ze dat dit 'belerende' die tijd eigen was. Daarmee impliceert ze de makers dit 'belerende' niet te verwijten, maar het daardoor als een logische, onbedoeld geïmpliceerde boodschap te zien.

I: En dat belerende, waar zit dat in?

R: Nou zo van, als ze zich maar aanpassen dan is het ongeveer gelijk aan ons. Maar weet je, niet aangepast ben je ook gelijk, alleen je bent anders. En daar kan ik niet tegen.

A: Hier blijkt die impliciete boodschap is dat de Indo's pas gelijk zouden zijn aan de Nederlanders als ze zich aan hen aanpassen. Deze boodschap evalueert ze vanuit haar mening dan mensen ook gelijk zijn als ze zich niet aanpassen, maar alleen anders zijn. Uit 'daar kan ik niet tegen' blijkt dat die boodschap voor haar een negatieve emotionele lading heeft.

I: Denk je dat dat ook de boodschap is die er toen mee is bedoeld voor het publiek?

R: Nou ik denk dat onderbewust dat dat de gedachte van de man is geweest. Ik geloof niet dat hij bedoelde kijk zo moet je je gedragen want dan ben je een goede Nederlander, maar het is meer dat die man zo dacht. Dat hij dacht kijk die mensen doe heel erg hun best om gelijk aan ons te worden. Zulke mensen moeten ervaren dat als je er anders uitziet, dat je dan nog niet anders bent. Dat is het hele euvel met discriminatie, dat mensen denken dat als je er anders uitziet, je ook anders bent. Dat zie je nu ook met de Syriërs. Een filmpje van gewelddadige hooligans, wordt nu verspreid als Syriërs die hier nu aan het rellen zijn. Of dat nu moedwillig is of niet, dat vind ik pijnlijk. Mensen beoordelen elkaar op een ander uiterlijk, en dat vind ik hier een beetje uit blijken.

A: Hier wordt bevestigd dat ze die boodschap inderdaad beschouwt als onderbewuste gedachte van de maker en het hem dus niet verwijt. Dit blijkt vooral uit: 'ik geloof niet dat hij bedoelde'. Ze stelt dat de bron uit dat de man onbewust dacht in termen van 'goede Nederlander' en gelijkheid, met het uiterlijk als maatstaf voor het anderszijn. Dit definieert ze als discriminatie. Uit de woorden 'zulke mensen moeten ervaren' blijkt wederom dat ze het de maker niet verwijt, omdat hij nog onwetend is. Ze vergelijkt het filmpje met een actuele gebeurtenis, als voorbeeld voor discriminatie op basis van uiterlijk. Daaruit blijkt dat ze zulke discriminatie als niet als 'pijnlijk' evalueert vanuit eigen ervaringen/herinneringen, maar vanuit haar mening daarover en mogelijk haar inlevingsvermogen in de gediscrimineerden. Dat ze zegt 'of dat nu moedwillig is of niet, dat vind ik pijnlijk', betekent dat ze het de discriminerenden misschien niet verwijt, maar dat niet uitmaakt voor de emotionele lading die dit voor haar heeft.

I: Welke betekenis heeft deze betekenis voor jou zelf? Wat representeert het voor jou?

R: Ik zie er een stukje geschiedenis zoals dat inderdaad wel was dat je aankomt met de boot. Het is een stuk herinnering, alhoewel er ook veel dingen zijn die ik niet herken, zoals het leren koken of oude bejaardenhuizen met Indische mensen, daar weet ik niks van. Als kind zijnde lag misschien ook

mijn belangstelling daar niet. En wij woonden ook wel vrij geïsoleerd in dat bos. Dus ik heb er heel weinig van meegekregen hoe dat ging.

A: Hieruit blijkt dat de betekenis van de bron voor haar zelf, naar eigen idee, in de herinneringen zit die de bron bij haar oproept. De woorden 'als kind zijnde' geven duidelijk aan dat ze dit vanuit haar kind identiteit doet. Die herinnering gaat gepaard met punten van herkenning in de bron. Haar verwoording suggereert dat de fragmenten die ze niet herkent geen betekenis voor haarzelf hebben. Dat ze die fragmenten niet herkent verklaart ze door haar herinneringen als kind te specificeren als voortkomend uit haar belangstelling toen. Daarmee indiceert ze dat haar herinneringen geen gehele representatie zijn van de werkelijkheid. Daarbij verklaart ze ook fragmenten niet te herkennen, omdat ze geïsoleerd woonde. Hieruit spreekt een besef van de specificiteit van de situatie waarin zij als gerepatrieerde terecht kwam. Dit kan verklaren waarom ze de bron minder evalueert op basis van correctheid van de informatie.

I: Maar je ziet dus wel herinnering erin? Dat is het voor jou voornamelijk?

R: Ja, en ook bepaalde dingen zoals die kinderen die zich vrij snel aanpassen. Dat was bij ons ook zo dat we ons snel aanpasten. Ik heb me niet buitengesloten gevoeld. Ik had ook vrij snel vriendinnetjes en dan kon je ook thuis komen. In dat dorp blijkt nu dat er nog steeds wel over ons gepraat wordt. Dus je stond wel bekend als anders, omdat je er anders uit zag en je was een van die bruinen, zei een dorpling.

A: Het 'en ook' suggereert dat ze op iets anders dan herinnering doelt. Ze beschrijft echter het evalueren van een stukje commentaar, door de herkenbaarheid ervan te testen aan de hand van haar herinneringen als kind. Daaruit blijkt dat ze in die herinneringen zich snel aanpaste, zich niet buitengesloten voelde en snel vriendinnetjes had, wat ook mocht. Daartegen schildert ze een recentere herinnering af, waaruit blijkt dat ze wel als anders werd beschouwd vanwege haar huidskleur, maar dit zelf dus niet zo heeft ervaren. Zodoende betekent de bron voor haar niet alleen herkenning door herinneringen als kind, maar ook door latere herinneringen, oftewel kennis die ze later heeft vergaard.

I: En hoe vind je dat de immigratie van Indo's in Nederland hier gerepresenteerd wordt?

R: Je kan aan het filmpje merken dat hij praat zoals het toen was. Nu zijn mensen daar ook wat verder over, nu zijn er veel meer mensen gekomen dus gaan mensen er ook breder over denken. Maar dit was zo ongeveer de eerste golf van vreemde mensen die hier kwamen. Mijn schoonmoeder wilde eerst ook niet accepteren dat haar zoon wat met mij als Indisch meisje kreeg, die ook nog verder had gestudeerd. Ik had meer opleidingen dan hij. Dat vond ze helemaal niks.

A: Hier suggereert ze dat er geen bepaalde correctheid is om de immigratie te representeren, maar dat die representatie afhankelijk is van het denkbeeld erover. Ze heeft opgemerkt dat deze bron alleen het begin van de repatriatie representeert en valideert het denkbeeld waarmee de bron is gemaakt met dat van een goede bekende, haar schoonmoeder, die haar toen niet als schoondochter wilde accepteren, vanwege haar afkomst maar ook haar geleerdheid.

EEN ANDERE WARMTE – BESCHOUWING TIJDENS

~~I: Laten we naar de volgende bron gaan. Dit is dus een bron uit 2012. Gaat specifiek over Breda, maar er worden veel algemene dingen verteld en misschien zitten daar dingen bij waar je wat bij denkt.~~

[intromuziek]

R: Moeten ze niet die muziek gaan draaien, dan schiet ik helemaal vol. Dat wekt emotie bij mij, Indische muziek.

A: Opvallend hier dat ze reageert op de muziek. Deze heeft voor haar een emotionele lading, omdat ze het herkent als Indisch.

[voorgeschiedenis. Eerste repatriatiegolf. Na soevereiniteit tweede golf. Ambtenaren die door Indonesiërs waren vervangen]

R: Zegt 'ie net ambtenaren die door Indonesiërs waren vervangen, en dat was mijn vader mee bezig. Die was ambtenaar, die was hoofd algemene rekenkamer en die werkte Indonesische mensen in om straks de taken over te nemen. Maar dat ging het niet snel genoeg, die wilden gelijk de macht. Daardoor hebben wij moeten vluchten dus dat klopt wel.

A: Ze geeft hier betekenis vanuit herkenning van de informatie door de later opgedane kennis over de situatie van haar vader en het hele gezin.

[Indo's herkenbaar, hadden hulp nodig.]

I: Zegt je dat iets? De Indo's.

R: Geld hadden we niet nodig, ik kan me niet herinneren dat we kleding.. ja. We hadden wel kleding, maar die kregen we denk ik al in Indië. Ik had bij aankomst wel een bontjasje aan en ik had het koud, maar hoe ik daar nou aan kwam dat weet ik niet. Dus we hebben waarschijnlijk ergens kleding gekregen of mijn vader had het gekocht. Ik heb wel gelezen dat er ruilhandel was. Mensen die naar Indië gingen namen kleding mee en de mensen die terug gingen namen de kleding wel mee terug. Maar ik kan me daar niks van herinneren.

A: Hier geeft ze niet vanuit zichzelf (eigen reactie) betekenis aan de boodschap, omdat ze de informatie niet herkent. Daarom creëert ze pas na de vraag betekenis door te speculeren over de verbanden tussen de herinneringen die ze wel heeft en deze informatie. Daarbij doet ze beroep op kennis die ze heeft opgedaan over dit onderwerp.

[pogingen regering repatrianten elders te plaatsen]

R: Ja mijn zusje, die is met haar man daarheen verhuisd. Dus dat klopt, het is wel gestimuleerd.

A: De overeenkomst tussen de informatie en haar eigen ervaring als kind bevestigt voor haar de juistheid van de informatie. Uit de ervaring dat haar zusje naar elders is verhuisd, kan zij concluderen dat de uitspraak dat dit door de regering gestimuleerd werd klopt.

[wet huisvesting gerepatrieerden. Communistische partij: gevolgen rampen niet op eigen bevolking afwerpen]

R: Klinkt PVV wat hij nu zegt. Mocht niet ten koste gaan van de Nederlanders. Die zeggen nu precies hetzelfde.

A: Hier geeft ze betekenis vanuit de actuele situatie door het commentaar over een politieke partij van toen te vergelijken met één van nu. Dit heeft een negatieve ondertoon.

[Indo's mochten geen voorrang boven autochtone woningzoekenden.]

R: Nou, het is net Syrië.

A: Ook hier geeft ze betekenis door de informatie te vergelijken met een actuele situatie. Ook hier een negatieve ondertoon.

[ontmoedigingsbeleid. Philip Werner: oosters georiënteerden kunnen zich minder makkelijk aanpassen.]

I: Wat denk je als je dit hoort?

R: Dat geloof ik wel. Ik denk dat wij meer westers georiënteerd waren. Ik kan me niet herinneren dat we erg veel aanpassingsproblemen hebben gehad. Maar er waren denk ik wel Indische mensen die daar veel meer moeite mee hadden dan wij.

A: Opvallend dat ze zich kan vinden in de woorden van Werner. Vanuit herinneringen valideert ze de juistheid van zijn uitspraak en identificeert zich met de 'westers georiënteerden' en accepteert daarmee het onderscheid met 'oosters georiënteerden'. Ze accepteert daarvoor als maatstaf het aanpassingsvermogen vanuit de herinnering dat haar gezin snel aanpaste en de speculatie dat anderen daar meer moeite mee zullen hebben gehad.

[zouden hier niet kunnen aarden door traag arbeiderstempo et cetera]

R: Nou, traag arbeidstempo. Ik weet niet of dat zo was.

A: Haar formulering hier 'ik weet niet of' spreekt hier van haar persoonlijke voorkeur voor voorzichtige verwoording. De werkelijke boodschap is dat ze de informatie niet accepteert.

I: Want hij vertelt zeg maar hoe de regering daarover dacht.

R: Ja, dat dacht, ja. Maar dat is een vooroordeel. Dat dachten ze natuurlijk. Maar dan hebben ze daar gekeken en gezegd ze werken traag, maar met een hitte van 45 werk je ook niet snel. Maar ze werkten wel lang. Ze hadden dezelfde werktijden alleen dan meer verspreid, want op het heetst van de dag ging je rusten want dan kan je niet werken. Maar dat is in de ogen van de Nederlanders... Dat is vaak ook onbekendheid dat ze zo reageerden.

A: Hier blijkt dat ze niet reageert op de informant (de commentator/maker), maar op de informatie zelf. Daarbij ziet ze het onderscheid tussen de tijd waarin de commentator de informatie geeft (het nu) en de tijd waaruit de informatie stamt (toen). Vanuit kennis over het beeld dat Nederlanders toen hadden, verklaart ze de onjuistheid van de informatie aan de hand van hun 'onbekendheid' met Indië toen.

I: Heb je dit overigens wel vaker gehoord?

R: Jawel.

A: Dit is interessant om te weten, omdat hieruit blijkt dat ze de boodschap niet evalueert als zijnde nieuwe informatie, maar vanuit een volwassen identiteit die al kennis heeft opgedaan over deze informatie.

[ontmoedigingsbeleid mislukte, maar de toon was gezet. Negatieve beeldvorming en woningtekort → terughoudende gemeenten.]

R: Dat klopt. Het was plat gebombardeerd, er was ook veel stuk. Dus men was met de opbouw bezig. Dus er was ook nog wel het nodige te doen voor de Nederlanders die nog geen woning hadden. Dus wel logisch dat ze zeiden: Jezus, nou krijgen we dit er ook nog eens bij. Dat kan ik me wel voorstellen. Maar ja wie zijn billen brandt moet op de blaren zitten. Ze hebben jarenlang in een kolonie gewoond en als die moet opgeheven moet je ook wel accepteren dat dit dan gaat gebeuren.

A: Aan de hand van haar kennis hierover, maar mogelijk ook eerdergenoemde herinnering van Arnhem in puin, valideert ze deze informatie van de commentator zelf als juist. Vervolgens breidt ze die betekenisverlening uit met haar inlevingsvermogen in de reactie van de Nederlanders en haar mening erover: ze snapt hun reactie, maar vindt wel dat ze de consequenties van hun acties moesten accepteren.

I: Wat denk je dat er hier bedoeld wordt?

R: Nou ik vind het een beetje... ik vind dat Indische Nederlanders hier negatief worden afgeschilderd.

I: Door de documentaire?

R: Nee door de sfeer, de mentaliteit van de regering en hoe daarover gesproken werd. Die man vertelt alleen maar hoe dat toen was. Ik kan dat de documentairemaker natuurlijk niet in de schoenen schuiven. Hij vertelt hoe men daar zo over dacht. Dat geeft aan dat de Nederlandse mentaliteit nog niet zo veranderd is. Zie nou hoe ze nu weer praten over vluchtelingen. Vreemden in het land moeten zich zo snel mogelijk aanpassen.

A: Hier blijkt duidelijk dat ze de informatie als negatief opvat, dus haar mening over de informatie. Dit rekent ze niet de maker aan, maar de oorspronkelijke boodschapper (de regering). Haar reactie is dus op de informatie zelf. Ze ervaart de commentator als neutrale verslaggever ('hij vertelt alleen maar hoe dat toen was'). Vervolgens vergelijkt ze de informatie met een actuele gebeurtenis, waaruit ze concludeert dat de Nederlandse mentaliteit niet veranderd is.

I: Wat wordt er in de documentaire mee bedoeld denk je?

R: Dat weet ik eigenlijk nog niet of hij het positief bedoelt, of mensen juist een spiegel voor wil houden. Of juist wij Nederlanders zijn zo en jullie passen je maar aan.

A: Dat ze nog niet weet welke boodschap de maker over wil brengen met de informatie, zal de reden zijn dat ze inhoudelijk reageert op de informatie en niet op de commentator.

[terughoudende gemeenten. Breda. Huisvesting militairen en gerepatrieerden tegelijk. Ondertussen stroom burgerimmigranten uit Nederlands-Indië. In 1950, kort na de soevereiniteitsoverdracht...]

R: Daar hoorden wij ook bij.

A: Hier geeft ze weer betekenis vanuit herkenning door eigen herinneringen.

[... huisvestingsmoeilijkheden in Breda, Kooimans brief aan burgemeester. Vele gezinnen zijn voor samenwoning weinig geschikt, vanwege tropische gewoonten. Voortdurende bron van ergernis vooral voor Nederlandse huisvrouw]

R: *Lacht schamper.* Bron van voortdurende ergernis. *Lacht.* Tropische gewoontes. Ja natuurlijk je komt uit een ander land, je hebt andere gewoontes. Maar waarom zou je je daaraan storen? Je kan er ook van leren. Van iets van een ander.

A: Hier reageert ze vanuit haar mening als volwassene in het nu. Ze geeft alleen betekenis aan de laatste informatie. Ze is het oneens met de boodschap, omdat ze vanuit haar huidige kennis over geografische verschillen weet dat daarmee verschillende gewoontes gepaard gaan. Haar mening daarover is dat men dit niet als stoorfactor, maar als leerfactor zou moeten zien.

I: Is dit herkenbaar voor jou?

R: Nee, nouja alleen even bij mijn schoonmoeder die zei ze zijn zo anders. Die gaf haar zoon nog snel wat Nederlands te eten voor hij bij mij bleef eten. Daar kon ik me ongelooflijk aan ergeren. En ik was ook niet per se op maandag, ik was wanneer mijn wasmand vol is. Dus die gewoontes, dat herken ik wel. Dat dat anders was. Maarja dat is het punt. Nederlanders waren nog niet gewend dat er andere culturen, dus andere gewoontes, maar niet mindere gewoontes zijn. Ik krijg nu langzamerhand het gevoel dat deze man het vertelt, mensen even een spiegel voorhoudt van er zijn nog andere culturen. Ik heb nu het idee dat het niet ten voordele is van de Nederlanders, maar misschien wijzig ik nog.

A: Hier blijkt dat haar vorige reactie niet vanuit eigen herinneringen was. Nu pas komt ze met een voorbeeld uit haar eigen ervaring. Aan de hand daarvan herkent ze dat de repatrianten inderdaad andere gewoontes hadden, maar dat haar emotionele reactie op het beeld van Nederlanders toen al ergernis was. Hierop probeert ze vanuit zichzelf weer de boodschap van de maker te achterhalen. Ze vermoedt dat hij haar mening deelt dat Nederlanders moeten erkennen dat er meer culturen zijn. Dat probeert hij door hen een spiegel voor te houden.

[kok-respondent over geuren van Indische eten zoals trassi]

R: Ja dat klopt, ik kook ook met trassi. Ik herken dat wel van die geur.

A: Ze evalueert de informatie van de respondent als juist, omdat ze die herkent in haar eigen herinneringen en haar actuele activiteiten (koken).

[die vieze geur van trassi vond men later toch heel lekker in het eten.]

R: Precies wat vrienden van mij hadden. Als dit in mijn eten zit dan hoef ik het niet. En toen kreeg hij het laatst en vond hij het heel lekker.

A: Hier evalueert ze de informatie van de respondent weer als juist, omdat ze dit herkent in een recente ervaring van zichzelf.

I: Toen jij in Nederland kwam, heb je dat toen ook zo ervaren dat mensen afkeurend waren naar Indische eten?

R: Nee. Maar we hadden wel andere gewoontes.

A: Hier blijkt dat ze die evaluatie van de informatie van de respondent als juist niet vanuit haar herinneringen als kind doet. Vervolgens bevestigt ze die juistheid nog eens, door de informatie te vergelijken met eigen herinneringen over 'andere gewoontes'. Dit gaat echter over het feit dat ze andere gewoontes hadden, niet dat mensen daar afkeurend op reageerden, zoals uit eerdere reacties van haar (ook op de vorige bron) op te maken viel.

[badminton respondent: ja, bloemkool stinkt ook]

R: Ja precies, dat zeg ik ook altijd. Spruitjes.

A: Hier verleent ze betekenis door zich te identificeren met de respondent. Haar uitspraak komt namelijk overeen met uitspraken van zichzelf. Ook dit is een vorm van herkenning.

[al hun bezittingen achter gelaten]

R: Ja wij hebben ook een heleboel achter moeten laten. Klopt.

A: Ze evalueert deze informatie van de commentator als juist, door herkenning in haar eigen herinnering/ervaring als kind.

I: En geen beroep kunnen doen op familie?

R: Nee, wij zijn wel langs gegaan bij Nederlandse familie, maar ik kan me niet herinneren dat daar een beroep op is gedaan. Nee we hebben het helemaal zelf gedaan. Tenminste ik kan me dat niet herinneren.

A: Deze betekenisverlening (of eigenlijk gebrek daaraan) berust op afwezigheid van herinneringen, dus gebrek aan herkenning. Daarmee doet ze geen evaluatie van de correctheid van de informatie. Opvallend is ook dat ze dit ook niet uit zichzelf heeft gedaan, maar in antwoord op een vraag.

[hulpverlening, uitkering enkele tientjes: voorschot]

I: Wat denk je dat hier bedoeld wordt?

R: Dat Nederland toch wel wat deed voor ze. Een klein beetje, maar ze deden toch wel wat. Maar niet zo heel veel, want ze moesten op hun familie terugvallen. Ze konden niet op hun Indische familie terugvallen, want die zat waarschijnlijk nog daar. Maar Nederland gaf ze een paar tientjes.

A: Pas na een vraag verleent ze betekenis aan de informatie, die ze niet herkent, door de beoogde boodschap van de maker te achterhalen. Haar interpretatie is dat die boodschap een redelijk positief beeld over de Nederlandse hulp is. Ze deden wel iets voor de repatrianten, maar niet heel veel.

I: Wat voor betekenis heeft het voor jou?

R: Niet wat die man vertelt, want hij vertelt gewoon een geschiedkundig iets. Maar hoe het bij mij over komt is een beetje afkopen van wij hebben nu genoeg gedaan en verder moet je je maar redden.

A: Hier blijkt ze zich niet te identificeren met de commentator. Volgens haar is diens intentie met de informatie neutraal (in tegenstelling tot wat ze eerder zei over de boodschap van de maker), terwijl de informatie voor haar een negatieve lading heeft. De betekenis van de informatie voor haar is dat de Nederlanders niet erg hulpvaardig waren en zich er gemakkelijk vanaf maakten.

[hulporganisaties kerken en particulieren. Pelita.]

R: Ja Pelita, die organisatie ken ik wel. Daar heb ik later nog brieven van gekregen.

A: Ook hier een reactie door herkenning van de informatie vanuit latere ervaringen.

[wet huisvesting repatriëring met grote tegenzin. Gerepatrieerden nu voorrang woningen. Ondergebracht in pensions totdat definitieve huisvesting werd gevonden.]

R: Ja wij werden direct opgevangen in zo'n pension. Naar Laren, de Wilde Zwanen. Dus het klopt dat ze in pensions werden gedaan. Dat zie je ook in het boek Asta's ogen dat mensen in pensions zijn geplaatst en later een woning kregen toegewezen. Je mocht niet kiezen waar je wilde wonen, nee je ging gewoon naar die gemeente. Zoals nu ook met de asielzoekers.

A: Wederom een langer fragment waar ze alleen betekenis aan het laatste stuk geeft. Dat doet ze door de informatie als juist te evalueren, vanuit haar eigen herinneringen als kind (pension) in combinatie met later opgedane kennis (eerst pension dan huisvesting). Vanuit die kennis voegt ze daaraan toe dat die huisvesting bovendien niet vanuit eigen keuze geschiedde, maar louter toewijzen van een plek. Hierbij legt ze weer een link met een actuele situatie. De ondertoon hier is negatief over de opvang.

[vergoeding in pensions. Later wel terug betalen.]

I: Wat denk je dat daar de boodschap is?

R: Nou je mag daar wel wonen, maar je moet wel zelf de lasten dragen. Zo komt het op mij over. We helpen jullie wel een beetje, maar je moet het wel terug betalen.

A: De betekenis van de informatie over de terugbetaling is voor haar negatief: hulp werd alleen geboden tegen latere betaling.

I: Wat vind je van de woordkeuze van de documentairemaker?

R: Ja ik denk nog steeds dat hij vertellend is hoe de geschiedenis was. Ik moet eerst het einde zien om daar echt een oordeel over te kunnen geven. Nu komt het over dat hij zegt ja Nederland handelde zo met deze mensen. Maar misschien verandert het nog.

A: Nog steeds is ze onzeker over de boodschap van de maker in de bron. Ze is zich er bewust van dat haar interpretatie misschien niet de juiste is en zoekt daarvoor dus nog bevestiging. Die interpretatie lijkt tweeledig: objectief verslag van geschiedkundige feiten versus de Nederlanders een spiegel voorhouden over hun behandeling van de repatrianten.

[badminton respondent. Alleen kleding van uitverkoop mochten wij kopen. En mensen met geld moesten direct betalen.]

R: Ik denk dat dat bij ons ook zo was, want mijn vader had ook wel een beetje geld. Ik weet het niet, want er werd niet over gepraat bij ons thuis, maar ik denk dat dat ook zo was. Ik weet wel dat we na de overstroming in 53 heel veel kleding kregen die over was. Maar of dat nou was omdat we Indisch waren, of een groot gezin.. maar een ander groot Nederlands gezin kreeg dat niet. Maar of het nou was omdat we Indisch waren, zou kunnen, maar dat weet ik niet.

A: Wederom vergelijkt ze de uitspraak van de respondent met zichzelf. Hier ontbreekt echter concrete herinnering aan de geschetste situatie. Ze speculeert daarom vanuit de herinnering over de financiële situatie van haar vader dat dit bij hun ook wel het geval zal zijn geweest. Daaruit blijkt dat ze de informatie van de respondent aanneemt, en dus vertrouwd op zijn betrouwbaarheid. Dat ze vervolgens een andere herinnering aanhaalt die in zekere zin in strijd is met die informatie en die in twijfel trekt in plaats van de informatie, bevestigt dat ze inderdaad vertrouwt dat de respondent correcte informatie geeft en het haar voorkeur heeft zichzelf met hem te identificeren door de mogelijkheid te creëren dat zij eenzelfde ervaring heeft, alhoewel ze zich die niet kan herinneren.

[verblijf was niet gratis. Kok-respondent: opgevangen in pension. Voorschotten tot de cent nauwkeurig terugbetaald.]

I: Weet jij iets van die voorschotten?

R: Weet ik niks van, mijn vader regelde financiën en daar mocht niemand zich mee bemoeien. Hij was heel precies met geld. Ik weet daar helemaal niks van, dus ik weet ook niet of hij iets terug heeft moeten betalen.

A: Hier blijkt weer een gebrek aan eigen herinneringen en latere kennis over het onderwerp, waardoor ze de juistheid van de informatie van de respondent niet kan evalueren. Zodoende blijkt herkenning in eigen herinneringen echt belangrijk voor haar te zijn om de correctheid van de informatie te kunnen bepalen.

[58 nieuwe golf repatrianten. Moesten weg tenzij warga negara.⁸⁸]

R: *Knikt:* Ja. Daar kon je voor kiezen. Dat hebben een aantal mensen gedaan en die leven daar nu in grote armoede. Die hebben het daar heel moeilijk. Heb ik laatst een documentaire over gezien. Die praten ook Nederlands daar. Maar die zijn natuurlijk mengelmoes. Niet helemaal Indonesisch, dus die hebben het heel moeilijk.

A: Vanuit haar kennis hierover evalueert ze de informatie van de commentator als juist. Vanuit die kennis, opgedaan in een documentaire laatst, voegt ze daaraan nog informatie toe over de huidige, moeilijke situatie van degenen die ervoor kozen in Indonesië te blijven.

[Klompé toespraken.]

R: Dat zijn woorden naar mijn hart!

I: Kun je dat uitleggen?

R: Omdat ik vind dat je moet kunnen leven met iedereen om je heen, ongeacht waar die vandaan komt. De wereld is van iedereen denk ik dan maar. Mensen kunnen zich aanpassen, maar tot op een zekere grens, want je moet niet je eigen dingen, binnen je eigen huis moet je kunnen behouden. En je moet er ook voor open staan dat je denkt daar kun je wat van leren.

A: Hier verleent ze betekenis aan de directe woorden van een minister in die tijd. Dat ze zegt dat het woorden naar haar hart zijn, indiceert dat die betekenis een positieve emotionele evaluatie is. Die evaluatie geschiedt vanuit haar mening over de omgang met anderen en komt overeen met de boodschap van Klompé. Daarbij veralgemeniseert ze die boodschap, die gericht is op specifiek de Indische repatrianten, door het te betrekken op alle migranten. Die mening is dat aanpassing kan geschieden tot een bepaalde grens, waarbij eigen gewoontes binnenshuis behouden moeten kunnen worden.

I: En in deze boodschap?

R: Zij was eerst voor de Europese eenheid, maar ze zegt hier in Nederland is ook genoeg te doen. Want nou komt er een andere bij en dat moet leren met elkaar om te gaan omdat je samen in één maatschappij leeft en daar leer je ook van elkaar. Dus dat je elkaar moet leren accepteren, niet dat Indische mensen zich moeten aanpassen aan alles dat je helemaal Nederlander wordt, want dat gaat natuurlijk nooit. Maar dat je samen probeert een maatschappij te vormen. En dat bedoelde ze en daar ben ik het mee eens.

A: Hier blijkt dat ze de specificiteit van de boodschap van Klompé wel ziet, namelijk dat het gericht is op de Indische repatrianten. Maar de algemene boodschap in dat voorbeeld is dat aanpassing aan twee kanten gedaan moet worden, en daar is ze het mee eens. Blijkbaar juist in deze specifieke situatie.

⁸⁸ Warga Negara was het Indonesische staatsburgerschap.

[gemeenten en ook bevolking werden gevraagd voor te bereiden op de komst van nieuwe landgenoten en woonruimte beschikbaar te stellen. toespraak Klompé: vraagt begrip voor Indische landgenoten]

R: Van dat stil verdriet. Ik moest mijn speelgoed achterlaten, hè. Ik had van opa een hobbelpaardje gekregen, die had hij voor mij gemaakt. Dat was mijn enige speelgoedje dat ik uit Indië mee kon nemen. Dat was voor mij heel belangrijk dat ik een dingetje meegenomen heb.

A: Ook hier kan ze zich vinden in de boodschap van Klompé. Die evaluatie geschied echter niet vanuit haar mening, maar vanuit haar eigen herinneringen. Daarmee bevestigt ze de emotionele lading 'stil verdriet' en bevestigt ze de correctheid van de boodschap.

[verder toespraak Klompé. Breda. Directeur woningnoodbureau: beter spreiden. Alleen gezinnen gunstige wooncultuur en genoeg inkomen]

R: *Maakt geïrriteerd geluid.* Is dit een nieuwe documentaire?

I: Ja.

R: Ja dat heeft te maken met dat de Syriërs en de vluchtelingen denk ik.

I: Nou het is uit 2012.

R: Oh. Maar het heeft wel te maken denk ik met hoe Nederland omgaat met opvang van buitenlanders. We hebben natuurlijk veel verschillende vluchtelingenstromen gehad. Dus de verschillende opvangen en hoe mensen daar tegenaan hebben gekeken en hoe mensen toch zijn geïntegreerd in de maatschappij. Zou best kunnen dat hij dat ermee bedoelt. Is de laatste tijd een heel hot item. Maar het is heel toepasselijk op dat van Syrië nu.

A: Hier heeft de betekenisverlening te maken met haar interpretatie van de bedoelde boodschap van de maker met de bron. Die interpretatie doet ze vanuit een vergelijkbare actuele situatie. Ze indiceert dat de maker de repatriëring als voorbeeld neemt voor latere vluchtelingenstromen naar Nederland en de kijker probeert te wijzen op hoe die mensen ondanks negatieve beeldvorming en bepaalde opvang toch goed zijn 'geïntegreerd in de maatschappij'. Dit verifieert ze met haar kennis dat het recentelijk een populair onderwerp is.

[maar ook ouderen. Respondent tehuis: veilige omgeving in tehuis, eigen tradities et cetera]

R: Er is ook zo'n tehuis in Ede, daar heeft mijn zus de laatste jaren gewoond. En ook jouw oma, heeft ook in zo'n tehuis gewoond.

A: Ze evalueert de informatie van deze respondent als juist, vanuit haar eigen recentere vergelijkbare ervaringen.

I: Klopt ja.

[respondent: tehuis in koloniale stijl. Wij moesten wel aan de samenleving aanpassen maar de ouderen hoefden dat in die tehuizen niet.]

I: Kun jij je daarin vinden?

R: Ja ik denk het wel. Niet dat mijn opa en oma zo gewoon hebben, maar oude bomen moet je niet verplaatsen. Dat ze hun laatste jaren daar zo gesleten hebben, die konden zich niet meer aanpassen. Maar oma heeft zich goed aangepast omdat ze bij ons woonde en gewoon in de maatschappij. Maar zij had nog familie. Als je alleen was, dan had je geen familie die om je bekommerde, dus dat hebben ze denk ik wel goed gedaan zo.

A: Ook hier blijkt dat ze de uitspraak van een respondent als juist probeert te evalueren. Ze heeft geen overeenkomstige herinneringen, omdat ervaringen van haar familie niet vergelijkbaar waren. Daarom speculeert ze over mensen in andere situaties door zich in hen te proberen te verplaatsen en op die manier te evalueren dat de respondent de opvang voor die ouderen terecht complimenteert.

I: Ja. Wat zegt jou dat over de immigratie hier?

R: Nouja, dat ze wel pogingen deden om voor mensen iets te regelen van de regering uit, alhoewel dat soms wat onhandig ging. Maarja hoe moet je het anders doen?

A: In lijn met haar voorkeursbehandeling jegens de respondente, benadert ze hier de pogingen van de regering heel wat positiever dan in eerdere reacties in deze bron. Ze lijkt hier die pogingen meer te appreciëren en hun onhandigheid niet af te keuren, maar te zien als gevolg van hun mogelijkheden (blijkt uit dat ze indiceert dat er geen andere manier was).

[tehuizen in Breda. Moeder-overste: opvallend is hun bescheidenheid. Conflicten vermijden zij.]

R: *Knikt.* Zoals oma zei: zeg niks, hou de kroon op je hoofd. Als ik ook wel eens geplaagd werd door mijn broer zei ze: niet doen, hou de kroon op je hoofd, niet op reageren, rustig houden. Je mocht niet echt kwaad worden. Dat beheerste herken ik heel erg. Dat heb ik helemaal niet. Ik kan best flink uit de band schieten.

A: Hier evalueert ze ook het commentaar van een Nederlandse geestelijke positief. Dit, omdat ze diens uitspraak over Indo's herkent in eigen herinneringen over familie. Dat ze daarop stelt die karakteristieken niet in zichzelf te herkennen, lijkt erop te wijzen dat ze zichzelf niet identificeert met de Indische repatrianten waarover de Nederlandse geestelijke praat.

[nog meer tehuizen in Breda. Toespraak burgemeester: wij zijn een gastvrije stad.]

I: Wat denk je dat hier bedoeld wordt ... of wat is de boodschap die jij hieruit kan halen?

R: Nou ik vind het een beetje op de borst klopperij. Kijk eens hoe goed wij het doen. Zo komt het op mij over.

A: Hier evalueert ze een uitspraak van een Nederlander weer als negatief. De boodschap van hem is volgens haar het complimenteren van eigen capaciteiten: 'op de borst klopperij'.

[toespraak Werner. Eerst had hij nog gewaarschuwd, maar nu sprak hij vol lof over monumenten van naastenliefde. Niet meer warmte Indische zon, maar nu een andere warmte: die van genegenheid.]

R: *Lacht en roept:* Kijk eens hoe goed wij Nederlanders zijn! Zo komt dat bij mij over. Kijk, hij doet verslag, ik reken het hem niet toe. Maar als die man dat zo zegt vind ik dat weer een beetje van die meneer die dat zegt, ja ik ben meer. Zo komt dat op mij over.

A: Deze lach is cynisch, zoals uit de context blijkt. Ze verleent eerst betekenis door de boodschap van de oorspronkelijke boodschapper (Werner) de interpreteren, wederom negatief als benadrukking van hoe goed de Nederlanders zelf zijn. Vervolgens maakt ze een onderscheid tussen de commentator, die ze niks verwijt, en de oorspronkelijke boodschapper, voor wie haar reactie wel bedoeld is. Tot slot is de negatieve betekenis voor haarzelf dat die boodschapper zichzelf meer vindt dan de repatrianten.

[respondente tehuis: genegenheid in Indisch tehuis, in Nederlands tehuis voelde ik me anders. Gemeente Breda, toestroom spijtoptanten hield aan. Nederlanders die waren achtergebleven verloren broodwinning.]

R: Zei ik toch net? Ze hadden het daar heel moeilijk. Heb ik net een documentaire over gezien.

A: Hier verleent ze betekenis vanuit een eerdere uitspraak van zichzelf tijdens dit interview. Ze herkent de informatie in die eerdere reactie, die ze weer baseert op de kennis die ze heeft opgedaan. Zodoende bevestigt dit zowel de correctheid van de informatie, als van haar eerdere reactie.

[spijtoptanten. Nota voorkeurswoningen repatrianten, van directeur woningnoodbureau aan burgemeester: beschikbaarstelling geen kunst, maar wel onoverkomelijke moeilijkheden. Woningen te duur en gerepatrieerden horen kwalitatief niet in deze wijk thuis.]

R: *Lacht schamper.* Dat vind ik discriminerend. Nederlanders zijn jaren, eeuwenlang in Indonesië geweest. Hoorden daar ook niet thuis denk ik dan. Hebben daar de baas gespeeld en de bevolking tot hun bediendes gemaakt. En dan komt uiteindelijk wat daaruit ontstaan is naar Nederland toe omdat ze daar weg moeten en dan hoor je: horen daar niet thuis. Dan denk ik, dat vind ik erg.

A: Ze verleent betekenis vanuit haar mening over deze uitspraak, die gebaseerd is op de kennis die ze heeft opgedaan. Die mening is dat het onterecht is om het product (de Indische migranten) van eigen acties (kolonialisatie) niet te accepteren. De uitspraak heeft voor haar een emotionele lading, namelijk dat ze het erg vindt.

[geen pretje voor de omwonenden, of voor de gerepatrieerde zelf. Toch voldaan aan opvang eisen in Breda. Nu ook nog Molukse KNIL-militairen. Na 15 jaar isolatie moesten ze integreren. Fuikwijken. Kerkje moest zo gebouwd worden dat het later als wijkcentrum dienst kon doen.]

R: *Lacht schamper.* Jullie mogen hier even wonen, maar als het enigszins kan moet je maar weer gauw oprotten. Zo komt het op mij over.

A: Ze reageert hier op de informatie over het kerkje. De verontwaardigde lach indiceert dat ze het er inhoudelijk niet mee eens is hoe dit is gegaan. De betekenis voor haar is de houding van de Nederlanders die ze hieruit opmaakt als onwelwillend of onvriendelijk en vanuit haar mening negatief evalueert.

[Molukse respondent. Woonwijk was bedoeld als een sluis. Maar waarheid wederom anders dan gedacht. Respondent: nooit ervaren als sluis. We voelen ons niet opgesloten. We voelen ons weer thuis, juist onder elkaar. Alle migranten behielden hun eigenheid.]

I: Wat denk je daarvan?

R: Dat is ook wel zo. Alleen zoveel generaties verder verwatert dat ook. Ik weet niet in hoeverre jij nog wat Indisch voelt. Maar aan de andere kant zie ik bij mijn kleindochter, alweer zoveel generaties verder, dat ze toch ook wel ergens een stukje Indisch heeft dat ze wil ervaren. Dus een bepaald soort eigenheid. Dat stukje eigenheid, dat hij zegt, dat klopt ook wel, dat heb ik zelf ook wel zo.

A: Ze evalueert de uitspraak van de commentator over het behouden van eigenheid als correct, vanuit haar eigen ervaring. Daar voegt ze de speculatie aan toe dat dit over generaties wel verandert en reflecteert daarbij op haar ervaringen met haar kleindochter.

[leven in Breda sterk beïnvloed door repatrianten. Kok-respondent: eten erg belangrijk...]

R: Ja dat is zeker waar!

A: Wederom schaart ze zich achter de uitspraak van de respondent, door deze als juist te bestempelen.

[respondent: ook de bereiding...]

R: Vind ik ook erg leuk.

A: Hier blijkt dat ze dat evalueren van de uitspraak van die respondent als juist ook weer vanuit vergelijking met zichzelf doet, en door herkenbaarheid zichzelf met die respondent identificeert ('ik ook').

[badmintonrespondent over grote vlucht badminton door repatrianten.]

I: Dus ze hebben het over dingen die ze van eigen cultuur hebben behouden en meegenomen. Welke boodschap heb je daaraan? Wat denk je daarbij?

R: Nouja hij zegt zelf wat voor hem heel herkenbaar is, is een specifieke sport. Ook met die motoriek, die gebaren, net als met die Indische danseressen. Die motoriek passen ze dan hier in Nederland. Dat komt bij mij zo over.

A: Hier verleent ze betekenis vanuit de eerste bron. Ze herkent het voorbeeld van de respondent in de informatie daaruit, die ze toen in zichzelf herkende. Daaruit evalueert ze de informatie niet zozeer op correctheid, maar haalt er een boodschap voor zichzelf uit in de vorm van de kennis dat de repatrianten hun fijne motoriek in Nederland toepassen.

[respondente over tehuis: staat open voor iedereen. Commentator: eind immigratiestroom. Terecht in vreemde omgeving. Ze moesten aanpassen en tegelijk zichzelf blijven.]

I: Kun je je daarin vinden?

R: Ik begrijp dat wel, maar omdat ik zelf jong was ben je soepeler natuurlijk en heb ik dat niet ervaren als dat dat moeilijk was. Maar ik kan me voorstellen dat met oudere mensen dat dat moeilijker is geweest.

A: Wederom probeert ze de correctheid van de uitspraak van de commentator (aanpassen en tegelijk zichzelf blijven) aan te tonen. Echter bij gebrek aan herkenbaarheid in haar eigen ervaringen als kind, doet ze dit vanuit haar inlevingsvermogen in toentertijd oudere mensen. Ze verklaart de logica van dat zij dit niet zo ervaren heeft met haar leeftijd toentertijd. Hieruit blijkt dat ze de voorkeur heeft de commentator niet in twijfel te trekken, net als de respondenten.

[Molukse respondent over muziek: is belangrijk voor ons, brengt saamhorigheid. Einde docu.]

R: Helemaal waar. Ik kan daar ontzettend ontroerd van raken. Ook toen jouw oma overleed, dat jouw moeder vertelde dat ze bij het sterven Nina Bobo zong. En dat heeft ze toen ook in de kerk gedraaid. Ik was helemaal kapot. Dat kwam omdat mijn omaatje dat altijd zong bij mijn bed als ik ging slapen. Wij hebben ook een bandje met Indische muziek. Dat zet ik op in de auto als we naar Frankrijk gaat. Dan zit ik mee te zingen, maar ook te huilen. Maar mijn omaatje zong altijd. Ze schreef liedjes op ze leerde mij zingen. Ik weet daardoor overal liedjes over. Dus dat is waar wat hij zegt, dat er ontzettend veel gezongen werd, maar ook veel Indische liedjes. En dat vind ik nog steeds heel leuk. Later kreeg je nog Indische bands. Er werd heel veel met muziek gedaan, dat klopt.

A: Ook hier weer de juistheid van een respondent aantonen vanuit herkenning in zichzelf met daarbij voorbeelden van een latere ervaringen, waaruit dit blijkt. De emotionele lading die Indische muziek voor haar heeft is die van ontroering, door de herinneringen die deze bij haar oproepen. Het zingen van Indische liedjes vindt ze 'leuk'. Tot slot toont ze nog eens de juistheid van de informatie aan vanuit haar kennis dat er inderdaad veel met muziek gedaan werd.

EEN ANDERE WARMTE – NABESCHOUWING

I: Nog even over de bron. Wat vond je ervan?

R: Nou ik denk dat deze man het maatschappelijk kritisch bedoelde van hoe de Nederlanders omgingen met de opvang van Indonesiërs. Dat ze dus de.. ze kwamen met het feit dat de Indische mensen hier kwamen. Die kregen ze in de schoot geworpen, ze wisten er niet goed mee om te gaan. En er was ook een heleboel weerstand vanuit de maatschappij van wat moeten die hier. Hij is daar kritisch in, maar je kan dat als een spiegel houden van hoe er nu nog vaak gedacht wordt in Nederland.

A: Hier blijkt welke boodschap ze uiteindelijk denkt dat de makers geven, namelijk een maatschappijkritische blik op de omgang van Nederlanders met immigranten in het algemeen ('nu nog'), waarbij de Indische repatrianten als voorbeeld dienen. Dat voorbeeld dient volgens haar als spiegel voor de Nederlandse maatschappij over hun huidige, onveranderde denkbeeld ten opzichte van toen.

I: Wat voor betekenis heeft deze bron voor jou?

R: Dat het dus blijkt dat ik het niet zo fout voel dat ik nog vind dat mensen, laat ik zeggen de Nederlandse maatschappij... de mens in zijn algemeenheid er moeite mee heeft als er in hun cultuur

een andere cultuur komt, om die op te nemen, terwijl je dan die cultuur in zijn waarde wil laten. En dat voel ik nu vaak nog heel erg, maar dat heeft gewoon mee te maken dat ik zelf multicultureel ben en niet van één cultuur. Dus ik kan dat misschien wat breder zien dan een Nederlander die vrij eng ziet. Dat merk ik nu bij mijn kleindochter, die woont in Drenthe. Daar wordt nog steeds zo bekrompen gekeken over buitenlanders. Wat Klompé zei daar ben ik het mee eens, dat je ermee om moet leren gaan. De wereld vermengt zich, naarmate het makkelijker reizen wordt. Nu vermengt zich dat allemaal. Welke Nederlander kan zeggen dat hij puur Nederlands is? Niemand kan dat toch zeggen. Spanjaarden zijn hier in de middeleeuwen geweest. Iedereen is vermengd.

A: De betekenis die deze bron voor haar zelf heeft is een soort goedkeuring van haar beeld over de Nederlandse maatschappij. Dit betreft ze op 'de mens in zijn algemeenheid'. Dat beeld is dat men er moeite mee heeft een andere cultuur in de eigen op te nemen en daarbij die opgenomen cultuur in zijn waarde te laten. Ze verklaart dit beeld met haar capaciteit als multicultureel persoon om deze kwestie vanuit een breder perspectief (twee culturen) te kunnen zien. Ze bevestigt de correctheid van dit beeld nog eens met een ervaring van een familielid en verduidelijkt haar mening, dat men hiermee om moet leren gaan, met het fragment over Klompé uit de bron. Tot slot beargumenteert ze nog waarom deze mening goed is. De betekenis van de bron voor haar is dus goedkeuring van haar mening over de huidige moeite van mensen met immigratie en haar mening over hoe dit moet veranderen.

I: Denk je ook dat dat de betekenis is die de maker hieraan wil geven? Of denk je dat die een andere insteek heeft?

R: Mijn gevoel zegt dat hij dat er wel mee bedoelt, maar aan de andere kant weet ik het niet dat is alleen maar wat ik voel. Maar bij mij komt het zo over. Bij dat eerste filmpje vind ik dat anders, maar bij deze voel ik dat wel.

A: Ook hier blijkt duidelijk dat vorige echt haar eigen beeld en mening is, die ze wel kan bevestigen aan de hand van de bron, maar niet identificeren met de maker. Ze geeft duidelijk aan een onderscheid te zien in haar interpretatie en het herkennen van de daadwerkelijke boodschap van de maker.

I: En vind je dat de bron de immigratie van Indo's in Nederland goed representeert?

R: Ja, in zijn algemeenheid denk ik dat wel, maar er is ook variatie in, want wij hebben dat misschien minder moeilijk ervaren dan sommige andere mensen. Dus er is wel meer variatie in geweest hoe moeilijk dat was. Maar in zijn algemeenheid geeft hij dat wel goed weer, vind ik.

A: Dit antwoord spreekt voor zich. Ze vindt dat de maker de immigratie van repatrianten 'in zijn algemeenheid' goed representeert, maar dat dit een soort gemiddelde is van de gradatie van moeilijkheid die men hierin ervaren heeft. Daar zit meer variatie in.

I: Is er iets waarvan je denkt, dat ontbreekt?

R: Schiet me nou even niet te binnen. Ik vind hem zo goed.

A: Spreekt ook voor zich. Geen toevoegingen, alhoewel uit vorig antwoord blijkt dat de maker voor een realistischere representatie meer variatie had moeten weergeven.

I: En vind je het ook tekenend voor jouw immigratieproces?

R: Niet helemaal omdat het voor mijn gevoel bij ons wat makkelijk ging. Sommige mensen hebben daar echt veel meer moeite mee gehad. En die hadden misschien ook veel minder financiële middelen. Ik heb niet echt gemerkt dat het zo moeilijk was... Maar misschien was dat ook wel zo. Misschien hebben mijn ouders ook wel financiële steun gehad. Maar als kind werd daar niet over gepraat. Daar werd überhaupt niet meer over geld gepraat met Indische mensen. Er werd heel veel niet gepraat.

A: Hier blijkt dat ze de correctheid van de representatie niet verifieert aan de hand van haar eigen ervaringen, omdat die makkelijker was dan het beeld dat de maker schetst. Dat verklaart ze aan de hand van de financiële situatie van haar gezin en haar gebrek aan herinneringen door haar jonge leeftijd toentertijd en het zwijgen van Indische mensen. Daarbij zegt ze kennis te hebben over andere mensen die het wel moeilijker hebben gehad en speculeert dat die het financieel minder bedeed konden hebben. Zodoende kan ze vanuit die kennis toch de correctheid van de bron aantonen.

VERGELIJKING BRONNEN

I: En had je dat bij die vorige bron, dat je zoiets had van dat dat tekenend is voor je eigen ervaring? Hoe zag je dat filmpje?

R: Ja dat filmpje vond ik wat minder. Maar ik heb daar wel opmerkingen tussendoor gemaakt van dat vind ik herkenbaar of juist niet herkenbaar. Maar dat vond ik een heel belerend filmpje. Maar dat heeft misschien ook met de tijdsgeest te maken. Maar wij kijken wel eens oude filmpjes, en dan heb je meer van dat soort belerende filmpjes. Bijvoorbeeld over hoe een huisvrouw of hoe een vrouw zich behoort te gedragen. Ugh! Maar dat was ook de tijdsgeest.

A: Ze geeft aan de eerste bron minder te waarderen vanwege de belerendheid ervan. Dit probeert ze wel te verklaren aan de hand van haar kennis over de tijdsgeest waarin die bron is gemaakt, vanuit vergelijking met andere oude bronnen die ook belerend zijn. Desalniettemin evalueert ze die niet als minder correct dan de tweede bron, omdat ze ook daar aspecten in herkende.

I: Wat valt je op aan de overeenkomsten en verschillen tussen beide bronnen?

R: Nou het verschil is sowieso wel hoe er gesproken wordt, de taal. Maar ook dat deze laatste meer maatschappijkritisch was, vond ik. Dan de eerste. De eerste vond ik een beetje puur naar de Nederlanders gericht. Dus kijk eens hoe goed wij Nederlanders zijn. En die andere laat ook wel zien van kijk eens wij Nederlanders doen van alles, maar die is iets kritischer. Ja er zit niet een cynische ondertoon, maar de Nederlanders wordt een soort spiegel voorgehouden.

A: Hier een nieuwe opmerking, dat ze de taal van beide filmpjes evalueert en daarin verschil opmerkt. Daarnaast ziet ze verschil in het beeld van de makers over de repatriëring, waarbij de eerste vooral de Nederlanders complimenteert en de tweede hen juist een maatschappijkritische spiegel voorhoudt.

I: Welke bron vind je prettiger om te kijken?

R: Die laatste.

I: Daar kan je je meer in vinden ook?

R: Ja.

A: Spreekt voor zich. Ze vindt de tweede bron prettiger om te zien, omdat ze zich daar meer in kan vinden.

I: Oké. En welke vind je van die twee dat voor jou beter het immigratieproces representeert? Of valt er van allebei misschien wel wat te zeggen?

R: Ja van allebei zit wel wat in. Ik kan niet direct zeggen van bij mij de een meer dan de ander. Maar dan praat ik over het proces, niet over hoe het filmpje is gemaakt.

A: Hier blijkt die voorkeur niet te maken te hebben met de correctheid van de representaties. Die acht ze bij beide bronnen even hoog. Ze benadrukt daarbij dat ze het heeft over de inhoud van de bronnen, niet de boodschap ervan.

I: Je hebt niet zoiets van die een klopt wat meer dan de ander?

R: Nee dat niet per se. Sommige dingen herken je en andere niet zo. Omdat wij niet zo in een woonwijk per se moesten. Dat soort dingen herken ik niet zo.

A: Hieruit blijkt nog eens dat ze de correctheid van de filmpjes voornamelijk kan bepalen aan de hand van herkenning vanuit eigen herinneringen. Daarbij impliceert ze dat informatie niet incorrect is als ze het niet herkent. Daarom kan ze ook niet de ene bron als correcter evalueren dan de ander.

I: En in de toon?

R: Ja daarin vond ik die eerste moeilijker om te accepteren. Omdat ik dat wat meer neerbuigend vond. Maar wat ik zei dat kan de tijd zijn, dus dat kan ik die man ook niet helemaal kwalijk nemen, die dat gemaakt heeft.

A: In de ondertoon van de bronnen, oftewel de impliciete boodschap zoals die bij haar overkomt, vind ze de eerste neerbuigender en daarom moeilijker te accepteren. Desalniettemin gaat het hier om wat die boodschap voor haar nu betekent en neemt ze het de maker in het verleden niet kwalijk.

I: En jij zegt dat is dus ook niet hoe je het zelf per se ervaren hebt?

R: Nee.

I: Jij herkent het ook niet per se zo?

R: Sommige dingen wel erin, maar ook dingen niet. Maar dat heb ik bij deze laatste ook. Herken ik ook sommige dingen niet. Dat mensen in een woning moesten en in een gemeente moesten geplaatst worden. Kijk dat soort dingen dat kennen wij niet, dat heb ik niet zo ervaren althans.

A: Wederom: de eerste bron niet minder of meer herkenbaar dan de laatste.

I: Maar ook die belerendheid, wat je zegt over die eerste bron. Herken je dat wel of niet van wat jij je herinnert?

R: Jawel, maar dan ben ik een beetje kwetsend naar mijn schoonfamilie. Maar dat is dan meer wat de boer niet kent wat de boer niet vreet. Maar dat hebben veel mensen. Wat anders is, dat moet maar gelijk hetzelfde als wij worden. En dat heb ik dan wel ervaren toen dat mijn schoonmoeder... dat heeft mij best wel een beetje zeer gedaan. Ze heeft altijd wel gedacht dat het fout zou gaan tussen ons. En nu zijn we 52 jaar getrouwd. Ze heeft altijd gedacht dat blijft niet. Dat is anders. Ze heeft heel goed gevoeld dat ik anders ben dan een gemiddelde.. ja wat is een gemiddelde Nederlander.

A: De belerendheid van de eerste bron herkent ze niet alleen in haar kennis over en/of ervaringen met die tijdsgeest en mensen in het algemeen, maar dus ook in eigen herinneringen over haar Nederlandse schoonmoeder, die vanuit hetzelfde denkbeeld haar anderszijn als maatstaf zag voor het niet kunnen functioneren als 'gemiddelde Nederlander'.

I: Dus in die zin heb je dat ook wel meegemaakt?

R: Ja, maar vind ik niet discriminerend. Dat is gewoon het feit dat de Nederlander, en dat is in andere landen ook zo, dat een Nederlander daar soms moeite mee heeft. Dat iemand andere gewoontes heeft of ander culturen heeft of anders eet of ruikt... En nog steeds merk je die verschillen wel. Laatst was er een vriend die zich afvroeg waarom er een fles in de wc staat. ... Echt Indische gewoontes die je hebt, dat is gewoon zo.

A: Wederom blijkt dat ze het denkbeeld van die tijdsgeest de Nederlanders niet kwalijk neemt. Ze beschouwt het als feit en daarom niet als discriminerend dat men moeite heeft met culturele verschillen. Dat bevestigt ze met een recent voorbeeld van een eigen ervaring. Daarmee betreft ze die culturele verschillen op zichzelf, omdat zij nog steeds Indische gewoontes heeft. Dat klopt ook met het behoud van eigenheid, dat in de tweede bron naar voren kwam, waarover ze zei dat inderdaad in zichzelf te herkennen.

Afsluiting.

Close Reading Interview Respondent 2

~~I: Laten we even beginnen met jezelf voor te stellen. Wie ben je, waar kom je vandaan, wanneer ben je geboren et cetera.~~

~~R: Ik ben Liesbeth Beerdsen. In ben geboren in Indonesië, Soekaboemi. We zijn in 1950 naar Nederland gegaan met het hele gezin en daar ben ik dus in Barchem terecht gekomen. Ik heb mijn opleiding gedaan op de kweekschool, wat nu pedagogische academie heet. Heb wel een paar jaar voor de klas gestaan maar het meeste van de tijd heb ik toch doorgebracht met mijn gezin.~~

~~I: En in welk jaar ben je geboren?~~

~~R: 1939, dat is waar.~~

~~I: Kun je beschrijven uit wat voor een nest je komt?~~

R: Mijn moeder was ongehuwd. Ik ben dus op een gegeven moment opgenomen in een gezin dat al 8 kinderen had, want toen ging mijn moeder trouwen met een weduwnaar. Die had al 8 kinderen. Ik was dus nummer 9 en na mij zijn er nog 7 geboren, dus in het geheel was het een gezin van 17 kinderen, waarvan 3 jongens en 14 meisjes. Dat was een gezin waarvan toch vader vrij autoritair was en wij hadden wat dat betreft, vooral de meisjes hadden niet veel te vertellen in dat gezin.

I: Oké. En kun je je nog iets herinneren van het leven in Nederlands-Indië?

R: Jawel. Het leven was op zichzelf vrij ontspannen. In de oorlog natuurlijk niet. Maar daarna was het wel in zoverre ontspannen dat je dus... Ja je leefde als kind, je ging naar school, je was wel bang, omdat het toch wel een heel spannende tijd in Indonesië was. Maar ik genoot vooral van het weer daar, ik vond het heerlijk het weer. Je werd wel behoorlijk opgevangen, tenminste je mocht niet veel. Je moest in de tuin blijven. Ik weet niet waarom dat was. Misschien omdat mijn ouders toch wel een beetje angstig waren. Maar vliegeren deed je wel voor het huis, dat mocht nog wel. Vliegeren en kasti spelen. Ja het voordeel was dat je een groot gezin had. En met een groot gezin kon je altijd wel een speelkameraadje vinden. Ik had wel één vriendinnetje. Irene heette die en daar ging ik wel eens naartoe. Dat mocht dan. Maar verder speelde je veel met je broertjes en zusjes.

A: Vanuit kind identiteit verteld. Nadruk ligt vooral op het ontspannen leven na de oorlog. Wel speculeert ze tussendoor over waarom ze niet veel mocht in die tijd, wat vanuit haar volwassen identiteit nu wordt gedaan. Dat blijkt uit 'ik weet niet waarom dat was'.

I: En ging je ook naar school toen?

R: We gingen ook naar school, natuurlijk. Dat heb ik nou niet als zo prettig ervaren. Ik was blijven zitten en toen ik in de 5^e klas kwam, toen was er toch wel een juffrouw waar ik goed mee op kon schieten en zij misschien wel met mij. Ik was ben wel een hupserig kind. Maarja toen gingen we naar Nederland, dus dat was erg jammer, halverwege. Moest ik afscheid nemen van de juf en van mijn vriendinnetje. Maar daarvoor, dat heb ik nooit zo prettig ervaren wat school betreft. Hoewel ik mocht wel veel, er was ook koortje en ik kon goed zingen dus ik mocht altijd solo zingen daar in dat koortje en dat was wel erg leuk.

A: Ook dit vanuit haar herinneringen als kind.

I: Een welke school was dat, de basisschool?

R: Ja de basisschool, want ik was 11 toen ik naar Nederland ging.

I: Oké. En je zei al je bent in 1950 naar Nederland gekomen. Weet je ook waarom jullie toen naar Nederland zijn gegaan?

R: Ten eerste omdat het dus na de overdracht van Nederland, dat Indonesië zelfstandig werd, was het eigenlijk niet meer zo veilig in Indonesië. Ik heb horen vertellen dat mijn vader door de bewoners van Indonesië, dat hij bedreigd was dat er wat met zijn dochters zou gebeuren. En hij had natuurlijk veel dochters. Dus ik heb het idee dat wij toch op een heel snelle manier naar Nederland zijn gekomen. Dat binnen een paar maanden het besluit genomen was dat wij met de boot naar Nederland zouden komen.

A: Hier vertelt ze vanuit kennis die ze later heeft opgedaan over haar eigen vroegere situatie. Van daaruit de speculatie dat de beslissing om te repatriëren erg snel is gegaan.

I: En hoe was dat, de repatriatie?

R: De repatriatie, dat was... Ik herinner me dat wij morgen afscheid namen van al het personeel, de baboes en de djongos. Twee baboes en een kokki enzo. Dat was toch wel, die waren aan het huilen en ik vond het ook verschrikkelijk. Ik vond het verschrikkelijk dat we weg gingen. En wij zaten in een grote auto. Ik denk dat het een auto van de militairen was, want bij ons thuis kwamen veel militairen in huis. Die werden opgevangen door mijn ouders. Ik denk dat wij in zo'n grote auto zaten, ik weet het niet helemaal zeker meer. En toen kwamen we dus bij de boot en al het bagage werd daar naartoe gebracht. Niet door ons, dat hoefde niet. En wij kwamen, dat heb ik achteraf gehoord, hebben we toch eersteklas gevaren. Dus we hadden allemaal, niet een eigen hut, maar met een paar broertjes en zusjes zaten we in een hut. Ik weet dat mijn moeder vreselijk aan het huilen was dat we weg gingen. Mijn opa en oma gingen ook mee. Dus het was een heel groot, ja volksverhuizing bijna. Met hoeveel waren we... ik denk wel een stuk of 17 weggegaan zijn.

A: Hier vertelt ze vanuit haar eigen herinneringen als kind en stelt dat ze het weg gaan 'verschrikkelijk' vond. Ze vult haar herinneringen aan met kennis die ze later heeft gehoord ('dat heb ik achteraf gehoord').

I: En wanneer kwam je aan in Nederland?

R: In mei. Echte datum weet ik niet meer. Ik vond het heel koud. In IJmuiden kwamen we aan. En we voeren dus door het Noordzeekanaal, Amsterdam. Wat mij opviel was dat we wel – het schijnt ook wel een mooi gezicht te zijn geweest dat je op zo'n grote boot het kanaal binnen kwam. Dus mensen bleven staan, die zwaaiden ook. Ik vond het heel vreemd. Heel vreemd het platteland. Ik vond het ook heel koud. Wat ik wel leuk vond was dat het allemaal zo, toen we daar aankwamen en toen we daar dus opgevangen waren, toen we naar Laren Noord-Holland zijn gegaan, dat het allemaal zo netjes was. Nederland is netjes, ziet er ook heel netjes uit. Als je dan in andere landen komt dan is dat weer heel anders.

A: Ook hier vertelt ze vanuit haar herinneringen, maar in combinatie met haar mening als kind en in het verlengde daarvan haar mening nu nog dat Nederland erg netjes is.

I: En hoe werd je dan ontvangen in Nederland?

R: Nou, ik geloof dat er wel familie van vader Roest was, maar dat weet ik niet zeker. Maar in ieder geval tante Bea Wijmer, die stond daar. En die is ook met ons meegegaan naar Laren toe. En dat was een pension. En daar hebben we een paar weken gebivakkeerd.

A: Vanuit herinneringen.

I: Kan je je ook herinneren door de Nederlanders werd ontvangen?

R: Nou, in Laren hebben we dat niet zo erg gemerkt, tenminste ik niet. Ik weet dat ik dus, dat we daar de boel gingen verkennen. We konden daar gewoon buiten lopen zonder dat we bang hoefden te zijn dat er wat zou gebeuren, in verband met de toestanden in Indonesië. Maar we zijn later, na een paar

weken zijn we naar Barchem gegaan. En ik denk dat de mensen ons heel vreemd vonden. Het was natuurlijk nog niet de tijd dat er veel mensen uit ander landen naar Nederland kwamen. Mensen die keken je wel raar aan. Ook op school. Ik kwam daar op school in dat kleine dorpje in Barchem. Wat ik later gehoord heb van oud klasgenoten dat ze het toch wel heel gek vonden dat daar zo een paar kinderen kwamen die er heel anders uit zagen dan zij. We waren natuurlijk donkerder. We zagen er toch wel wat Indischer uit dan zij en dat vonden ze toch wel vreemd. Maar mijn vader had een huis gekocht via een krantenartikelletje, die hij dus in Indië had gezien. En dat was een huis in Barchem en daar kon de hele familie wel in. Maar toen we daar aankwamen, gingen we dus met een bus naartoe. Gingen ook nog wat jongens die in Indonesië geweest waren gingen meehelpen met verhuizen, sjouwen enzo. En daarachter reden een aantal auto's die met allerlei gekocht meubilair achter ons aan reden. We zijn toen met zo'n grote bus en een paar vrachtwagens erachter met al het huismeubilair. En toen kwamen we in Barchem en toen konden we het huis niet in. We zijn toen wel goed opgevangen door de kerk en door de gemeente Barchem, want we mochten in hun gemeentehuis gaan slapen. Daar lagen allerlei matrassen. Oma en opa ook. En daar hebben we denk ik een paar weken gebivakkeerd. En het eten werd volgens mij verzorgd door de mensen van de kerk. Dus dat was ontzettend sympathiek. Pas na een paar weken konden we dus in dat huis. Maarja, toch zijn we altijd een beetje een vreemde eend in de bijt geweest. Mensen vonden ons toch wel, moesten toch wel wennen aan ons. Ik denk niet dat we helemaal echt opgenomen zijn in het dorp. Ik denk dat het ook wel een beetje kwam door de houding van mijn vader. Mijn moeder en oma en ik... mijn opa ging zijn eigen gang wel. Maar vooral mijn vader en dat de mensen toch ons een beetje raar aan keken. Groot gezin. Regelmatig werd er toch nog wel een baby geboren. Maar ik geloof niet dat iedereen begreep wat er allemaal met ons gebeurd was in Indonesië.

A: Dit vertelt ze voornamelijk vanuit haar herinneringen als kind, ook vanuit speculaties achteraf vanuit de kennis van haar huidige identiteit (blijkt uit 'ik denk' en informatie daarachter over uiterlijke verschillen). Die speculaties komen ook voort uit eigen reflectief vermogen op herinneringen (bv.: 'ik denk ... door de houding van mijn vader') en sociaal-maatschappelijke kennis (zoals: 'groot gezin', 'regelmatig werd er toch nog wel een baby geboren' en 'ik geloof niet dat iedereen begreep wat er allemaal met ons gebeurd was in Indonesië').

I: En dacht je dat toen ook wel, of had je dat nog niet zo door?

R: Nou, ik ben ook een mens wat toch wel graag sociale contacten heeft en ik heb ook best wel vriendinnetjes gehad, maar... Ten eerste zat ik op een openbare school. Wij waren streng gereformeerd, tenminste mijn ouders. En dat heeft waarschijnlijk ook meegespeeld dat je in de gemeenschap van de school en dergelijken, dat je daar toch niet erg opgenomen werd. Het was een boerendorp en niet dat ik dat minder vind, helemaal niet, maar je merkt gewoon dat mensen op deze manier vreemd naar je staan te kijken.

A: Hier beredeneert ze eerst vanuit reflectie op haar eigen identiteit/persoonlijkheid en in het verlengde daarvan herinneringen als kind.

I: En eventjes terug, want je ging dus naar Barchem. Maar waar verbleef je daarvoor?

R: In een pension in Laren. Daar hebben we dus een paar weken een paar kamers gehad. Dat werd altijd met Indische mensen gedaan.

A: Eigen herinneringen en latere kennis.

I: Kan je je dat nog herinneren?

R: Nou ik weet daar, in zoverre, ik weet daar niet zoveel meer van. Ik weet alleen dat we daar veel wandelden enzo. Ik weet helemaal niets meer van... en van het eten en hoe we daar gegeten hebben en wat we daar deden. Ja we gingen daar niet naar school natuurlijk. Maar ik weet daar helemaal niks vanaf.

A: Opvallend dat ze wel probeert vanuit herinneringen te vertellen, maar aangeeft wat voor soort herinneringen ontbreken vanuit kennis over dit onderwerp: niet naar school gaan in pension. Wat en hoe ze aten hoeft niet per se vanuit zulke kennis gezegd te worden, alhoewel dat gezien de context vermoedelijk wel het geval is.

I: En kan je je nog iets herinneren, of weet je iets over de inburgering toen? Was er echt sprake van dat je op een bepaalde manier ingeburgerd werd?

R: In Laren niet, dat was natuurlijk eventjes een pension, dus dan wordt je niet ingeburgerd in dat dorp. Wat versta je onder inburgeren?

A: Opvallend dat ze haar herinnering als het ware veralgemeniseert: 'dus dan wordt je...', 'in dat dorp'. Lijkt te verwijzen naar kennis over hoe dat in het algemeen ging en niet alleen in haar specifieke situatie.

I: Nou ik heb gelezen dat er inburgeringscursussen waren bijvoorbeeld.

R: Nee hoor, helemaal niet. We zijn gewoon Nederlanders, waren wij. Vader Roest was natuurlijk een Nederlander, hij was in Nederland opgegroeid. Dus dat helemaal niet. Ik geloof niet eens dat er in die tijd inburgeringscursussen waren. Misschien dat dat wel kwam toen de Ambonezen kwamen en dat men moest leren bedden opmaken enzo, want dat kon bijvoorbeeld mijn moeder ook niet goed. Maar ik weet niet hoe ze dat geleerd heeft. Maar mijn moeder was natuurlijk... om nou te zeggen dat ze goed in het huishouden was, is ze trouwens ook nooit zo goed geweest, maar ik geloof dat ze dat ook niet zo leuk vond. Maar misschien heeft dat er ook mee te maken dat ze dat vroeger nooit geleerd heeft. In Indonesië had je altijd het personeel. De baboes en de kokki's en dergelijken. Ik denk dat ze dat, en dat vind ik wel heel knap, en dat hebben veel Indische mensen natuurlijk moeten doen, heel veel moeten leren zich dat aan moeten leren en een heleboel dingen zich aan moeten leren. Zelf wassen, dat deed de baboe, dat deed zij niet. Dus wat dat betreft heb ik wel heel veel respect voor mensen die dus toen ze hier kwamen gelijk een huishouden moeten gaan doen. Wij hebben dat als kinderen nooit gemerkt. Ja op een gegeven moment moesten wij gaan helpen en dat vond ik natuurlijk nooit leuk. Ja de Indische mensen moesten dat zelf allemaal doen. Er bestaat een boek daarover. Daar staat duidelijk in hoe mensen daar moeite mee hadden om zich in te burgeren. Want wat ook was, je was toch een andere manier van mens als in Nederland. In Nederland hadden we allemaal regeltjes. Dit mag niet en dat mag niet. Ik had natuurlijk wel een opvoeder die Nederlander was en die had ook wel zijn regeltjes. Maar dat waren toch andere regeltjes. Ik weet nog wel dat ik naar, toen woonden we pas in Barchem en mijn zusjes gingen twee keer naar de kerk. Ik hoefde maar één keer omdat ik nog jong was. En ik dacht weet je wat ik ga ze ophalen. En in Indonesië liepen we altijd op blote voeten in de zomer. En het was nu zomer, want we waren in mei aangekomen. En ik ging nu ook op blote voeten naar de kerk. Nou ze schaamden zich een ongeluk. En

dat vond ik heel erg. En later ook de kleding en dergelijken, dat je je warm moest kleden. Heb ik nog een hekel aan.

A: Vanuit herinneringen als kind en kennis over de familie identificeert ze zich als Nederlander. Verder beroept ze zich op kennis over het onderwerp, waarin ze bepaalde eigen herinneringen in probeert te passen, om een speculatie te maken over het onderwerp/de kennis die de interviewer aandraagt. Vanuit opgedane kennis in combinatie met, en mogelijk ook gebaseerd op, bijpassende herinneringen geeft ze een waardeoordeel over het aanpassingsvermogen van de Indische repatrianten. Dit komt overeen met de kennis die ze uit een boek heeft opgedaan, wat indiceert dat dat waardeoordeel/idee/mening misschien uit die latere kennis is ontstaan in combinatie met aansluitende eigen herinneringen.

I: En hoe kijk je in het algemeen terug op de repatriatie, ontvangst en immigratie in Nederland? Wat voor een beeld heb je ervan, wat is je mening daarover hoe dat gegaan is?

R: Nou ik vind dat wij niet goed zijn voorgelicht door mijn ouders. Daar heb ik echt veel verdriet van gehad. Ze hebben er echt weinig over verteld wat je wel en niet mee mocht nemen. En sommige dingen die me heel dierbaar waren die moest ik daar achterlaten. Aan de ene kant logisch. Hoewel achteraf denk ik mijn vader heeft een heleboel dingen meegenomen, om zijn geld maar... Je mocht niet zoveel geld meenemen, dus heeft hij heel veel tinnen dingen gekocht enzo. Maar wij mochten onze speelgoed niet meenemen. Dat heb ik altijd heel jammer gevonden.

A: Dit vertelt ze vanuit haar mening nu op een herinnering als kind, en de emotionele lading ('verdriet') die die ervaring voor haar had als kind. Die emotionele lading roept meer herinneringen op in combinatie met kennis daarover, waaraan soortgelijke emotie verbonden zit ('jammer gevonden').

I: En als je kijkt naar de ontvangende samenleving?

R: Nou wat ik je vertelde, heel veel onbegrip. Mensen wisten niet wat ze ermee aan moesten. Er waren op eens vreemde mensen. En dat is altijd wel gebeven. Een beetje vooroordeel is er wel geweest. Mensen dachten dat je lui was. Het eten was natuurlijk anders. Nu woonden wij gelukkig in een vrijstaand huis, maar het is bekend dat veel mensen het Indische eten niet lekker vonden ruiken. Dat kenden ze helemaal niet. Dus dat zijn toch wel dingen waar mensen aan moesten wennen.

A: Wat ze hier vertelt over 'onbegrip' in de ontvangende samenleving baseert ze op later opgedane kennis. De herinnering die ze geeft is in contrast met de kennis die ze vertelt en indiceert dat ze haar situatie als een uitzondering beschouwt op iets wat algemeen 'bekend' is.

I: Heb je het idee dat dat beeld dat je erover hebt op een bepaalde manier is ontstaan, afgezien van wat je hebt meegemaakt, door wat je erover hebt gehoord en gelezen en gezien? Heeft dat invloed gehad?

R: Nee. Het heeft het meer bevestigd. Dat boek bijvoorbeeld, Asta's Ogen, is gewoon een bevestiging van wat we allemaal... daar staat echt heel veel van in.

I: Je hebt dus het idee dat het heel erg bevestigd werd? Wat je zelf al voelde.

R: Het is bevestigd wat daar altijd gevoeld is ja.

A: Opvallend dat ze hier toch stelt dat later opgedane kennis een bevestiging is van wat ze zelf en alle andere repatrianten ('we allemaal) hebben meegemaakt. Zodoende lijkt ze zichzelf toch met de rest te identificeren.

I: Want heb je daar veel over gehoord in de media?

R: Ja natuurlijk. Als er zo'n film was of je ging ergens naartoe, dan keek je ernaar.

I: Was dat dan ook toen al, ten tijde van dat je naar Nederland kwam?

R: Nouja toen was er natuurlijk nog geen tv. En films waren er niet. En boeken waren er ook nog niet zoveel, dat is pas van de laatste jaren dat er veel over wordt geschreven. Want nu zeggen de mensen hier in Nederland dit hebben wij niet geweten. Ik heb vrienden die zeggen, nu wij dit allemaal horen op tv, dit hebben wij nooit geweten. Dit is voor ons helemaal vreemd. Dus mensen in die tijd, die stonden daar ook heel raar tegenover dat er mensen van een heel andere cultuur hier naartoe kwamen. Met ook nog eens een heel grote dosis heimwee. Want heimwee dat speelt toch wel een heel grote rol in veel levens van Indische mensen.

A: Hier geeft ze aan inderdaad 'de laatste jaren' veel kennis te hebben opgedaan over het onderwerp en ook over de huidige reactie op die kennisbronnen. Die kennis verifieert ze aan de hand van een eigen latere ervaring. Die kennis is ook van het denkbeeld dat de ontvangende samenleving van de repatrianten had en dat heimwee een grote rol speelde voor laatstgenoemden.

BRONNENBESCHOUWING

I: Oké. De bronnen die ik ga laten zien, de eerste heet De Repatriëring een eind en een begin. Ken je die?

R: Nee.

I: En de tweede, latere bron uit 2012, die heet Een andere warmte. Ken je die?

R: Nee ook niet.

A: Het is goed om te weten dat ze niet eerder van de bronnen heeft gehoord, omdat ze dan geen betekenisverlening doet vanuit herinneringen aan de bron of besprekingen ervan door andere mensen.

~~Oké. De bedoeling is dat we eerst beginnen met de oudere bron. Het gaat voornamelijk om welke betekenis jij eraan geeft. Wat denk je erbij, wat voel je erbij. Wat zie jij er in en wat hoor je erin. Af en toe zal ik hem stopzetten als ik iets interessants zie. Maar voel je vrij om zelf ook te pauzeren wanneer je iets wilt zeggen.~~

~~Dus ik moet daarop reageren?~~

~~Ja.~~

DE REPATRIËRING – BESCHOUWING TIJDENS

[begin documentaire. Binnenvarend schip. trieste intocht. Koude verre moederland.]

I: Als je dat zo hoort, wat denk je daar dan bij?

R: Nou, koud. Het woordje koud dat klopt wel. We hadden onderweg in het Suezkanaal ook jassen gekregen. Moest je later terugbetalen, hoor. Die was wel hard nodig, want je vond het gewoon koud. En lange broeken werden niet gedragen in die tijd, dus dat was echt wel koud.

A: Opvallend genoeg geeft ze hier betekenis aan slechts één woord ('koud'), in de context van het onderwerp (repatriatie naar Nederland). Dit doet ze vanuit haar herinneringen als kind en verifieert ze met haar kennis daarover. Zodoende evalueert ze deze informatie in de bron als correct.

[Nederland nog nooit gezien, maar alle hoop op toekomstmogelijkheden.]

I: Klopt dat voor jou?

R: Ja. Dat wat ik ook zei, ik vond het eigenlijk verschrikkelijk om weg te gaan en naar dit land te gaan. Voor jezelf was het niet van wat gebeurt mij, maar ik had er ook niet zoveel zin in. Het enige dat ik leuk vond was dat ik wist dat ik jouw oma daar zou tegen komen.⁸⁹ En dat mijn opa en oma ook mee waren, dat vond ik heel erg fijn, maar ik had eigenlijk helemaal geen zin om naar Nederland te gaan. Ik wou in Indonesië blijven en dat gevoel heb ik eigenlijk altijd gehad.

A: Ze lijkt geen betekenis te geven aan de 'hoop op toekomstmogelijkheden', maar aan de onbekendheid met Nederland. Dit doet ze vanuit de emotionele betekenis die het vertrek uit Indië voor haar als kind had ('verschrikkelijk') en de repatriatie naar Nederland ('leuk' om mijn oma daar te zien, 'fijn' dat opa en oma mee waren, maar vooral 'geen zin om naar Nederland te gaan'). Vervolgens trekt ze die emotionele betekenis door naar haar huidige identiteit en geeft zodoende betekenis aan deze informatie met de emotionele waarden voor beide identiteiten.

[koningin aanwezig. Vertrouwen thuis gekomen.]

R: *Lacht.* Dat vind ik nou niks hè. Dat is nou Nederland die dat zegt van thuis komen. Want wij kwamen niet thuis. Ik kwam niet thuis. Nee. Dus wat dat betreft. Maar dit zijn ook blanke mensen hè, die zijn thuis gekomen. Maar de Indo die was niet thuisgekomen. Dat gevoel had ik wel. Elke Indo had het gevoel van heimwee. Je bent niet thuis. Nee beslist niet.

A: In context lijkt haar lach uit irritatie voort te komen. Ze geeft hier betekenis door het commentaar te identificeren met 'Nederland'. Ze identificeert zichzelf met de repatrianten ('wij'), waarover de commentator spreekt, en evalueert de informatie vanuit haar kind identiteit als onjuist. Dit veralgemeniseert ze ('wij kwamen niet thuis'). Vervolgens geeft ze betekenis aan de beelden, door de mensen daarin te identificeren als 'blanke mensen'. Daarmee onderscheidt ze de 'blanke' repatrianten van de 'Indo' repatrianten. Ook hier beargumenteert ze haar algemene uitspraak (over

⁸⁹ Mijn oma was haar tante Bea, die ze eerder al noemde. Zij was ook Indisch, maar al een paar jaar eerder naar Nederland gekomen.

'de Indo') met haar eigen gevoel als kind. Zodoende identificeert ze zichzelf met de Indische repatrianten.

I: Wat denk je dat hij ermee bedoelt dat hij dat zo zegt?

R: Nou dat is het vooroordeel van de Nederlander, waar nou ook eigenlijk over gepraat wordt. Men denkt dat als je hier in Nederland bent... Ja nu ben ik natuurlijk thuis als ik nu thuiskom als ik op vakantie ben geweest, omdat ik natuurlijk mijn hele leven hier heb opgebouwd enzo. Maar ik moet eerlijk zeggen, toen ik met vakantie was in Indonesië, toen was ik weer even thuis. En dit vind ik gewoon een vooroordeel dat mensen gewoon, dat iedereen gewoon zegt dit is thuis. Dit klopt niet.

A: Wat hier opvalt is dat ze het fragment niet terugblikkend beschouwt vanuit haar huidige identiteit, maar het betreft op het nu. Ze veralgemeniseert de informatie door te commentator te identificeren als 'iedereen'. Vanuit een recente ervaring evalueert ze die informatie tot slot als onjuist in de huidige tijd, hoewel ze daarvoor aangeeft dat de informatie voor haar nu wel klopt. Dit valt te verklaren door te kijken over welke locaties ze het heeft: haar eigen huis nu in Nederland, en de landen Nederland en Indonesië geheel. Haar oordeel impliceert dat het 'vooroordeel' van toen nog steeds geldt.

[ondergebracht in pensions. Rustig afwachten en intussen wennen.]

R: Nou dat is helemaal niet. Wij zijn in een pension gegaan in... Maar dit, volgens mij zijn dit ook Ambonezen hoor. Die kwamen in zulke hutten. Dit zijn niet eigenlijk de echte, de Indo's. Volgens mij zijn dit voornamelijk Ambonezen die in die barakken terecht kwamen. Maar wat hij dus zegt dat we al een beetje konden wennen... Nouja die Nederlandse gewoonten en gebruiken, dat had ik verteld, dat moest je dus leren. Maar niemand is naar ons toegekomen van dat moet je zo je bed opmaken, en zo dit en dat doen. Dat is helemaal niet gebeurd. Wij hoefden ook niet te wachten tot we een huis toegewezen kregen, want mijn vader had er al een gekocht. Dus dat is ons niet toegewezen.

A: Hier evalueert ze de informatie als onjuist in vergelijking met haar eigen herinneringen als kind. Daarbij identificeert ze de mensen op de beelden als 'Ambonezen' en maakt een onderscheid met 'de Indo's', waarmee ze zichzelf identificeert. Zodoende evalueert ze het commentaar als onjuist bij de bijgaande beelden. Daarnaast evalueert ze een deel van het commentaar op zich deels als juist (wennen aan de Nederlandse gewoonten en gebruiken) en deels onjuist (de hulp daarbij), vanuit haar eigen ervaring.

[ouden van dagen in tehuizen ondergebracht. Optreden alsof ze onze eigen ouders zijn.]

R: Ik vind dat zo Hollands. *Lacht schamper.* Ik geloof hier niks van. Dat is echt niet gebeurd, echt niet. Die mensen zullen wel hun best gedaan hebben, maar dat ze nou helemaal in konden voelen wat de mensen voelden, dat is niet waar, want ze wisten het niet eens, hoe dat was. Dit is zo Hollands. Dit is echt niet waar. Ze hebben het wel geprobeerd, maar het is een hele andere cultuur. En de Nederlandse cultuur was heel anders dan de cultuur waar zij in geleefd hebben. Is dat nou een Indische man?

A: In lijn met vorige reacties valt op dat 'Hollands' en Nederlands voor haar een negatieve betekenis hebben. Ze evalueert hier de informatie als onjuist vanuit speculaties ('ik geloof hier niks van'). Daarnaast meent ze kennis te hebben over het inlevingsvermogen van de Nederlanders, wat bijdraagt aan haar evaluatie. Opvallend is wel dat ze het gebrek aan inlevingsvermogen van de Nederlanders

niet lijkt te verwijten, omdat ze 'het wel geprobeerd' hebben en het feitelijk niet mogelijk was, vanwege de 'hele andere cultuur'. In de laatste zin geeft ze betekenis aan het fragment door de man te identificeren als Indisch. Dit impliceert dat haar evaluatie toch nog betwifelbaar is. Desalniettemin doet ze hier geen definitieve uitspraak over en lijkt dus te blijven bij haar evaluatie van de informatie als onjuist.

I: Waarom denk je dat hij dat zo in die boodschap vertelt?

R: Nou het is van zie ons weer bezig. Terwijl ze eigenlijk helemaal niet zo goed bezig zijn geweest. Dat gevoel heb ik. En nou ik weet het bijna zeker, dat, wij moesten maar, de Indische mens moest zich maar weer invoegen in zoals de Nederlanders waren. En dat is ook aan de ene kant wel waar, maar aan de andere kant... Ik vind het een beetje zelfgenoegzaam, van wij doen dat allemaal. Maar dat is helemaal niet gebeurd. Ik denk dat veel mensen dus echt niet zo goed opgevangen zijn. Kijk, wij waren natuurlijk in het stadium dat mijn vader dat huis gekocht heeft. Maar hoe het was gegaan als wij veel langer in een pension waren geweest, dan geloof ik dat dat heel anders was.

A: Ze maakt hier een impliciet onderscheid tussen de boodschap van de maker en de boodschap voor haarzelf. De maker evalueert de Nederlandse bezigheden positief, terwijl dat oordeel volgens haar niet klopt. Ze bestempelt het als 'zelfgenoegzaam'. De boodschap is voor haar is dat de Indo's zich moesten aanpassen aan de Nederlanders. Daarmee is ze het maar deels eens. Vanuit haar idee dat mensen niet zo goed zijn opgevangen en haar speculatie dat haar ervaring anders zou zijn gegaan zonder de handelingen van haar vader, concludeert ze dat de boodschap van de maker niet klopt.

[beelden verzorgtehuis. Verzorgers.]

R: Ja dat is wel een Indische man, volgens mij dat meisje ook. Dat hebben ze dus wel gedaan, ze hebben dus wel een Indische man en vrouw die daar aan het werk zijn. Dus dat is wel weer heel positief vind ik. Maar ja ik vind het zelfgenoegzaam van wij moeten dit... Maarja dat heb ik wel vaker gemerkt.

A: Hier geeft ze betekenis aan eerdere informatie uit de bron en haar reactie daarom, door de mensen op beeld als Indisch te identificeren. Dit heeft voor haar een waarheidsclaim, waardoor ze de eerdere informatie (opvang van oudere repatrianten in Indische tehuizen) alsnog als juist aanneemt en daarmee als 'positief' evalueert. Toch komt ze terug op haar waardeoordeel over de houding van de Nederlanders als 'zelfgenoegzaam'. Dat indiceert dat ze er een voorkeur voor heeft om Nederlanders in dit onderwerp negatief te evalueren.

I: Waarom is dat positief?

R: Nou dat deze mensen toch wel. Dat zijn ouderen die hier zitten. Dat ze gelukkig dan twee mensen zien en misschien is er meer Indisch personeel, die dus een klein beetje kunnen invoelen wat zij voelen. Die sfeer is heel anders dan wanneer je in een Nederlands huis komt. Dat merk je echt wel. Dus ik denk dat ze dat ook hier wel gedaan hebben. Ja ik kan het niet uitleggen, maar het is toch anders. Ja gelukkig hebben ze hier Indische verzorgers dat vind ik toch wel positief.

A: Hier blijkt haar evaluatie van de informatie dat ouderen zo goed mogelijk in tehuizen werden opgevangen als positief voort te komen uit haar mening dat Indisch personeel zich beter in hen in

zouden kunnen leven dan Nederlanders en beter de Indische sfeer kunnen creëren. Dit baseert ze op eigen ervaringen ('dat merk je wel echt').

[bungalowkampen. Voorlichting. Geestelijke en maatschappelijke belangen. Ovehreidssubsidies. Vrijwilligsters raad en daad. Velen dingen meegebracht oude sfeer oproepen.]

R: Ja dit zijn volgens mij allemaal Ambonezen hoor. Die op een nog minder leuke manier gerepatrieerd zijn, met de belofte dat ze weer naar huis mochten. Dit is een Ambonezenkamp. Ik weet het niet zeker, maar ik denk het wel.

A: Ze geeft hier betekenis door de mensen in de beelden te proberen te identificeren als Ambonezen.

I: En wat hij dan vertelt over dat ze hun eigen gebruiken toch een beetje hadden meegenomen?

R: Nouja dat neem je altijd mee. Je neemt altijd je eigen gebruiken mee. En dat is iets waar je heel erg aan moet wennen, dat in Nederland in die tijd dat nog helemaal niet gewoon was. Je kon nog helemaal geen Indische kruiden kopen. Die waren er helemaal niet. Dus wij hebben ook heel veel Nederlands gegeten. Wat ik verschrikkelijk vond, hoor, het Nederlandse eten. Ik vond het vet. Vond het zwaar. Dus we hadden wel al een heleboel gewoontes, maar dat was eigenlijk in Nederland helemaal geen sprake van dat daarop ingespeeld kon worden. Ja dit natuurlijk wel, mensen hadden hun eigen spullen meegenomen en konden dan in parkjes enzo die dansjes uitvoeren. Maar toen waren ze heel veel onder elkaar. Maar kwam je in een dorp terecht, zoals wij, in een huis, als enige Indische, moest je zelfs je eigen wegje wel vinden enzo. Dat was wel zo.

A: Ze geeft betekenis aan deze informatie dat men eigen gebruiken meenam, door afstand te doen van het onderscheid tussen Indo's en Ambonezen, omdat ze deze informatie herkent in haar algemene kennis en herinneringen over het onderwerp. Vanuit die herinnering voegt ze informatie toe dat de gewoontes wel meekwamen, maar er in de Nederlandse samenleving niet op ingespeeld kon worden. Dit schetst ze vanuit haar eigen ervaring als kind in contrast met ervaringen van andere mensen die met meer repatrianten onder elkaar waren. Wederom veralgemeniseert ze haar eigen ervaring. Dit indiceert dat ze eigen ervaringen als genoeg argument beschouwt om te kunnen generaliseren, dus aan te kunnen nemen dat het voor iedereen in soortgelijke situatie zo moet zijn geweest.

I: Wat denk je dat de boodschap hier is, in de documentaire?

R: Nou dat Nederland veel gedaan heeft voor de Indische mensen die hier opgevangen zijn. Maar dat is echt, vind ik niet. Ik vind dat er veel te... Nou misschien hebben ze het wel geprobeerd, maar ik denk dat ze het ook niet begrepen hebben. Het begrip. En dat kan ik me ook wel weer voorstellen. Het was een hele andere cultuur. Terwijl mensen hadden heel anders geleefd en mensen begrepen helemaal niet. Het was wel zo dat als je van Nederland naar Indië ging, dan hadden de mensen het idee – dat heb ik pas geleden gehoord op de tv of radio – hadden de mensen het idee dat ze hun hele cultuur die hier in Nederland was, mee moesten nemen. Zelfs de meubels enzo werden in Nederland gemaakt. Met het idee dat kunnen ze in Indonesië niet. En nog een heleboel andere dingen. Dus ik kan voorstellen dat mensen in Nederland met hun handen in hun haar zaten van hoe moeten we deze mensen uit Indonesië hier nou opvangen. Het is geen onwil geweest, maar het is onwetendheid denk ik geweest.

A: Ook hier maakt ze een duidelijk onderscheid tussen de bedoelde boodschap van de makers ('dat Nederland veel gedaan heeft voor de Indische mensen die hier opgevangen zijn') en haar evaluatie daarvan op basis van speculatie (ook vanuit latere kennis zoals uit de literatuur blijkt) en later opgedane kennis. Die evaluatie is dat de boodschap onjuist is, omdat er geen begrip was voor en kennis over de hele andere Indische cultuur. Ze maakt daarbij duidelijk dat dit de Nederlanders niet te verwijten valt: het was geen 'onwil', maar 'onwetendheid'.

[inheemse dans in bungalowkamp]

R: Ja dit zijn echt Ambonezen, hoor.

A: Wederom identificatie van de beelden als Ambonezen.

[kinderen vrij spoedig aan te passen en voelen zich snel thuis.]

R: Nouja dat deed ik ook inderdaad. Tuurlijk niet, dit is in een grote stad. Maar ja we deden gewoon mee met de vriendjes en vriendinnetjes. Dat was wel, met de kinderen speelde ik wel. We hebben veel spelletjes gedaan. Zie je dat iedereen hier rokken droeg? En in de winter had je alleen dikke maillots aan met een soort band om je knie. Lange broeken waren er nog helemaal niet. Veel te koud.

A: Vanuit eigen herinneringen als kind evalueert ze de informatie als juist. Daarbij geeft ze ook betekenis aan de beelden vanuit eigen herinneringen en voegt daarmee informatie toe. Dit indiceert dat ze de informatie die uit de beelden blijkt juist acht, dus op de beelden een waarheidsclaim zit.

[nieuwbouw, maar winkels met ingrediënten rijsttafel.]

R: Nou dat is misschien alleen in de grote stad geweest. Maar als je in de kleinere dorpjes kwam was dat echt niet. Tenzij je naar de grote stad ging om het te halen. Nee, hooguit op een gegeven moment wat ketjap. En ja verder niet zoveel. Taugé misschien. Maar niet zoveel hoor. Ik vond het altijd knap van oma Wijmer dat ze toch altijd een Indische maaltijd kon maken.

A: Alhoewel de laatste informatie hier niet klopt met haar eigen herinneringen, evalueert ze de boodschap niet op juistheid, omdat ze zowel het fragment als haar herinneringen in context plaatst en daaruit concludeert dat die contexten niet overeen komen. Haar herinneringen zijn van haar ervaringen in een dorp, de boodschap geeft via beeld en woord informatie die ze interpreteert als gaande over grote steden. Zodoende is de betekenis van de bron hier voor haar niet herkenning, maar wel het oproepen van herinneringen.

I: En ze hadden hun ogen uitgekeken op de nieuwe woonwijken, dat hij dat zegt?

R: Dat zegt me helemaal niks. Ik bedoel, dat zegt hij nou, maar daar geloof ik echt niks van. Waarom zouden de Indo's nou weer hun ogen uitkijken... Kijk dat is nou ook weer dat zelfgenoegzame. Er zijn gebouwen gekomen, en dan kijken de Indonesische mensen hun ogen uit naar die mooie gebouwen. Ik geloof er echt helemaal niets van. Misschien ben ik er een beetje cynisch in, maarre...

A: Hier evalueert ze de juistheid van het commentaar vanuit logica. Bij gebrek aan herinneringen en kennis hierover beroept ze zich op haar eigen inlevingsvermogen in de Indo's. Daarmee verwerpt ze

de mogelijkheid dat de informatie juist zou kunnen zijn ('ik geloof er echt helemaal niets van'). Dat ze aangeeft daarin cynisch te kunnen zijn duidt erop dat ze zich ervan bewust is deze evaluatie te doen op basis van eigen interpretatie en dus ook de juistheid van haar evaluatie betwifelbaar is. De laatste 'maarre' indiceert echter dat ze toch redelijk zeker is van haar evaluatie.

[vaak achterstand op school, maar ijverige leerlingen.]

R: Nee, achterstand had ik niet. Wel wat aardrijkskunde en wat ook geschiedenis was. Aardrijkskunde kreeg je vooral in Indonesië. Moest wel rijtjes leren, Groningen en Sappermeer enzo. Maar verder was dat echt een ver van mijn bed show. En geschiedenis dat was voornamelijk Indonesische geschiedenis. Niet echt de Nederlandse geschiedenis. Maar dat is eigenlijk niet zo heel erg geloof ik. Taal, Nederlandse taal, in Indonesië was er beter Nederlandse taal dan in Nederland hoor. Dus daar liep ik echt niet op achter. Waar zij waarschijnlijk op doelen is dat, en hij zegt het ook moeilijke jaren, maar ook hier zijn moeilijke jaren geweest. Dat de kinderen niet naar school gegaan waren. En veel Europese kinderen zijn in de oorlog ook niet naar school geweest. Mijn Nederlandse broers en zussen zijn door het kamp heel erg achter geraakt. Die hebben niet hun diploma kunnen halen.

A: Opvallend is dat ze zichzelf niet identificeert met de kinderen waarover het fragment gaat, omdat zij geen achterstand had. Vervolgens geeft ze echter aan te herinneren wel een achterstand te hebben gehad, maar dan maar klein en bij bepaalde vakken. Vervolgens interpreteert ze de informatie als gaande over kinderen die niet naar school zijn geweest in de 'moeilijke jaren', vanuit kennis op basis van herinneringen over familie. Alhoewel dit voor haar verklaart hoe de informatie toch juist kan zijn, doet ze aan die mogelijkheid af met de kennis dat ook in Nederland 'moeilijke jaren' waren geweest, waardoor kinderen niet naar school zijn gegaan.

I: Gold dat voor jou dan van die achterstand?

R: Nou jouw oma heeft mij in de oorlog les gegeven, zij was natuurlijk onderwijzeres. Ik was zes toen de oorlog afgelopen was. En dat weet ik niet meer, maar ik zal wel direct weer naar school gegaan zijn. En misschien wel geen achterstand opgelopen hebben. Want ik liep niet achter, dus ik denk dat ik gelijk in de tweede klas gezet ben, omdat jouw oma mij les gegeven heeft.

A: Hier blijkt dat ze de informatie niet verwerpt door uit herinneringen en speculaties over haar eigen ervaring te laten weten dat die een uitzondering op de regel was. Dit blijkt uit de specificiteit van de herinnering, waaruit ze beredeneert waarom zij geen achterstand had in plaats van te generaliseren naar alle gerepatrieerde kinderen. Daarmee neemt ze niet expliciet aan dat de informatie juist is, maar erkent ze wel dat de kans groot is dat dit wel het geval is.

I: En als je kijkt naar de beelden, is er daar iets in wat je denkt of ziet dat betekenis heeft?

R: Trouwens zo zaten we nooit in de klas. Wij zaten nog allemaal achter elkaar, hoor. Dit is een beeld van veel later. De klassen waren zo met bankjes achter elkaar. Dus waar dit beeld vandaan komt, dit was pas in de jaren '60, geloof ik zo. Dus dit is geen goed beeld, volgens mij.

A: Hier verleent ze betekenis aan de beelden door de combinatie ervan met het commentaar te evalueren en stelt dat het bij dat commentaar 'geen goed beeld' is. In haar herinnering zag het er namelijk anders uit. De uitspraken 'geloof ik zo' en 'volgens mij' indiceren wel dat ze nog niet zeker is van die onjuistheid.

[achterstand vlug ingehaald. Beelden klas.]

R: Nee dit is echt van de jaren '60 deze beelden. Deze bankjes waren er nog niet in de jaren 50, echt niet. Ik heb natuurlijk in het onderwijs gezeten dus ik heb dat gezien, maar dit zijn beelden van de jaren '60. En toen zaten ze ook in groepjes. Nee dit is echt niet van de jaren '50.

A: Hier bevestigt ze haar evaluatie van de beelden bij het commentaar als onjuist, vanuit haar kennis gebaseerd op herinneringen. Ze concludeert dat de beelden van later zijn dan waar de commentator op doelt.

I: Doet dat dan wat voor de boodschap van de documentaire?

R: Ik zie daar helemaal geen boodschap in.

A: Hier blijkt dat haar betekenisverlening in vorige reacties puur ging om de (on)juistheid van de constructie van de representatie. Niet om de inhoudelijke informatie van het commentaar of de beelden, omdat ze er geen boodschap in ziet. Afgezien van het inhoudelijk betekenis verlenen aan de bron, beschouwt ze deze ook kritisch op de constructie ervan, zonder daar een boodschap uit te willen halen.

[moeilijker voor huisvrouw. Beelden kookcursus.]

R: Ja, kijk, dat is natuurlijk wel zo. Want kijk eens hoe ze schillen. Dat is van zich af schillen, dat doen Indische mensen dus. Die schilden allemaal van zich af. En dat zie je hier ook gebeuren, dat is wel grappig.

A: Hier evalueert ze de beelden, niet het commentaar, als juist op basis van haar kennis over Indische mensen, namelijk dat die inderdaad van zich af schillen.

[activiteiten om hen vertrouwd te maken.]

I: Als je dat zo ziet, wat denk je dan?

R: Nou dit is iets wat er dus niet met mij gebeurd is, hè. Of nouja, mijn moeder en oma en opa, die hebben het allemaal zelf gedaan. Maar ja, ik weet niet waarom ze dat niet gedaan hebben. En in dat dorp werd er natuurlijk nooit zoiets aangegeven. Ze hebben dat allemaal zelf moeten leren. We hadden wel ook een arts, die kwam ook uit Indonesië. En ik weet niet of hij al wat langer in Nederland was, en dat zij daar ook wat steun van gehad hebben, dat kan best. Maar ik heb zelf het idee dat ze dat helemaal zelf gedaan hebben, daar is helemaal niemand voor geweest.

A: Ze verleent hier betekenis vanuit eigen herinneringen als kind over familieleden. Hoewel ze eerst stelt niet te weten waarom zij zulke activiteiten niet gedaan hebben, stelt ze uiteindelijk dat er 'niemand voor geweest' is. Ze blijft hierbij echter bij haar eigen familie en evalueert zodoende niet de juistheid van de informatie in het algemeen, maar slechts voor haar familie.

[cursussen. Beter in staat huishouden zelf te regelen.]

R: Nou en dat vind ik nou weer zo zelfgenoegzaam. Waarom konden Indische mensen in Nederland niet hun eigen huishouden regelen? Omdat ze baboes en kokki's hadden? Zij waren de managers. En zij moesten de baboes en kokki's begeleiden en zeggen dan gaan we dat koken. Zij hadden in Indië ook al een huishoudboekje. Dat is wel zelfingenomen hoor, wat die man daar zegt. Net alsof die mensen die in Indië waren dit allemaal niet konden. Waren domme mensen, kwamen uit een andere cultuur, hadden niet de cultuur van Nederland. Hier word ik een beetje boos over hoor. Want en oma en mijn moeder die konden het wel. En trouwens jouw oma ook en die was vrijgezel. Die konden dat echt allemaal wel. Dus hier, dit klopt allemaal niet.

A: Hier verleent ze betekenis aan het fragment met het waardeoordeel 'zelfgenoegzaam' en 'zelfingenomen'. Dit oordeel is een reactie op zowel de inhoudelijke informatie als de commentator ('die man'). Ze interpreteert zijn uitspraak als stereotypering van de Indische repatrianten als dom en uit een andere cultuur dan de Nederlandse. Dit heeft voor haar een emotionele lading, namelijk 'boos', wat voortkomt uit haar herinneringen aan familieleden die weldegelijk in staat waren het huishouden zelf te regelen. Daarmee evalueert ze die informatie als onjuist.

[raad van goede burenen.]

R: Nouja precies hetzelfde wat ik net zei. Misschien kunnen ze wel wat raad gevraagd hebben. Hoe je dus zuurkool moest maken enzo. Maar ik zou niet weten. Oma maakte op een gegeven moment de lekkerste andijviestamp. Ik heb het recept van haar over genomen en ik heb nog nergens lekkerdere andijviestamp gegeten dan van mijn oma. En waar ze dat recept vandaan heeft... misschien heeft ze dat wel van mensen gehoord. Want ze had wel wat vriendinnen die Nederlands waren. Dus ze zullen het heus wel gehoord hebben. Misschien hebben ze daar echt wel wat dingen gevraagd. Maar naar cursussen zijn ze nooit geweest, hoor. En dat hadden ze ook niet nodig.

A: Ze speculeert hier over familieleden en herinneringen aan hen om de mogelijkheid te overwegen dat deze informatie klopt en concludeert dat dat inderdaad het geval zal zijn. Daarbij verleent ze nog eens betekenis aan het vorige fragment, door in contrast te stellen dat haar familieleden niet naar cursussen zijn geweest en daarbij haar mening te geven dat ze dat ook niet nodig hadden. Dit indiceert irritatie over de boodschap van de makers (dat de repatrianten niet in staat zouden zijn hun eigen huishouden te regelen) dat dit wel het geval zou zijn.

[vervolg fragment: huisvrouwen meeste kleine zorgen.]

R: Ja ik zit te denken, ik kan wel voorstellen als mensen uit Ambon waren dat het echt de Ambonese cultuur was. Maar of die nou echt zo'n behoefte hadden aan Nederlands eten enzo. Ik weet het niet. Weet echt niet of dat zo was.

A: Ze reageert hier in het verlengde van haar vorige reactie. Daarop speculeert ze de mogelijkheid dat de Ambonezen wel cursussen en raad van burenen nodig hadden, vanwege hun cultuur. Daarbij trekt ze wel in twijfel of die er behoefte aan hadden. Indien dat zo was zou de informatie voor die groep wel kloppen.

[arbeidsproces. Omscholing. Nieuwe kansen, bewonderenswaardig animo.]

I: Wat denk je dat hij daarmee bedoelt?

R: Hij bedoelt daarmee dat de mensen... dat Nederland dus de Indonesiërs de kansen geven die op dat gebied aanwezig waren en dat de Indische mensen dat met beide handen aan namen. Dat ze ook niet te beroerd waren om dat te gaan doen enzovoorts. Dat bedoelt hij er denk ik mee.

A: Opvallend genoeg interpreteert ze de boodschap van de maker hier als een positief beeld over de Indische repatrianten. Dit is puur speculatie, niet gebaseerd op kennis of herinneringen.

[tot goede vaklieden. Vooral voor precisiewerk geschikt, niet onder hoeven doen voor Nederlandse collega's.]

I: Wat vind je van die woordkeuze?

R: Dat ze niet onder hoeven doen voor de Nederlandse collega's. Ook weer dat, waarom zouden ze onder doen aan andere collega's? Dat wil er alleen maar mee zeggen. Dit vind ik echt, daar krijg ik kromme tenen van, van zulk commentaar. Echt heel erg. Zo vooringenomen. Net of... Kijk, ik breng het even terug naar de vluchtelingen van nu. Er schijnen veel mensen te zijn die een goede opleiding hebben, het zijn niet de minsten. Dus ik zou het echt heel erg vinden als mensen die hier mogen blijven, op deze manier commentaar gegeven wordt. Van: ja er is geen werk voor hun en aan de lopende band hoeven ze niet onder te doen aan hun blanke collega's. Dat zou ik heel erg vinden. Dat vind ik zo denigrerend. Waarom? Omdat je donker haar hebt en uit een andere cultuur komt? Ik krijg er gewoon buikpijn van van zoiets. Van zo'n filmpje.

A: Ze verleent hier betekenis vanuit haar mening over het laatste commentaar dat de repatrianten niet onder hoeven te doen voor hun Nederlandse collega's. Ze vindt het 'echt heel erg' en 'vooringenomen'. Daarop vergelijkt ze het met een hypothese over een actuele situatie, waarin ze dezelfde bewoording gebruikt als de commentator. Ze evalueert dit als 'denigrerend' en 'echt heel erg', wat op het commentaar in de bron slaat, gezien de parallel met het voorbeeld dat ze schetst. De beeldspraak in 'daar krijg ik kromme tenen van' en 'ik krijg er gewoon buikpijn van' zijn uitingen van die evaluaties. Haar retorische vragen indiceren dat de boodschap die het fragment volgens haar impliceert, is dat uiterlijk en afkomst uit een andere cultuur een maatstaf zijn voor het functioneren in de arbeidsmarkt. Daar is ze het duidelijk niet mee eens.

I: En als hij ook zegt ze zijn vooral geschikt voor precisiewerk en werk aan de lopende band?

R: Dan denk ik waarom zouden zij onder doen voor hun andere collega's? Die andere collega's zijn net zo goed als zij, of zij zijn net zo goed als die collega's.

A: Wederom vanuit haar eigen mening, namelijk dat collega's van verschillende culturen even goed zijn. Ze impliceert dat de informatie onjuist is, want ze geeft haar mening weer als een feit.

I: En van dat precisiewerk bijvoorbeeld?

R: Ja, ik denk dat dat in Indonesië de mensen ook precies kunnen zijn, maar ook slordig. Dat is in Nederland ook. Je hebt hier ook mensen die precies zijn en mensen die ook slordig zijn dus dat maakt helemaal niks uit.

A: Ze geeft haar algemene kennis weer als feit, waarmee ze de onjuistheid van de informatie impliceert.

En heb je nog wat in de beelden gezien?

Nee.

A: Ze geeft echt betekenis aan het commentaar en laat de beelden daarbij buiten beschouwing.

[95 procent repatrianten in arbeidsproces opgenomen.]

R: Ja maar het was ook de tijd dat er behoorlijk veel werk te vinden was. De opkomst van alles, Nederland had ook een oorlog achter de rug, maar door het Marshallplan werd dat weer op de been geholpen dus er was ontzettend veel werk eigenlijk. Dus dan is het helemaal niet moeilijk om de, dat de gerepatrieerden, dat ze werk kregen. Weliswaar niet het geschoolde werk, maar ze kregen dus werk. Dus wat dat betreft vond ik dit ook weer... 95 procent krijgen ze werk. Ja er was werk. In deze tijd is er veel minder werk. Ik denk dat dit filmpje niet eens in deze tijd niet eens gezegd kan worden, want er is weinig werk. En die tijd was er veel werk, want Nederland was weer in opbouw. Ja, vind ik tenminste.

A: Ze evalueert niet (de juistheid van) dit fragment, maar de impliciete boodschap. Uit eerdere reacties bleek ze het commentaar zelfingenomen te vinden, omdat de commentator volgens haar vindt dat de Nederlanders goede hulp verleenden. Die emotionele evaluatie lijkt ook haar mening in deze context. Door informatie vanuit later opgedane kennis toe te voegen aan het genoemde feit in het fragment, namelijk dat er veel werk beschikbaar was. Daaruit evalueert ze het opnemen van 95 procent van de gerepatrieerden als 'helemaal niet moeilijk' en haalt ze als het ware de impliciete boodschap van de maker onderuit. Er valt namelijk op te maken dat de betekenis voor haar is dat de Nederlanders het helemaal niet zo goed deden als de commentator doet voorkomen. Ze betreft het fragment daarbij ook op de actuele situatie, waarin er weinig werk is. Daarmee toont ze de situatiegebondenheid aan van de impliciete boodschap dat Nederlanders zichzelf goed bezig vinden.

[beelden van werkende mensen. Jeugd kan snel vergeten. Leren elkaar waarderen.]

R: Leren ze elkaar waarderen. Zo zitten kinderen niet in elkaar. Kinderen vinden het gewoon, ja een speelvriendje. En dat is juist het voordeel van kind zijn, die hebben niet vaak vooroordelen. Ik kende iemand die woonde in Zeeland en daar kwam ook een Ambonees gezin in hun dorp. En die vertelde dat hij dat heel leuk vond. Hij had nieuwe vriendjes en speelde gewoon met die kinderen. En ik had ook vriendjes in Barchem. Het enige was dat ze ons als rijke mensen zagen omdat we in zo'n groot huis woonden. Maar niet echt dat we uit Indonesië kwamen. Wel, later, dat we een hele hoop dingen niet mochten. Maar of dat nou met Indonesië te maken heeft, en daardoor kwamen we er ook niet snel in.

A: Ze evalueert hier het commentaar vanuit de algemene kennis van haar huidige identiteit dat kinderen elkaar niet hoeven te leren waarderen, omdat ze 'niet vaak vooroordelen' hebben. Dit baseert ze op haar herinneringen als kind. Daarbij stelt ze dat kinderen wel vooroordelen over haar gezin hadden, maar op basis van het huis waar ze in woonden en de restricties die haar ouders hun kinderen oplegden, niet hun afkomst.

I: En als hij zegt dat de jeugd snel vergeet?

R: Nee. Dat geloof ik niet. Er is zoveel gebeurd in Indië. En de mensen die nu oud zijn, wij dus... Wij zijn nog geweest naar de herdenking in Den Haag. Je merkt het, mensen zijn het niet vergeten. En die waren toen jong. Waren toen nog kinderen. Nee, niet vergeten. Alle ellende die je hebt meegemaakt, maar ook de repatriëring en de heimwee. Nee dat blijft altijd. Dat zingt Wieteke toch ook, dat blijft.⁹⁰ Dat is dus ook weer niet waar. Zie je dat is ook weer zo, hè! Je bent in Nederland en je vergeet dus alles wat er is! Ja, ik vind het over het algemeen een heel zelfingenomen filmpje.

A: Op haar kennis en een recente ervaring baseert ze dat de toentertijd kinderen 'alle ellende' in Indië, 'de repatriëring en de heimwee' niet zijn vergeten, maar dat die aspecten altijd blijven. Daarna beargumenteert ze dit door naar de liedjsteksten (in het algemeen) van een Indische artiest te verwijzen. Ze concludeert daaruit dat de uitspraak onjuist is. De uitroep 'zie je dat is ook weer zo', geeft aan dat ze hier betekenis verleent op basis van eerdere fragmenten in de bron. Dit blijkt uit haar evaluatie van de gehele bron als 'zelfingenomen'. Dit fragment is daar een voorbeeld van, namelijk de impliciete boodschap die de maker volgens haar geeft dat men in Nederland alle ellende vergeet.

[kijken met verbazing naar dansen uit Indonesië.]

R: Nou dit zal wel. Dit zijn de Indische mensen, dus echt, want dat kennen ze niet die Indische cultuur. De Nederlandse jongens die naar Indonesië kwamen zijn zich volgens mij wild geschrokken in wat voor cultuur ze terecht kwamen. Dat wisten ze helemaal niet, dat was echt een hele andere cultuur. Dus ik kan me voorstellen dat ze hier echt helemaal niks van begrepen. Daar moesten zij in voorgelicht worden, niet omgekeerd. Nou eigenlijk wel. Ik vind gewoon dat, eigenlijk de Nederlanders ook voorlichting hadden moeten hebben over de mensen die hier naar Nederland kwamen. En dat is niet gebeurd, wij moesten ons helemaal aanpassen aan wat hier in Nederland gebeurde. Is ook wel logisch aan de ene kant. Ik vind ook wel dat de mensen die hier komen zich moeten aanpassen, dat gebeurt ook niet. Maar je moet ook begrip hebben van wat daar gebeurd is. En daar is, vooral in die tijd, omdat er zo weinig communicatie was en zo weinig televisie en radio was er ook weinig, dat er toch wel heel weinig begrip was.

A: Dit fragment evalueert ze als juist, omdat het overeen komt met haar mening/kennis dat Nederlanders de Indische cultuur niet kenden. Haar hypothese ligt in het verlengde hiervan en mondt uit in een nieuwe mening vanuit haar huidige identiteit. Deze is dat Nederlanders voorlichting hadden moeten krijgen over de repatrianten en zodoende begrip konden hebben voor wat er in Indië was gebeurd, in tegenstelling tot hoe het volgens haar kennis is gegaan (volledige aanpassing aan de Nederlandse samenleving).

I: En dat stukje commentaar dat je geeft, denk je dat dat ook in de boodschap blijkt? Jij zegt ik vind dat men zich ook had moeten voorbereiden op ons.

R: Ook had moeten voorbereiden op de mensen die kwamen. Maar degenen die de leiding hadden die wisten er ook niks van. Ik geloof dat Koningin Juliana pas naar Indonesië gegaan was, toen het al onafhankelijk was. Wilhelmina is nooit in Nederlands-Indië geweest. Dus niemand wist eigenlijk wat er aan de overkant gebeurde. Alleen via brieven en af en toe een filmpje, maar wat lieten die zien. Over de cultuur en dergelijken, daar wist niemand iets van.

⁹⁰ Wieteke van Dort is een Indische artiest in Nederland, die veelal over haar afkomst zingt.

A: Dit is nog een voorbeeld in de vorm van kennis over gebeurtenissen die ervan getuigen dat Nederlanders bijna niks over de cultuur in Indië wisten.

I: Is dat iets wat blijkt in dit filmpje of dat je het erin terug ziet?

R: Ja helemaal. Dit is heel zelfgenoegzaam van de Indo's die moeten zich helemaal daar invoegen en wij de Nederlanders doen zoveel mogelijk om de Nederlandse cultuur bij de Indo's te brengen. Maar omgekeerd was er heel weinig begrip. Vind ik.

A: Hier evalueert ze de houding van Nederlanders naar Indische repatrianten als 'zelfgenoegzaam' in lijn met haar evaluatie van de bron. Hier blijkt uit dat het gebrek van begrip voor de Indo's volgens haar overeenkomt met die houding dat de Indo's zich compleet moesten aanpassen aan de Nederlanders en de Nederlandse hulp vooral het bijbrengen van hun eigen cultuur was. Zodoende is de betekenis van het filmpje voor haar dus hetzelfde als haar beeld over de geschiedkundige situatie.

[bejaarden leren zich langzaam toch in nieuwe omgeving thuis voelen.]

R: Ja. Nouja. Dat laatste dat klopt natuurlijk niet. Ze gaan zich niet thuis voelen hier. Bejaarden zullen heel veel heimwee gehad hebben. Echt waar. En wat de Nederlanders heel erg sterk gehad hebben, kopje koffie om die tijd, één koekje erbij, als je gaat eten om zes uur eten en als er dan iemand binnen komt net zo lang wachten tot diegene weer weg is. Niet iemand uitnodigen, eetcultuur was natuurlijk in Indië heel erg hoog geweest. Dat zullen zij gemist hebben. Echt waar.

A: Ook hier verleent ze betekenis door te evalueren of de informatie klopt en wederom bevindt ze het onjuist. Dit doet ze hier op basis van een speculatie die ze als feit presenteert ('echt waar'). Deze baseert ze op kennis over de Nederlandse eetcultuur (maar het is niet duidelijk waar die kennis vandaan komt, eigen ervaringen of andere bronnen). Met de conclusie dat de oudere Indo's hun eetcultuur gemist hebben ('echt waar'), onderbouwt ze haar evaluatie van de informatie dat deze ouderen zich thuis hebben leveren voelen in Nederland.

[veel ellende doorstaan, nu tot rust. Zoveel mogelijk eigen levenswijze. Moeten ervaren hier thuis te zijn. Oud en jong: einde tevens begin. Nieuw gelukkig bestaan.]

R: Weet je, dat was toen niet. Echt niet. Nu, Nel en Jan, en jouw oma ook, die hebben in een tehuis gezeten waar een klein beetje die cultuur teruggehaald wordt. Nu wordt er eigenlijk gekeken van hoe kan men zich eigenlijk weer een beetje senang voelen. Toen niet hoor. Ik bedoel, kijk daar zit iedereen te breien. Ja ik geloof dat Nel eigenlijk wel gebreid heeft. En borduren, want je hoefde daar natuurlijk geen huishouden te doen. Dus dat werd wel gedaan. En zo onder mekaar dan praten over Indië enzo. Maar thuis voelen... De oudere Indische mensen hebben zich in Nederland niet meer thuis gevoeld. Dat kan niet. Ze zijn gewoon uit hun land gescheurd. Echt gescheurd. Dus nee, dat geloof ik niet.

A: Ook hier evalueert ze de informatie dat ouderen zich thuis hebben leren voelen en hun eigen levenswijze in tehuizen voort konden zetten als onjuist. Daarbij refereert ze naar recentere ervaringen van familieleden, waarbij ze stelt dat zulke tehuizen met een beetje Indische cultuur nu wel bestaan in tegenstelling tot toen. Ze verleent vervolgens betekenis aan de beelden en wil die in eerste instantie gebruiken om aan te tonen dat wat de ouderen daar doen niet Indisch was. Vervolgens komt ze

daarop terug met herinneringen als kind over haar zus. Toch blijft ze bij haar evaluatie dat ouderen zich niet hebben leren thuis voelen. Ditmaal beargumenteert ze het met kennis over hun vertrek.

I: En wat denk je dat de boodschap daarbij in de documentaire is?

R: Nouja, de boodschap van de documentaire is echt van, iedereen is, hier kun je je best wel goed voelen in Nederland. Als je maar een klein beetje de Nederlandse gewoonten aan neemt dan zul je je best wel thuis voelen. Nou ik weet bijna zeker dat de meesten die uit Indonesië en die zich er bewust van is, zich hier helemaal niet thuis voelt.

A: Hier blijkt dat de boodschap van de makers met de hele bron volgens haar is dat met kleine aanpassing aan de Nederlandse gewoontes, men zich thuis kan voelen in Nederland. Daar voegt ze aan toe die boodschap niet over te nemen, maar juist uit te gaan van tegenovergestelde, namelijk dat de meeste repatrianten zich niet thuis voelen. Gezien de vorige reacties is de bewoording 'ik weet bijna zeker' meer een stijlkeuze dan letterlijk bedoeld.

[vliegers maken.]

R: Ja dat heb ik veel gedaan. Ook nog in Nederland. Ja je kon ze niet kopen hier, dus je moest ze wel maken.

A: Opvallend genoeg verleent ze hier betekenis vanuit herkenning in eigen herinneringen als kind voor en na repatriatie. Daarmee impliceert ze dat de informatie juist is voor haar eigen ervaring, maar niet per se in het algemeen.

[land waaraan ze zo vaak met heimwee denken.]

R: Ja hij spreekt zich nou tegen hè. Hij zegt die jongetjes, die kinderen kunnen alles vergeten en nou zegt 'ie zelf, naar heimwee terugdenken. Hij spreekt zichzelf nou tegen. Hij moet natuurlijk een mooie slotzin bedenken voor de documentaire. Maar gevliegerd heb ik in Nederland ook. Heel veel. Ik heb ze ook zelf gemaakt.

A: Ze verleent betekenis aan dit fragment vanuit een eerder fragment in de bron. Die gebruikt ze om in de vergelijking een tegenstelling aan te geven. Het eerdere fragment gaat over het vermogen van kinderen om alles te vergeten, wat in contrast staat met de informatie hier dat ze heimwee hebben naar Indië. Dat ze zegt 'hij moet natuurlijk een mooie slotzin bedenken' geeft aan dat ze die tegenstrijdigheid vergeeft vanuit haar begrip over de keuze ervoor in de constructie van de bron. Tot slot komt ze weer terug op de informatie over het vliegeren vanuit herkenning ervan in haar eigen herinneringen.

I: Wat vind je verder van het einde?

R: Ja, heel sentimenteel. Eigenlijk wel sentimenteel, maargoed het is wel waar. Maar als ze naar de vliegers kijken zitten ze niet met heimwee te kijken ver over zee. Nee dat geloof ik niet. Heimwee krijg je op momenten dat je dus herinnering krijgt tijdens Sinterklaas, tijdens Kerst, tijdens verjaardagen. Dan zijn de momenten van heimwee. En niet als je als kind aan het vliegeren bent want dan ben je alleen met de vlieger bezig.

A: Opvallend is dat ze met de tegenstelling tussen dit laatste fragment en het eerdere, aangeeft het met laatste eens te zijn. Dat bevestigt ze hier, maar geeft gelijk de mate in waarin ze het ermee eens is. Het hebben van heimwee bij kinderen bevestigt ze al juist, maar de combinatie van heimwee en vliegeren evalueert ze als onjuist. Dat doet ze vanuit haar speculatie en kennis op basis van eigen inzicht dat heimwee op andere momenten komt. Namelijk momenten die herinneringen oproepen.

DE REPATRIËRING – NABESCHOUWING

I: Oké. Wat vind je over het algeheel van de bron? Je hebt het al een beetje gezegd natuurlijk...

R: Nouja, een beetje zelfingenomen, hè.

A: Spreekt voor zich. De emotionele waarde die ze aan de bron geeft is 'zelfingenomen'.

I: En als je echt kijkt naar de beelden, het commentaar en het verhaal dat geschetst wordt?

R: Nou die beelden zijn natuurlijk. Die klas klopt helemaal niet. Dat is echt... Wanneer is deze documentaire gemaakt?

I: 1958.

R: Nouja, dan zijn waarschijnlijk die stoeltjes en dergelijken al iets eerder gekomen, terwijl toen ik voor de klas stond waren die banken echt nog allemaal achter elkaar. Dus dat is waarschijnlijk de laatste beelden van 1958, want 1950 was dat echt nog niet zo. Maar ik denk dat heel veel dingen gewoon zo even neergezet zijn. De Indische mensen staan te koken en dat een grote Hollandse daar dan achter staat en ik weet niet wat ze aan het bakken zijn, slavinken die in de jus werden gegoten. Ik denk dat dat allemaal helemaal met vooropgezette plannen gedaan werd. Ook het spelen van die kinderen enzo, ik denk dat dat allemaal zo neergezet is om te laten zien hoe goed Nederland voor zijn repatrianten zorgt.

A: Hieruit blijkt dat de waarheidsclaim die ze aan het begin van de bron nog aan de beelden koppelde, achteraf niet meer van toepassing is. Als eerst probeert ze vanuit eigen herinneringen bij één fragment aan te tonen dat de beelden onjuist zijn voor de gerepresenteerde periode. Met nieuwe informatie over het productiejaar van de bron (hoewel dit va tevoren ook verteld is) moet ze daarop terugkomen. Echter specificeert ze dat de beelden alsnog niet kloppen bij haar eigen ervaring in 1950. Zodoende beschouwt ze deze beelden alsnog als niet representatief voor de gerepresenteerde periode. Daarop speculeert ze aan de hand van beelden uit een aantal fragmenten dat veel beelden gescript zullen zijn. Daarmee trekt ze de geloofwaardigheid van de beelden in twijfel. De reden daarvoor is de boodschap die de makers over willen brengen, namelijk 'hoe goed Nederland voor zijn repatrianten zorgt'. Dit doet ze vanuit haar huidige kijk op de bron, maar ze beroept zich niet op kennis of herinneringen. Woordkeuzes voor 'waarschijnlijk' en herhaaldelijk 'ik denk' geven aan dat dit speculatie is en dus haar eigen interpretatie van de beelden.

I: Denk je dat dat ook de boodschap is van de documentairemaker?

R: Ja ik denk dat dat de boodschap is.

A: Bevestiging dat de boodschap van de maker is: 'hoe goed Nederland voor zijn repatrianten zorgt'.

I: Ik moet natuurlijk vragen, ben je het daarmee eens?

R: *Lacht* Nee natuurlijk ben ik het daar niet mee eens.

I: En waarom niet?

R: Nouja, er zal best wel een deel geweest zijn, in ieder geval die Amboneze mensen dat die opgevangen werden en dat die cursussen gevolgd hebben. Dat zal echt wel gebeurd zijn, want sommige mensen wisten niet eens hoe je een bed op moest maken, want dat was in Indië heel anders en de baboe deed de was. Ik denk dat als er zo'n groep mensen bij elkaar was in die barakken, dat dat wel aan de hand zal zijn geweest. Wat ik wel heel duidelijk mis is de geestelijke verzorging. Die was er niet. Terwijl de Ambonezen enzo, ik heb later gehoord hoe ze geleden hebben van al het vechten na de oorlog, en er is helemaal geen opvang geweest toen. Dus de geestelijke opvang is minimaal geweest.

A: Hier blijkt niet alleen dat ze het niet met de boodschap eens is, maar dat ze daarbij beroep doet op haar eigen eerdere interpretatie van beelden uit de bron, namelijk dat de mensen daarin Ambonezen zijn. Daarbij geeft ze aan dat er een onderscheid te maken is tussen repatrianten die wel en niet hulp nodig hadden in de vorm van opvang en cursussen. Voor hen in een bepaalde situatie ('als er zo'n groep mensen bij elkaar was in die barakken') speculeert ze dat de boodschap wel juist zal zijn, op basis van kennis vanuit eigen herinneringen (vermoedelijk) over de verschillen tussen de gerepresenteerde praktijken in Indië en in Nederland. Dat ze vervolgens stelt de geestelijke verzorging in de bron mist, indiceert dat de bron voor haar, afgezien van de geconstateerde onjuistheid van de informatie, ook de immigratie niet volledig representeert (qua aspecten). Daarbij geeft ze de informatie, op basis van later opgedane kennis (vermoedelijk op basis van bronnen), dat zulke geestelijke verzorging maar minimaal is geweest. Hiermee indiceert ze nogmaals dat de boodschap van de maker (dat Nederland goed voor zijn repatrianten zorgde) onjuist en onterecht is.

I: En hoe vind je dan dat de bron de immigratie representeert?

R: Nouja, die vertelt dus dat het onveilige land, dat ze die ontvluchtten en dat ze dus hier goed opgevangen werden. Iedereen kreeg kleding en iedereen werd in barakken.. Nouja ik denk dat dat misschien wel de eerste oplossing is geweest. Dat zie je nu ook weer met die vluchtelingen. Die moeten wel opgevangen worden. Maar het verschil met dit en vluchtelingen nu is dat men dus, nu is men wel wijzer geworden. En weet dat mensen veel meer in hun macht hebben of weten dan ze denken. En toen dachten ze, ze komen uit dat domme, zwarte landje. Iedereen is dom. En ik denk dat dat het verschil is.

A: Het is opvallend dat ze nog een situatie bedenkt waarin informatie in de bron juist zou zijn (barakken als eerste oplossing). Dat beargumenteert ze door die speculatie op de huidige vluchtelingensituatie te betrekken. Vervolgens vergelijkt ze de huidige situatie met de toenmalige situatie, vanuit de boodschap die de bron voor haar heeft (stereotiep denkbeeld over Indo's als dom). Daarin benadrukt ze het verschil tussen het denkbeeld over vluchtelingen toen en nu, vanuit haar kennis dat men wijzer is geworden. Zodoende verleent ze betekenis aan de gehele bron, door over de juistheid ervan te speculeren en van daaruit met kennis over wat de bron representeert (dus niet de bron zelf) en de situatie nu, de verschillen daartussen te bedenken. Oftewel, de bron zet een gedachtegang in werking over de toenmalige en huidige situatie. Dus geen betekenisverlening aan de bron zelf, maar aan de geschiedkundige situatie die deze representeert.

I: Is dat iets dat aan de bron ontbreekt volgens jou? Of misschien nog andere dingen?

R: Nou het is onecht. Ik vind het allemaal zo vooringenomen. Van kijk ons eens even, dit doen we nou allemaal even voor de repatrianten.

A: Bevestiging van de ongeloofwaardigheid van de gehele bron (wat eerder uit haar oordeel over de beelden bleek): 'het is onecht'. Ook bevestiging van haar waardeoordeel aan de gehele bron als 'vooringenomen'. Reden daarvoor de geïmpliceerde boodschap hoe goed Nederland voor de repatrianten zorgt.

I: Zijn er dingen die kloppen met je eigen ervaring in de bron?

R: Nouja, wel dat het een vreemd land is. Meedoen met de kinderen met spelletjes is er natuurlijk sowieso. Er zit wel een trend in van de mensen die moeten hier wel wennen. En dat zegt hij wel elke keer. Mensen moeten wennen hier. Hij zegt ook daar helpen de Nederlanders mee. Nouja voor een deel zal dat wel gebeurd zijn. Vooral bij de Ambonezenkampen enzo. Maar ik denk voor een deel ook niet. Ik denk het niet. Ik denk dat het gewoon aan de veerkracht van de mensen uit Indonesië geweest is. En dat vind ik wel iets, de veerkracht die ze hadden om hier weer een nieuw bestaan op te bouwen.

A: Wat hier opvalt is dat ze wel juiste aspecten in de gehele bron herkent, maar pas door erover gevraagd te worden hier blijkt van geeft. Wat ze wel juist acht, is de trend van informatie in de bron dat men moest wennen. Wederom stelt ze dat de hulp die Nederlanders daarbij boden niet in het algemeen klopt, maar voor een deel wel, waarbij ze wederom de Ambonezen als aparte groep aanwijst. Zodoende heeft haar eigen interpretatie van de beelden voor nieuwe eigen kennis gezorgd. Ze blijft er vanuit haar mening en speculatie echter de nadruk op leggen dat er minder aan die hulp te danken is, dan aan de 'veerkracht' van de repatrianten.

I: En als je afgezien van de boodschap van de documentairemaker, wat voor een betekenis heeft deze bron voor jou?

R: Nee, geen betekenis. Het is allemaal zo opgezet. Ik vind dat allemaal, het heeft helemaal geen betekenis. Het roept ook helemaal geen heimweegevoelens op of zoiets.

A: Wat hier opvalt is dat ze 'betekenis' beschouwt als iets dat positief zou moeten zijn voor haar zelf. Met andere woorden, dat ze er persoonlijk iets in herkent, wat heimweegevoelens oproept. Toch is gebleken dat de betekenis van de bron voor haar de tegenstelling is met de boodschap van de maker, namelijk dat de Nederlanders helemaal niet goed hebben geholpen.

EEN ANDERE WARMTE – BESCHOUWING TIJDENS

~~I: Oké, laten we doorgaan naar de volgende. Deze gaat dus wel specifiek over Breda.~~

~~R: Oh dat geeft niks.~~

[begin documentaire. Voorgeschiedenis. Na soevereiniteit tweede repatriatiestroom. Meesten van gemengde afkomst.]

R: Hier kan ik me wel in vinden. Hij vertelt ook eigenlijk de basis. Mensen zijn daar echt wel heel op Nederland gericht, maar Nederland lag wel erg ver. Maar wij leerden inderdaad wel al die rijtjes van Hoge Zand, Sappermeer, maar het was allemaal ver. Maar het was wel de trend dat mensen zich zoveel mogelijk zo Europees mogelijk probeerden te kleden. Nederland lag heel ver weg, maar ze wilden toch wel de Europese trend, Europese gedachte meedoen. Gaddo gaddo is eigenlijk een Europees gerecht. Wel met Indische dingen en smaken, maar door Europeanen klaargemaakt. Zo zijn er heel veel Indische gerechten.

A: Hier verleent ze betekenis vanuit herkenning in kennis en ook in eigen herinneringen. Zowel de informatie (Indo's wel op Nederland gericht, maar Nederland tegelijkertijd ver weg) als dit deel van de constructie van de bron (voorgeschiedenis als basis voor de repatriatie) evalueert ze vanuit die herkenning positief en juist.

[zij waren wel duidelijk te herkennen en hadden hulp nodig: kleding, geld, werk.]

R: Ja. Moet ik gelijk ook aan... Vader Roest was wel gepensioneerd en opa Wijmer ook. Dus dat heb ik niet mee gekregen dat zij geholpen moesten worden aan werk. Die hebben daar niks van meegekregen.

A: Opvallend is hier dat ze de informatie niet herkent in eigen herinneringen, maar daarmee de informatie niet als onjuist evalueert. Dat blijkt uit: 'dat heb ik niet meegekregen'. Dit indiceert dat deze bron al een voorkeurspositie inneemt ten opzichte van de vorige.

I: Hij zegt ook, de Indische Nederlanders waren wel echt te herkennen, vanwege hun uiterlijk.

R: Ja en de blanken niet. De blanke Europeanen niet.

I: Heb je dat zelf ook wel zo ervaren?

R: Nou ik heb het zo ervaren dat ik daar nooit last van gehad heb. Maar ik weet dat toen Irene geboren was, mijn moeder gehuild dat ze er zo Indisch uit zag. Haar eerdere drie kinderen zagen er best wel blank uit. Terwijl het een popje om te zien was.

A: Ze neemt hier de informatie van de bron aan, vanuit herkenning niet in eigen ervaringen, maar die van familieleden, waaruit blijkt het verschil in huidskleur inderdaad te hebben gespeeld.

[pogingen regering elders plaatsen. Rampen niet op eigen bevolking afgewenteld.]

R: L'histoire se répète. Ik hoor precies hetzelfde nu. Hoewel het verschil is, dat het wel Nederlanders waren die hier naartoe kwamen. Maar men was bang – dat hoor je dus – voor de cultuur die men hier naartoe bracht. Terwijl het gewoon Nederlanders waren. Weliswaar donker, maar het waren Nederlanders. Het waren geen Islamieten, het waren gewoon Nederlanders. Omdat men niet wist wat voor land dat was. Men was daar zo onwetend over. En dat zie je dus nu.

A: Ook deze informatie accepteert ze, vanuit herkenning in de huidige situatie. Daarbij geeft ze wel het verschil aan tussen die huidige situatie en de toenmalige situatie. Ze vat de informatie op met als onderliggende boodschap dat men bang was voor de andere cultuur. Met die gedachte is ze het oneens, vanwege haar kennis dat de cultuur helemaal niet zo anders was en dat men daar onwetend over was. 'Dat zie je dus nu' geeft aan dat men dit nu wel weet. Zodoende verleent ze dus betekenis

vanuit haar huidige identiteit. Ook is er hier een onderscheid tussen betekenisverlening aan de bron zelf (die is positief, want de informatie klopt) en de informatie (die klopt wel, maar ze is het oneens met de toenmalige denkbeelden die het indiceert).

[geen voorrang boven autochtone woningzoekenden. Ontmoedigingsbeleid. Vooroordelen.]

R: Vooroordelen he. Wat ik dus zei van dat vorige filmpje. Dat vooringenomene van mensen kunnen niks, en al die dingen. Nu zegt hij dat.

A: Hier blijkt dat ze betekenis verleent aan deze bron in het verlengde van de vorige. Daarbij blijkt haar evaluatie van de vorige bron als 'vooringenomen' overeen te komen met haar evaluatie van de mensen toen, door hun vooroordelen. Oftewel, die bron is voor haar een representatie van de toenmalige denkbeelden in tegenstelling tot deze bron die die denkbeelden erkent ('nu zegt hij dat').

I: Daar herken je jezelf wel in dus?

R: Nouja, dat hoor je dus. Hoe mensen een vooroordeel hadden dat mensen niks konden en dat mensen een heel andere cultuur hier naartoe brachten en dat men daar bang voor was. Vooroordeel komt natuurlijk vaak voor uit angst. En dat zie je nou wel weer. Dat dat ook hierin gebeurt.

A: De informatie in deze bron dat men vooroordelen had herkend ze in haar kennis hierover: vooroordelen, zoals dat ze niks konden, voortkomend uit angst voor de andere cultuur. Deze algemenere kennis herkent ze in het voorbeeld dat de bron geeft.

[Philip Werner: oosters georiënteerden. Zouden hier niet kunnen aarden.]

I: Wat denk je dat hier de boodschap is van de maker?

R: *Lachend* Nou de boodschap is, nouja wat ik al zei, men dacht dat mensen dus heel anders waren dan zij. Ze waren traag en er werden nog een paar dingen opgenoemd. En dat zal best wel voor een deel waar zijn, maar het is gewoon zo dat men dus denkt dat de Nederlandse humor... Ja ik weet het niet hoor, of het Nederlandse volk nou zo humoristisch is. Misschien wel. Maar goed, dat is natuurlijk een deel van een volk dat zo dacht. Dat is niet alle Nederlanders die zo dachten. Maar het verhaal herhaalt zich nu weer. Het zijn natuurlijk Islamieten en daar ben ik best wel bang voor. We hebben natuurlijk de excessen gezien, wat er kan gebeuren en dat er toch ook mensen onder zitten die dus op een bepaalde manier met ISIS en dergelijken. En Nederland is nu natuurlijk wel multi-cultureler geworden, gelukkig. Maar waar berg je de mensen, dat is het punt. En om mensen in een kamp of opvangcentra te zetten is niet goed. Daar kunnen mensen heel depressief van worden en dan kunnen de excessen komen. En daar ben ik nou bang voor. Mensen kunnen niet allemaal meer opgevangen worden. En dat vind ik heel eng. Ook kinderen die daar zitten. En wat groeit daar uit. Daar ben ik bang voor. Dat is geen discriminatie... Er is al zoveel gebeurd in de wereld dat je daar wat angstig voor wordt.

A: Volgens haar is de geïmpliceerde boodschap in de bron dat men dacht dat de repatrianten heel anders waren. Dit komt overeen met haar vorige reactie ('wat ik al zei'), wat impliceert dat ze het met de boodschap eens is. Met het toenmalige denkbeeld is ze het deels eens. Ze stelt dat er wel verschillen zullen zijn geweest en dat niet alle Nederlanders dit denkbeeld hadden. Daarop vergelijkt ze dat denkbeeld met het actuele denkbeeld over vluchtelingen. Vanuit haar culturele kennis op basis

van recente gebeurtenissen, speculeert ze over de mogelijke gevolgen van een herhaling van toen ingezette middelen qua opvang. Deze speculatie heeft voor haar de emotionele lading van 'angst' voor zulke gevolgen. Zodoende evalueert ze niet alleen de bron zelf, maar zet deze haar aan het denken over de actuele situatie.

[ontmoedigingsbeleid mislukte, maar de toon was gezet.]

R: *Knikt*. Ik zei het toch, de toon was gezet. Men wist niet wat men met deze mensen aan moest. Laten wij in ons kleine Nederlandje blijven en niet al die mensen erbij komen. Ja, dat was het vorige filmpje heel sterk.

Welke toon was er gezet, denk je?

Nou de toon was gezet van de mensen uit Indonesië zijn dit en dat en ze kunnen dit niet en dat niet. Dus de toon was gezet, dus men was dus op dit gebied toch wel angstig.

A: Ook hier evalueert ze de informatie in de bron als juist en gebruikt de bron als bevestiging voor haar eerdere uitspraak. Ze interpreteert hier 'de toon was gezet' als gaande over het denkbeeld dat het ontmoedigingsbeleid bij mensen creëerde. Dit komt overeen met haar kennis dat men niet wist hoe ze met de repatrianten om moesten gaan en bang waren voor hun cultuur. Hierbij refereert ze weer terug aan de vorige bron, die voor haar een uiting is van dat denkbeeld.

[negatieve beeldvorming waar men...]

R: Ja, negatieve beeldvorming.

A: Ook hier is ze het met de bron eens. Ze evalueert de informatie als juist, vanuit herkenning (blijkt uit eerdere reacties over negatieve beeldvorming: stereotypering en vooroordelen. Ook in vorige bron).

[... na de oorlog mee worstelde. Terughoudende gemeenten. Breda. Brief: Amsterdam minder inwoners wegens wegvoering joden.]

R: Wat grof is dit zeg, vind je niet? Van laat zij dit maar doen, want ten eerste en ten tweede zoveel huizen leeg en nu de joden weg zijn. Dat hoor je in die ondertoon. Dat vind ik zo erg. Laten we gauw doorgaan want dit vind ik zo erg!

A: De betekenisverlening aan deze informatie gebeurt via emotionele evaluatie als 'grof' en 'erg'.

[Breda: extra druk woningvoorraad. Terugkerende militairen. Plus stroom burgermigranten hield aan. Brief Kooiman: huisvestingsmoeilijkheden. Voor samenwoning weinig geschikt, door tropische gewoonten. Voor Nederlands gezin bron voortdurende ergernis.]

R: Nou moet ik alleen maar om lachen. Wat zijn nou tropische gewoonten? Zijn voor samenwoning weinig geschikt. Nou we woonden daar toch ook in huizen. Woonden we dan in tentjes of waren we nomaden ofzo? Zie je. Kijk, ik kan het deze man niet kwalijk nemen, hij wist niet beter. Maar als je zulke dingen zegt moet je eerst zorgen dat je beter weet. Maar ja dit is het vooroordeel van toen veel mensen. Ze wisten helemaal niets. En dat zegt hij in het begin van het filmpje: Nederland en

Indonesië lagen zo ver van elkaar. Men wist helemaal niet wat er gebeurde. Dat vooroordeel is er nog, was er toen ook hier. Naar Indonesië toe.

A: Ze reageert hier op de inhoudelijke informatie. De reactie verraadt irritatie/ergernis. Opvallend is de tegenstelling tussen dat ze het Kooiman niet kwalijk kan nemen, omdat hij niet beter wist, en haar mening dat je moet 'zorgen dat je beter weet' om zo'n uitspraak te doen. Dit indiceert dat ze het hem niet verwijt, maar hem er wel om bekritiseert. Ze interpreteert dit fragment vanuit het begin van de bron, als voorbeeld van de onwetendheid en bijkomend vooroordeel van de Nederlanders toentertijd. Dit indiceert dat de boodschap die ze uit de informatie haalt overeenkomt met de boodschap die de maker van de bron wil geven en ze het dus met de maker eens is. Interpretatie vanuit bron zelf in combinatie met eigen kennis over dat vooroordeel en voegt toe dat dat er nog steeds is.

I: Wat denk je dat de documentairemaker hier bedoelt?

R: Hij is heel cynisch, denk ik. Tenminste als ik zijn toon hoor en dergelijken, er zit best wel een toon van ergernis in van die houding van die burgemeester. Je hoort dat ook in de manier waarop hij dat zegt, een beetje hoogdravend, hij is cynisch. Ik weet niet of ik gelijk heb, maar dat gevoel heb ik een beetje.

A: Opvallend genoeg geeft ze aan niet zeker te weten wat de boodschap is van de documentairemaker. Ze vermoedt dat hij cynisch is, wat ze baseert op de hoogdravende toon van de commentator bij het voorlezen van Kooiman's brief.

[Kok-respondent: geuren Indisch eten. Trassi. Kan voorstellen dat ze dachten: wat hebben we nu weer binnengehaald. Later gemerkt dat het in het eten toch lekker was.]

R: Ja ik heb een vriend die steeds als wij Indisch eten hier, dat ik de trassi enzo al in het eten gedaan heb. Want hij gaat ervan over zijn nek. Dus sommige mensen vinden het heel vies. Ik had dat zelf ook eens in Thailand. Ik rook het en ging bijna over mijn nek. Dus ik kan me voorstellen dat mensen dat best wel vies gevonden hebben.

A: Hier verleent ze betekenis door herkenning in recente eigen ervaringen. Ze neemt de boodschap van de respondent daarmee over.

I: Ja? Kan je je wel vinden in wat die meneer zegt?

R: Ja dat Nederlandse mensen dat toch wel heel raar vonden ruiken. Als je alleen maar boerenkool met worst en zuurkool met een gehaktballetje eet. Want dat was het eten in Nederland. Macaroni, dat werd heel Nederlands gekookt. En nog. Ook het Indonesische eten. Het is toch wel een verschil of iemand uit een Indisch gezin die het geleerd heeft te koken of een Nederlander die daar Indonesisch kookt.

A: Bevestiging dat ze de boodschap van de respondent aanneemt. Daarbij beroept ze zich op eigen kennis van de toenmalige Nederlandse en Indische eetcultuur.

I: Wat denk je dat hier de boodschap is?

R: Nou dat hij wel begrijpt dat mensen die uit, en dat is ook geen vooroordeel hoor, maar dat mensen die in Nederland dat hele rare geurtjes vonden. Dat geloof ik ook wel.

A: Ook hier blijkt dat ze de boodschap van de respondent overneemt, namelijk dat Nederlanders het Indische eten naar vonden ruiken, maar dat dit geen vooroordeel is. Dat ze daarmee iets milds zegt over de Nederlanders, in tegenstelling tot haar meeste reacties, indiceert dat ze vertrouwt dat de respondent de waarheid spreekt.

I: Maar in de documentaire? Dit stukje daarin?

R: Dat hij wel begrijpt dat die Indonesische geurtjes, dat mensen dat in Nederland heel raar vonden. Ik geloof dat dat zijn boodschap is. Maar ik vind het wel leuk dat hij dat een man uit Indonesië dat zegt en die Indonesische voorouders heeft. Dat vind ik wel erg leuk. Ik vind dit filmpje...

I: Want?

R: Nou omdat dat veel geloofwaardiger is dan wanneer iemand zegt van die vieze geurtjes enzo, terwijl ze nog nooit geroken hebben. En hij zegt nou toen mijn ouders hier met trassi kwamen, dat veel mensen dat vonden stinken. Nou dat geloof ik ook wel dat dat zo gebeurd is.

A: Ze evalueert de boodschap van de maker in dit fragment als transparant, namelijk als dezelfde boodschap als de respondent. Daarbij blijkt dat ze de respondent inderdaad betrouwbaar vindt. Het feit dat hij Indisch is maakt zijn uitspraken voor haar 'geloofwaardiger'.

[badminton respondent: buurvrouw klaagde dat het stonk. Nou bloemkool stinkt ook.]

R: *Lacht* Dat is waar. Sommigen vinden bloemkool en zuurkool ook stinken dat is waar.

A: Ook hier neemt ze de boodschap van een andere respondent aan als juist, vanuit eigen kennis.

[Alle bezittingen achter moeten laten. Uitkering enkele tientjes. Bij wijze van voorschot.]

R: Moesten we terugbetalen, hè. En dat is nog steeds wat de KNIL echt heel erg vindt. Want het zijn voor een deel KNIL-mensen dus. Hadden ze nooit terug gekregen, nooit hun salaris meer gehad hebben toen ze gerepatrieerd waren naar Nederland. Dat is heel erg. Ja Nederland heeft geen mooie rol gespeeld hoor. Nee. Echt niet.

A: Ze evalueert ook hier de informatie van de commentator als juist, vanuit eigen ervaring ('we') en kennis over het onderwerp. Daarmee voegt ze tevens informatie toe aan de documentaire. Daaraan geeft ze het waardeoordeel 'erg' en haar mening dat Nederland 'geen mooie rol' heeft gespeeld.

[Wel organisaties om te helpen. Maar zonder ingrijpen overheid dweilen met kraan open. Wet huisvesting gerepatrieerden met grote tegenzin. Gerepatrieerden voorrang woningen op autochtonen. Kooiman maakt zich zorgen. Overheid bracht gerepatrieerden onder in pensions. Vergoeding minimaal. Later wel terugbetalen. Badminton-responent: kleding alleen uitverkoop mochten ze kopen. En mensen met geld moesten direct betalen.]

I: Is dat iets wat je herkent?

R: Nee dit herken ik niet, want mijn vader had wel vermogen. Ik denk dat hij zijn huis wel verkocht had. Wij hadden het niet rijk, want mijn vader was wel vermogend, maar hij had wel net een huis gekocht. Dus dit herkennen wij niet. Alleen ja wij kregen wel minimaal kleding, maar dat was meer de gierigheid van mijn vader. Ik weet dat mijn schoenen te klein waren en de voorkant afgesneden werden zodat ik er nog in door kon groeien.

A: Ze geeft hier niet direct betekenis aan de informatie van de respondent, omdat ze het niet herkent in herinneringen over haar eigen ervaring. Daarmee blijft ook een evaluatie van de juistheid van de informatie uit.

R: Maar wat voor betekenis zit er in de boodschap?

R: In de boodschap zit dat hoe Nederland omging met hun eigen landgenoten. Hoe slecht. En dat zit veel oudere mensen nog echt heel erg dwars. En ons ook nog wel een beetje, want wij hebben – ook mensen die in het kamp hebben gezeten, hebben gewoon recht op een bepaalde uitkering en Nederland vertikt het gewoon. Nederland is heel slecht geweest voor zijn landgenoten in het buitenland vroeger. En nog steeds.

A: De boodschap die ze uit deze informatie haalt, ongeacht dat ze die niet herkent, komt overeen met haar mening over de houding van Nederland naar buitenlandse landgenoten toen en nog steeds. Deze boodschap, die algemener is dan het specifieke voorbeeld in het fragment, herkent ze wel in eigen kennis en dus ook in haar eigen mening. Die houding wordt volgens haar in de boodschap, als ook door haarzelf, geëvalueerd als 'slecht'.

[kok-respondent: opgevangen in pensioen. Kleding en meubels later tot op de cent terugbetaald. Spijtoptanten. Land verlaten tenzij warga negara. Klompé. Bevolking en overheid opgeroepen nieuwkomers goed op te vangen en woonruimte beschikbaar te stellen. Klompé vraagt begrip voor hen.]

R: Merk je dat zij nou al jaren verder zijn? Ze hebben de eerste golf repatrianten gehad. Zij zijn nou al jaren verder met het buitenlands denken enzo. Zij denkt natuurlijk internationaal. Klompé was op Europees gebied, dus die was inderdaad internationaal bezig. En dat is een heel andere houding dan dat andere filmpje van nou komen ze hier en moeten ze maar direct onze cultuur aanvaarden en accepteren en doen zoals wij Nederlanders enzo. En zoals die burgemeester in Breda zei van ze hebben geen dit en dat en kunnen dit niet... Hele andere houding, deze minister.

A: Ze evalueert deze informatie als een 'heel andere houding' dan de vorige bron. Daarbij plaatst ze de informatie in diens geschiedkundige context in vergelijking met de vorige bron en een eerder fragment uit deze bron, door te stellen dat deze informatie getuigt van een latere periode. Ook verklaart ze de houding met kennis over minister Klompé, namelijk dat zij internationaler gericht was.

I: En wat vind je daarvan?

R: Veel positiever. Het is niet allemaal goed uitgepakt natuurlijk, maar zij roept wel op om begrip te hebben dat mensen hier, ten eerste alles achter hebben moeten laten, hun land, dat is ook heel belangrijk. Kijk dingen als boeken en meubels, oké. Maar hun land hebben ze achter moeten laten, dat is het punt. Waar je je dus helemaal thuis voelt en fijn voelt enzo. Dat heb je achter moeten

laten. En dat is het punt wat veel mensen vergeten en wat nu ook die vluchtelingen natuurlijk. Hoewel die misschien wel kans hebben om nog terug te komen en dit was voor altijd natuurlijk.

A: Ze evalueert deze andere houding als ‘veel positiever’, omdat het getuigt van ‘begrip’ voor de situatie van de repatrianten, die hun land achter hebben moeten laten. Dit bevestigt zij met eigen kennis. Opvallend is wel dat ze ook direct de informatie toevoegt dit beleid niet goed uit is gepakt. Tot slot betreft ze het fragment op de huidige situatie, door kennis te geven van het gebrek aan begrip voor vluchtelingen nu.

I: En deze boodschap die hier gegeven wordt, herken je dat zelf ook in hoe je het zelf hebt meegemaakt?

R: Ja, inderdaad. Ik heb al gezegd dat ik het dus verschrikkelijk vond. Ik wou niet weg. Terwijl ik een kind van elf was. Ik wou niet weg. Als ik hier geen kinderen had gehad, denk ik dat ik weer terug gegaan was naar Indonesië.

A: Hieruit blijkt dat ze de boodschap (om begrip op te brengen, omdat dat men zijn land achter had moeten laten) herkent in herinneringen van haar eigen emotionele beleving van het vertrek uit Indië. Dit evalueert ze als ‘verschrikkelijk’ en impliceert dus dat het vragen van begrip daarvoor positief was.

I: En de oproep die zij dus doet aan mensen om daar begrip voor te hebben?

R: Nouja dat is natuurlijk goed. Maar wat houdt begrip in? Wat houdt dat begrip in om Indonesië te zijn? Niet voor niets is daar die opstand geweest van de Ambonezen bij de trein. Omdat er toch ook weinig begrip was, vooral van de Nederlandse regering. Zij zegt dat dus wel met mooie woorden, maar is van veel dingen maar weinig terecht gekomen. Denk ik.

A: Ze herhaalt hier haar eerdere reactie dat de boodschap op zich positief is, maar dat er weinig van terecht is gekomen. Dat beargumenteert ze met opgedane kennis over een latere gebeurtenis, die getuigt van weinig begrip in die latere periode.

[verder toespraak Klompé. Breda. oproep burgemeester: vraag waar alle repatrianten heen moesten. Nieuw te bouwen woningen. Directeur woningnoodbureau: beter spreiden. Alleen gezinnen uitgesproken gunstige wooncultuur en genoeg inkomen. Maar ook ouderen kwamen.]

I: Wat denk de daarbij?

R: Nou wat ik daarbij denk is dat het toch niet helemaal gegaan is zoals men zou willen hebben, in Breda bijvoorbeeld. Dat men voorkeursbehandelingen heeft van gezinnen die a goed verdienen, echt gezinnen dus geen oudere mensen. Dus men had al een voorkeur ervan. Maar ik kan het ook wel weer voorstellen, hoor, mensen wisten eigenlijk niet wat hen overkwam. Het was een ander land enzo. Maar ja goed. Het wordt in ieder geval veel duidelijker gebracht dan dat andere filmpje, dat zelfingenomen. Dit is eigenlijk meer een historisch document dan dat andere filmpje. Vind ik.

A: Haar zojuist toegevoegde kennis (van de oproep om begrip is weinig terecht gekomen) wordt in dit fragment bewaarheid. Dit impliceert ze door een soortgelijke algemene uitspraak te doen over het voorbeeld dat hier gerepresenteerd wordt. Vervolgens verleent ze daar ook weer betekenis aan door te stellen zich wel in de Nederlanders in te kunnen leven, omdat ze niet wisten ‘wat hen overkwam’.

Tot slot geeft ze een oordeel over de gehele bron in vergelijking tot de vorige, namelijk als 'veel duidelijker' en meer een 'historisch document', waar de eerste bron 'zelfingenomen' was.

[respondente over bejaardentehuis. Daar eigen tradities. Wij moesten ons wel aan de samenleving aanpassen.]

I: Kun je je daarin vinden?

R: Nouja dat is heel fijn geweest voor die ouderen, dat ze inderdaad alleen maar dus Indonesische mensen zaten. Ze zijn van de ene kolonie, naar de andere kolonie, nou het was geen kolonie natuurlijk, maar een veilig huis gekomen. Dus wat dat betreft is dat een heel goed iets geweest dat ze op die manier de ruimte kregen om hun eigen gevoelens en eigen cultuur in te leven. Dat zie ik ook in dat tehuis waar Nel en Jan gewoond hebben. Dan kom je eigenlijk toch altijd weer thuis. Weliswaar oude mensen die daar wonen, maar de cultuur die zit daar heel sterk in.

A: Opvallend is hier weer de waarheidsclaim die de respondenten in de bron voor haar hebben. Waar ze van de vorige bron niet aan wilde nemen dat er tehuizen waren voor ouderen speciaal gericht op repatrianten, accepteert ze van de respondente wel dat die tehuizen ruimte gaven voor de eigen gevoelens en cultuur van de repatrianten. Daarbij beroept ze zich op een recentere ervaring (vanuit huidige identiteit), terwijl ze deze bij de vorige bron gebruikte om de tegenstelling tussen toen en nu aan te tonen. Zodoende geeft ze ook weer een positieve evaluatie van een Nederlandse hulpverlening toentertijd als 'een heel goed iets'.

I: En zij zegt ook van wij moesten toch wel echt...

R: Integreren enzo. En dat is toch wel voor veel mensen heel moeilijk geweest. Omdat het toch wel eenrichtingsverkeer is geweest. Vaak. Dat eenrichtingsverkeer in Nederland. Ik denk dat veel Indische mensen voor hun hoofd gestoten hebben, want dat vonden ze toch wel heel erg.

A: Hier geeft ze betekenis vanuit speculaties (huidige identiteit) over hoe de integratie over het algemeen ervaren is, namelijk 'heel moeilijk'. Dat baseert ze op kennis ('eenrichtingsverkeer').

I: Denk je dat hier de boodschap is van de documentairemaker met dat verhaal wat zij vertelt?

R: Ik denk dat dat wel een boodschap is geweest van het onbegrip van de Nederlanders die het gevoel hadden dat ze toch wel begrip hadden. En het verloren voelen van de mensen die uit Indonesië kwamen, alles achter hebben moeten laten en zich heel erg verloren hebben gevoeld.

A: De boodschap die de maker volgens haar in dit fragment wil geven, lijkt tevens te berusten op haar interpretatie van het vorige fragment (dat meer gaat over 'onbegrip' en alles achterlaten). De boodschap is volgens haar het onbegrip van Nederlanders, die zelf wel dachten begrip te hebben en het verloren voelen van de repatrianten.

[moeder overste: grote mate beschaving.]

R: Hier. Dit is toch niet te geloven! Grote mate van beschaving. Van al deze repatrianten. Nou ik denk dat veel repatrianten, veel Indische mensen beschaafder waren, zich veel beschaafder opstelden,

dan de lomphheid die je hier vaak in dit land was. Echt waar. *Lacht verontwaardigd* Nou ga maar door, want dit vind ik echt heel erg.

A: Haar reactie lijkt hier niet zozeer te zijn op wat er gezegd wordt, maar dat het door een Nederlander gebeurt. Dit impliceert voor haar denigratie van de repatrianten, omdat haar beeld van de repatrianten is dat zij 'beschaafder waren' dan de 'lomphheid' van Nederlanders. Dit impliceert dat ze vindt dat de Nederlanders geen uitspraken hadden mogen doen over de mate van beschaving. Dat deze informatie eigenlijk een compliment is naar de repatrianten benadrukt weer dat de betekenis die ze aan de informatie geeft afhankelijk is van door wie het gebracht wordt, waarbij ze een duidelijk onderscheid maakt tussen Indo's en Nederlanders.

[verdere toespraak: conflicten vermijden zij. Nog meer tehuizen in Breda. toespraak burgemeester: wij zijn zo'n gastvrije stad.]

R: *Lacht schamper*. Ja nou hier moet ik alleen maar om lachen. Eerst heeft hij zich vreselijk verzet en nu zegt hij dit.

A: Ook hier weer is haar betekenisverlening aan uitspraken van een Nederlander negatief en benadrukt ze hier de tegenstrijdigheid van deze boodschap met een eerdere boodschap van dezelfde persoon.

I: Maar wat denk je dat de documentairemaker hiermee wil zeggen?

R: Nou hij wil zeggen dat, weer die zelfingenomenheid van de Nederlanders, dat zij dus eerst wij doen dat allemaal, moet je eens kijken wat wij allemaal doen voor die mensen die helemaal geen beschaving hebben en helemaal niet.... dat wil hij daarmee zeggen. Want het is een heel cynische documentaire volgens mij.

A: Nog steeds evalueert ze de boodschap van de documentaire (als 'cynisch') overeenkomstig met haar eigen mening, namelijk dat de Nederlanders zelfingenomen waren en vooroordelen hadden. Blijkt uit haar eerdere reacties waarin ze haar mening geeft.

I: En is dat iets waar je jezelf in herkent? Heb je dat ook wel zo gevoeld?

R: Nouja... Kijk ik was een kind, dus deze dingen voel je niet als kind zijnde. Achteraf als je dan later de dingen hoort denk je wat hebben de Nederlanders toch een hele zelfvolle – dat hebben ze nog hoor, dat hele kleine landje, denken dat ze een heleboel kunnen vertellen in de wereld enzo. Dus het is eigenlijk niets nieuws onder de zon wat hier gedaan wordt en gezegd wordt. Nederlanders hebben dat heel sterk over zich. Wil niet zeggen dat ze dat allemaal hebben hoor, want er zijn een hele hoop Nederlanders die niet zo zijn. Maar je hoort het toch wel heel veel. Veel Nederlanders niet en de ogen zijn ook wel open gegaan voor een groot deel van de mensen. Maar in die tijd dus echt niet.

A: Hier blijkt dat de boodschap van de documentaire niet overeenkomt met haar eigen ervaringen als kind, maar met kennis die ze achteraf heeft opgedaan. Haar evaluatie van de bron lijkt dus meer te berusten op die kennis, dan op haar eigen herinneringen.

[Werner: eerder nog gewaarschuwd opname oosters georiënteerden, nu sprak hij vol lof. Ze krijgen een andere warmte: genegenheid. Respondente over tehuis: genegenheid naar elkaar in Indisch tehuis. Voorheen in Nederlands tehuis voelde ik me toch anders.]

I: Ja dat ken jij ook. Dus dat hoeft je echt niet uitleg voor te hebben. Dat is gewoon zo. Als Indische mensen ben je gewoon een grote familie. Maar dat ervaar je alleen maar als je zelf zo opgevoed en opgegroeid bent.

A: Wederom evalueert ze de uitspraken van een respondent als juist, vanuit haar eigen ervaringen. Dit presenteert ze wederom als feitelijke kennis.

I: Maar wat voor betekenis heeft dit voor jou dat de documentairemaker dit zo stelt?

R: Nou de betekenis is dat... Dit herken ik wel. Dit is voor mij van zoveel betekenis, dat als je met... mensen zijn met elkaar warm bezig en met elkaar zijn ze dus, geven ze mekaar dus de genegenheid waar ze op dat moment in moeilijke tijd behoefte aan gehad hebben. En nog hoor. Ik merkte dat in dat tehuis in Wageningen. Nog steeds is daar nog de warmte onder ons. Niet dat het alleen maar goede mensen zijn, hoor. Er zijn ook wel mensen die irritant zijn en dergelijken, maar je voelt in ieder geval de Indische warmte die hier is.

A: Ze geeft hier betekenis vanuit herkenning in eigen ervaringen en accepteert daarmee de boodschap van de maker/respondent dat er warmte is tussen Indische mensen onder elkaar.

I: En wat hier dan die minister zegt? Ze krijgen hier een andere warmte, namelijk genegenheid.

R: Ja... Ik weet niet of ze... Kijk het voordeel is dat ze de genegenheid kregen van andere Indische mensen precies ook uit Indonesië kwamen en hun precies wisten op te vangen. Stond daar een Hollander die daar niks van wist, die zou hun wel genegenheid hebben gegeven, maar kon hun niet de warmte geven waar ze naar verlangden. Het was wel genegenheid, maar niet net dat wat ze op dat moment nodig hadden. Dat is later beter gegaan, maar toch is dat wel anders.

A: Hier evalueert ze de uitspraak van een Nederlander vanuit de boodschap van de respondente en eigen kennis. Daarop baseert ze de onjuistheid van de uitspraak en voegt de informatie toe dat er wel genegenheid was, maar niet wat de repatrianten nodig hadden. Daarmee maakt ze weer een onderscheid tussen Nederlanders en repatrianten, waarbij haar laatste zin indiceert dat genegenheid van Nederlanders altijd 'anders' zal zijn dan die van mede-repatrianten.

[toestroom spijtoptanten hield aan. Beschikbaar stellen woningen Breda: onoverkomelijke moeilijkheden. Te duur en repatrianten horen kwalitatief niet in die wijk thuis. Geen pretje voor omwonende en gerepatrieerden zelf. Toch voldaan aan de eisen. Molukkers ondergebracht in gesloten gemeenschappen ondergebracht. Uiteindelijk gezamenlijk in woonwijken. Kerkje niet definitief, later als wijkcentrum.]

R: Ja erg he. Tsjongejongejonge. Mensen zijn zo onverdraagzaam. Kijk, het is ... Dit wist ik allemaal niet. Ja ik wist waarom de Molukkers erg in opstand gekomen zijn, omdat ze vonden dat Nederlanders er niks van begrepen. En de Papoea groepen willen nog steeds terug. Maar zo met de vooroordelen. Zo met weinig gevoel. Er is gewoon weinig gevoel dat hieruit spreekt. Ga maar door, dit vind ik verschrikkelijk.

A: Hier geeft ze voor het eerst aan nieuwe informatie te horen, die ze tevens aanneemt. Vermoedelijk omdat de informatie van de commentator komt, wier mening ze deelt. De boodschap die ze eruit haalt is in het algemeen dat mensen 'onverdraagzaam' zijn en in het fragment specifiek dat de gebeurtenissen getuigen van 'vooroordelen' en 'weinig gevoel'. De inhoudelijke informatie evalueert ze als 'verschrikkelijk'. Ze voegt zelf kennis toe die de boodschap ondersteunt.

[Molukse respondent: kerkje nog steeds gebruikt. Bedoeling gemeente: woonwijk bedoeld als sluis. Maar wederom werkelijkheid anders. Respondent: woonwijk nooit ervaren als sluis. Geborgenheid Molukkers onder elkaar. Je voelt je thuis. Ga je ergens anders wonen, ga je je toch anders voelen.]

I: Welke betekenis heeft dit stukje?

R: Nou dit stukje heeft de betekenis dat mensen dus het heel, de Nederlanders, het helemaal verkeerd gezien hebben. Zij wilden dus dat de Ambonezen gingen integreren. Er was duidelijk aangegeven dat de Ambonezen wel op een bepaalde manier wilden integreren, maar dat hij ook heel duidelijk zegt ik wil me thuis voelen. En thuis voel ik me met de mensen onder mij. En daar hoeft de Nederlander helemaal geen last van te hebben, maar ik wil me wel thuis voelen. Ik denk dat dat de boodschap van dit stukje is, dat dus de autoriteiten zich daar helemaal in een miskleun hebben geslagen.

A: Ze interpreteert hier de boodschap van de maker, vrij letterlijk wat de commentator zegt, als dat de Nederlandse autoriteiten de Ambonezen 'helemaal verkeerd' begrepen hebben. Daarbij gelooft ze wederom in de juistheid van de informatie die zowel de respondent als de commentator geven. Haar interpretatie van hun boodschap komt overeen met haar eerdere reacties over de Nederlandse houding en denkbeelden, waaruit haar eigen mening spreekt.

I: Ervaar jij dat ook zo, wat hij vertelt? Dat je thuiskomt?

R: Ja ik ervaar dat nog steeds als ik ergens kom. Laatst kocht ik sambal in een kleine Indonesische toko. Daar stond een meneer en die zei: je kan niks eten zonder sambal hè? En dan voel ik me weer helemaal heerlijk. Dat vind ik echt heerlijk. Ja.

A: Ook hier bevestigt ze de juistheid van de uitspraken van een respondent vanuit herkenning in een eigen, recente, ervaring. Zodoende identificeert ze zichzelf dus met de respondenten, want ze heeft soortgelijke ervaringen (gehad).

[look de anderen behielden hun eigenheid. Sloten zich niet af, maar koesterden wel tradities.]

R: Ik zei het hè. Dat zei ik je toch. Dus niet buitensluiten, dat doe ik ook niet. Ik heb ook heel veel Nederlandse vrienden en vriendinnen. Maar kom ik ergens met Indonesiërs, dan voel ik me gelijk weer helemaal happy. Wat hij dus ook zegt.

A: Ze identificeert zichzelf met informatie van de commentator, vanuit herkenning in haar eigen leven (persoonlijkheid en ervaringen). Vanwege die herkenning neemt ze de informatie als waarheid aan.

[Leven in Breda sterk beïnvloed. Kok-respondent over Indisch eten, is belangrijk in Indische cultuur.]

Nouja, klopt hè. Dat heb jij ook meegemaakt en je ziet het bij de kleinkinderen ook een beetje. Dus dat klopt helemaal.

A: Ook hier evalueert ze vanuit eigen (latere) ervaringen de informatie van de respondent als juist.

[Badminton respondent: badminton grote vlucht genomen door repatrianten.]

I: Dus ze vertellen eigenlijk een beetje dat ze...

R: ...hun cultuur ook naar Nederland brengen. Eetcultuur. Sport. Ja. Dat zegt hij.

I: Welke betekenis heeft dat?

R: Nou het geeft dus aan dat al die vooroordelen waar men zo bang voor was – tuurlijk er zijn altijd wel wat dingen minder – maar eerlijk gezegd, de Indonesische mens die eigenlijk, die hebben minder problemen gebracht dan later veel mensen die dus best wel problemen brachten. Van de Indonesische mensen kun je hoog en laag zeggen, maar ze hebben nauwelijks... verder hebben ze eigenlijk alleen maar positieve dingen gebracht. De eetcultuur is daardoor in Nederland heel anders geworden. Net als nu met Turks en Chinees eten en weet ik wat meer. Dat is toch allemaal hele goede dingen. Dat zijn hele goede dingen. En dat vergeten de mensen vaak, dat er behalve de dingen waar je je zorgen over wil of moet maken, dat er toch ook de hele veel goede dingen brengen. En dat vertelt hij nou in dit stukje denk ik.

A: De boodschap van de maker interpreteert ze vanuit eigen kennis en vergelijking met de actuele situatie ('net als nu'). Daaruit concludeert ze dat de boodschap is dat mensen naast hun zorgen over immigranten de goede dingen vergeten die zij meebrengen. In het fragment zijn voorbeelden van zulke positieve dingen gegeven. Zelf maakt ze in haar beredenering wel een onderscheid tussen de Indische immigranten en latere immigranten, die volgens haar meer problemen brachten. Met alsnog voorbeelden van positieve invloeden van hen komt ze tot de genoemde conclusie.

[respondente over Indisch tehuis: voel je je thuis onder elkaar. Commentator: immigratiestroom tot stilstand. Terecht in vreemde omgeving. Eten en mensen anders. Tegelijk aanpassen en zichzelf blijven.]

R: Nou dat heb ik ook al gezegd, hè. Jezelf willen blijven eigenlijk, omdat je daar ook wel de heimwee van hebt. Maar je moest je ook wel aanpassen. Ik vind dat gewoon de flexibiliteit van de Indische mensen geweest, dat ze dat gedaan hebben. Terwijl de Nederlanders zich heel star opstelden naar hun landgenoten toe. Zich heel star opstelden. Maar ze hebben er wel een lesje van geleerd hoor. Nou, een deel. Maar waar men zo bang voor was dat de Indonesiërs zich als vreemden gingen gedragen, dat is helemaal niet gebeurd.

A: Ze bevestigt hier een eerdere reactie van zichzelf met de overeenkomstige informatie van commentator en respondente in dit fragment. Daarmee evalueert ze beiden als juist en geeft daarbij haar aansluitende mening dat het aanpassen van repatrianten aan de flexibiliteit van de Indo's heeft gelegen en niet aan de houding van de Nederlanders. Die evalueert ze als 'star'. Daaraan voegt ze eigen kennis toe dat de Nederlanders er wel van geleerd hebben. Tot slot komt ze terug op informatie uit het vorige fragment.

I: Wat vind je van zijn woordkeuze hier?

R: Nou vind ik goed. Hij heeft duidelijk aangegeven welke problemen de Indonesiërs hadden. En ze begonnen natuurlijk dat men vol problemen zat naar de Indonesiërs toe, maar ze vergaten helemaal dat de mensen die hier kwamen eigenlijk in een veel moeilijker situatie kwamen dan dat zij hadden. Ik vind dat wel goed.

A: Ze evalueert de woordkeuze van de commentator als 'goed', op basis van de constructie van de gehele representatie.

[Molukse respondent: muziek belangrijk onder Molukkers. Brengt saamhorigheid. En einde docu.]

R: Nouja dat is waar. Je moet dat koesteren wat je voelt. Dat moet je blijven koesteren. En dat doe ik ook hoor. Laat ik niet altijd merken maar ik koester het wel.

A: Ze evalueert de informatie van de respondent als juist, op basis van haar eigen ervaring, wel weer gepresenteerd als feitelijke kennis.

NABESCHOUWING – EEN ANDERE WARMTE

I: Wat vond je van dit filmpje?

R: Heel anders. Heel positief.

A: Ze evalueert deze bron dus in relatie tot de vorige als 'heel anders' en als 'heel positief'.

I: Wat vond je van de beelden en het commentaar daarbij?

R: Nou, dit was iemand die heel cynisch was over de houding van de autoriteiten. En die dan aan het eind van het filmpje laat zien van jullie hebben je druk gemaakt om niks. Want natuurlijk nemen ze hun eigen cultuur mee, maar dat recht hebben ze, maar ze kunnen ook integreren. En dat zei die man ook, we kunnen wel integreren, maar we willen wel onze eigen cultuur koesteren. Ik denk dat dat eigenlijk de boodschap in dit filmpje was.

A: Ze beschouwt deze bron dus als 'cynisch over de houding van de autoriteiten', omdat de bron laat zien dat zij zich om niks druk hebben gemaakt. De boodschap van de maker komt baseert ze op de uitspraak van een respondent, namelijk dat de repatrianten goed konden integreren, maar daarbij wel hun eigen cultuur wilden koesteren. Dit komt overeen met haar eigen kennis en mening. Dit impliceert dat ze het met de boodschap en de cynische toon van de maker eens is.

I: En welke betekenis heeft deze bron dan voor jou?

R: Nou het is een bevestiging. Het is gewoon een bevestiging, wat deze Indische mevrouw in dat tehuis ook zei, en deze meneer, en trouwens ook die man in de keuken enzo, gewoon een pure... Daar ga ik helemaal naast staan. Die omarm ik.

I: Daar ben je het mee eens?

Ja, die omarm ik helemaal.

A: Spreekt voor zich. Zelf haalt ze bevestiging uit de boodschap. Ook wordt hier bevestigd dat ze het helemaal met de respondenten eens is, omdat hun uitspraken haar eigen mening bevestigen.

I: Want jij zegt als kind heb dat zelf niet ervaren omdat je nog een kind was?

R: Ik heb niet ervaren welke tegenwerkingen mensen kregen enzo. Ik heb wel ervaren dat ik soms dacht ik wil hier niet meer zijn, ik wil weer terug naar Indië. Maar de wereld was helemaal op zijn kop gezet door jou. Ik had als voordeel dat oma in huis was. Zij was echt mijn rots in de branding. En dat was als voordeel geweest. Maar dan zie je dat je dan toch weer je Indische roots zoekt. En oma was natuurlijk een stukje Indische roots voor mij. Ik denk dat dat mij toch wel op de been heeft gehouden. Maar ik schiet ook altijd vol als ik iets van Wieteke van Dort hoor. En Liesbeth Liszt enzo.

A: Waar eerder bleek dat ze het met de bron eens is, omdat de informatie overeenkomt met kennis die ze heeft opgedaan, blijkt hier dat dit ook overeenkomt met eigen ervaringen vanaf kind zijnde tot nu. Niet zozeer de daadwerkelijke tegenwerkingen, maar de gevoelens over Indië. Zodoende bevestigt de bron dus haar mening, haar kennis én haar ervaring van bepaalde gevoelens als kind en nog steeds.

I: Hoe vind je dat deze bron de repatriatie en immigratie representeert?

R: Prima. Het is niet van en nou zullen de Nederlanders wel eens eventjes zien hoe het moet in Nederland. Dat laten ze echt niet zien. Ze laten zien van mensen dit zijn mensen die in nood zijn geweest en die recht op hun eigen cultuur houden, ondanks dat ze in Nederland wonen.

A: Vanuit haar beeld over de repatriatie op basis van haar kennis, mening en herinneringen (zoals uit haar reacties tijdens het kijken is gebleken) evalueert ze de representatie van de immigratie als 'prima', omdat deze met elkaar overeenkomen.

I: En denk je dat er toch nog dingen zijn die ontbreken? Of vind je dat het echt een volledige representatie is van de immigratie?

R: Nou, wat ik nog mis – maargoed ik weet niet of dat in een filmpje ook nog terecht kan komen want dan wordt het eindeloos lang – er is natuurlijk ontzettend veel geestelijk leed geweest. Vooral ook onder de KNIL-mensen en de Papoea-mensen. Dat komt in dit filmpje niet goed uit. Maar dat kan misschien ook niet. Dan zou je ook echt een heel ander soort filmpje moeten maken, lijkt mij.

A: Opvallend is dat ze hier hetzelfde aspect mist als bij de vorige bron, namelijk het geestelijke leed. Echter waar dit extra bevestigde dat de vorige bron geen goed representatie was, doet dit gemis in deze bron niet af aan die representatie. Ze verklaart alleen waarom het logisch is dat dit aspect er niet in voor komt. Dit getuigt wederom van haar voorkeur om de eerste bron negatief en de tweede positief te evalueren.

I: En vind je de bron ook tekenend voor je eigen ervaring met de immigratie?

R: Jawel. Voor een groot deel wel. Tuurlijk ik ervaar dit als kind. Maar die man die op het laatst kwam, die Molukker, die vertelt ook dat er ineens in huis twee wc's waren. Nou hadden wij dat wel in Indië, maar dat ervaarde hij wel als heel bijzonder. In dat kamp waar hij zat was dat natuurlijk niet

zo. Daar zaten ze heel klein waar ze opgevangen werden. Maar ik vind me daar wel helemaal in thuis ja.

A: Wat hier opvalt is dat ze eerder aangaf dat de bron alleen overeenkomt met haar eigen ervaring als kind qua gevoelens jegens Indië. Hier stelt ze echter dat de bron 'voor een groot deel' tekenend is voor haar eigen ervaring. Ze probeert dit te verklaren aan de hand van het verhaal van een respondent, die de nieuwe omstandigheden als 'heel bijzonder' ervaarde en stelt zich daarin thuis te vinden. Zodoende blijkt dat ze de bron ook herkent in haar herinneringen als kind, wat betreft hoe ze nieuwe dingen ervoer.

VERGELIJKING BRONNEN

I: Oké. Je heb het een beetje ook aangegeven, maar overeenkomsten en verschillen tussen beide bronnen?

R: Nouja, die eerste vond ik verschrikkelijk. Die tweede wil ik nog wel eens terugzien. Het is toch wel iets wat ook voor onze kinderen heel belangrijk is om te zien. Nouja, dat zegt dan al wat, hè. Dat ik het nog eens een keer wil zien enzo.

A: Waar ze de eerste bron emotioneel evalueert als 'verschrikkelijk', spreekt er waardering en interesse voor de tweede bron uit haar wens deze nog eens te willen zien.

I: Wat betekenen die overeenkomsten en verschillen tussen de filmpjes voor jou? Wat zie je daarin? Wat denk je daarbij?

R: Nou het betekent irritatie wat het eerste filmpje, dat heb je trouwens wel duidelijk gemerkt, hoe geïrriteerd ik was naar dat eerste filmpje. En het tweede filmpje was toch heel duidelijk van aangeven van Nederlandse regering, jullie zijn toch heel erg met een vooroordeel bezig. Niet alleen de Nederlandse regering, maar ook de autoriteiten van Breda enzo, met alleen vooroordeel bezig. Van SGP, laat ze naar Australië gaan, aan het begin van het filmpje. Terwijl het mensen zijn, die bij Nederland hoorden en die wou hij gewoon naar Australië sturen. Dus op deze manier werd duidelijk gemaakt hoe de autoriteiten met een vooroordeel bezig waren. En dat vond ik heel duidelijk in dit filmpje.

A: Spreekt voor zich. De eerste bron irriteerde haar. Ze is het wel eens met de boodschap van de tweede bron, die ze ('duidelijk') interpreteert als: 'hoe de autoriteiten met een vooroordeel bezig waren'.

I: Ja precies. Die vind je dan denk ik ook prettiger om te zien dan het eerste?

R: Nou het eerste filmpje is wel goed bedoeld, maar het is alleen maar van kijk wij Nederlanders zijn echt bezig om die mensen te leren hoe ze in Nederland moeten leven. Dat hebben ze ook wel gedaan voor een deel. Maar een beetje zelfingenomen, wat een Nederlander toch wel een beetje in zich heeft.

A: Hieruit blijkt toch dat ze wel uitgaat van de goede intenties van de eerste bron, maar het niet helemaal eens is met het denkbeeld/de boodschap daarin dat de Nederlanders de repatrianten goed hielpen. Dit evalueert ze als 'zelfingenomen' en voegt daaraan haar mening toe dat dit Nederlanders eigen is. Dit impliceert ook wat eerder al bleek, dat het de Nederlanders niet kwalijk te nemen is.

I: Ja. En als je bedenkt, dat oude filmpje 1958, tweede filmpje 2012. En je kijkt dan, en je geeft heel duidelijk aan overeenkomsten, of voornamelijk verschillen. Wat zegt dat je?

R: Dat zegt dus dat de mensen veel geleerd hebben. Veel mensen. Niet allen. Maar veel. Maar als je naar Wilders kijkt, zulke mensen zijn natuurlijk ook in Nederland. Maar de mens heeft wel wat geleerd in de tussentijd. Er zijn natuurlijk nog heel veel mensen hier naartoe gekomen en natuurlijk kun je dan op een gegeven moment een beetje cynisch iets zeggen of voorlezen wat in die tijd dan gedacht werd. Dus wat dat betreft is het logisch dat in deze tijd, dat men heel anders tegenover deze dingen staat dan vroeger. En ook omdat men gezien heeft hoe goed geïntegreerd de meeste Indische mensen zijn. Met toch goed behoud van hun eigen cultuur.

A: Uit de diachrone relatie tussen de filmpjes haalt ze de boodschap voor zichzelf dat veel mensen van hun ervaringen hebben geleerd. Ze vergelijkt dit met een actuele situatie om te beargumenteren dat dit niet bij iedereen het geval is. Vanuit de, volgens haar, algemene kennis over de immigratiestromen, tussen de producties van de bronnen, en kennis over het verloop van de Indische migratie (op basis van het tweede filmpje) concludeert ze dat ook het denkbeeld van de tweede bron en van mensen in het algemeen in terugblik op vroegere denkbeelden (zoals tijdens de repatriatie) logisch is.

Afsluiting.

D – Overzicht Betekenisverleningen

Respondent 1

Vooraf

Beschouwing als mening, vanuit herinneringen

Waardering als mening, vanuit kennis

informatie gegeven vanuit haar gevoelsmatige herinneringen als kind zijnde.

vanuit identiteit als kind

onderscheid tussen twee identiteiten: 'In mijn herinnering' duidt op de identiteit van haar als kind in de betreffende periode. Deze identiteit is die van de respondent nu, die vanuit kennis die ze later op heeft gedaan terugkijkt op de periode.

verhaal als voorbeeld voor de ellende waarin ze zich bevonden

waardering verhaal vanuit mening itt kennis

overgang naar volwassen identiteit om herinnering te evalueren.

tegenstrijdigheid tussen beide identiteiten waaruit ze terugkijkt op die periode: het kind dat zich een zorgeloos leven herinnert, en de volwassene die weet wat voor ellende er zich daadwerkelijk afspeelde.

deels gegeven vanuit haar identiteit als kind, haar eigen herinneringen, en haar identiteit als volwassene die terugkijkt op de periode met feitelijke kennis, waarover ze nu beschikt → evaluaties.

Formulering → positieve draai aan negatieve evaluatie.

Kennis vanuit volwassen identiteit.

Emotionele/persoonlijke ervaring herinneringen ('leuk').

Kennis als volwassene.

Situatie schetsen vanuit volwassen identiteit → aanzet voor emotionele evaluatie vanuit herinneringen (traumatisch).

Herinneringen als voorbeeld kennis als volwassene.

Kennis als evaluatie juistheid van keuze.

Inleiden met kennis vanuit haar volwassen identiteit → emotionele evaluatie vanuit kind identiteit ← herinneringen als verklaring evaluatie.

Evaluatie gebeurtenis vanuit herinneringen kind identiteit.

Evaluatie gebeurtenis vanuit herinneringen als kind (positief).

Geen relatie evaluaties verschillende gebeurtenissen.

Evaluatie gebeurtenissen vanuit herinneringen als kind icm terugblik huidige identiteit.

Gebrek herinneringen en kennis → onvermogen te antwoorden.

Evaluatie anderszijn vanuit herinneringen als kind.

Verklaring gebeurtenissen met kennis vanuit herinneringen als kind.

Evaluatie anderszijn vanuit latere eigen ervaring.

Terugblik vanuit huidige identiteit dmv latere kennis over eigen ervaringen.

Evaluatie gebeurtenis vanuit herinneringen (positief).

Evaluatie gebeurtenis vanuit herinneringen en terugblik achteraf (niet zo leuk → negatief).

Identificatie zelf qua ras en afkomst.

Identificatie anderen qua geslacht.

Evaluatie gebeurtenis vanuit kennis → contrast met emotionele evaluatie gebeurtenis vanuit herinneringen.

Evaluatie gebeurtenissen vanuit herinneringen (positief).

Latere kennis over eigen situatie.

Evaluatie gebeurtenis in herinnering als kind en kennis van huidige identiteit (overstuur).

Latere kennis algemene situatie → geen invloed evaluatie eigen ervaring.

Kijken mediarepresentaties voor herkenning, niet erkenning.
Evaluatie algemene gebeurtenis niet vanuit latere kennis over onderwerp.

Tijdens bron 1

Betekenis aan woordkeuze, vanuit vergelijking met identiteit als kind (geen herkenning) → eigen evaluatie gebeurtenis als kind, vanuit herinneringen.
Speculatie emotionele evaluatie gebeurtenis voor anderen, vanuit inlevingsvermogen.
Beoordeling juistheid informatie voor eigen ervaringen, niet in algemeen.
Evaluatie juistheid informatie vanuit kennis huidige identiteit, contrast met evaluatie gebeurtenis vanuit herinneringen als kind.
Evaluatie juistheid informatie vanuit speculatie over/inleving in anderen op basis van kennis over de context van de gebeurtenis en kennis over familie.
Evaluatie juistheid informatie op basis onderscheid qua afkomst en kennis over familie.
Herkenning informatie in herinneringen als kind.
Evaluatie gepresenteerde gebeurtenis vanuit speculatie/mening.
Herkenning handeling in herinnering als kind, door identificatie beelden met familie → enthousiasme.
Herkenning object in herinnering als kind, door identificatie beelden met familie → enthousiasme.
Emotionele evaluatie inhoudelijke informatie, vanuit mening.
Emotionele evaluatie inhoudelijke informatie, vanuit mening.
Evaluatie informatie vanuit mening (positief), op basis actuele gebeurtenis en terugblik op gerepresenteerde historische gebeurtenis, na uitsluiting herkenning in herinneringen.
Toevoeging informatie vanuit kennis huidige identiteit.
Herkenning in eigen herinneringen als kind → evaluatie juistheid informatie.
Toevoeging/specificatie informatie vanuit eigen herinneringen.
Evaluatie juistheid informatie vanuit combinatie herinneringen als kind en herkenning beelden als volwassene.
Evaluatie onjuistheid informatie voor eigen ervaring, door gebrek herkenning in herinneringen.
Evaluatie onjuistheid beelden voor eigen ervaring, door gebrek herkenning in herinneringen.
Non identificatie zelf en familie met gerepresenteerde mensen in beelden, door gebrek herkenning in herinneringen.
Evaluatie onjuistheid informatie en boodschap maker voor ervaring familie, door gebrek herkenning in herinneringen en vanuit speculatie/mening.
Evaluatie informatie vanuit mening (belerend).
Evaluatie boodschap maker én huidige situatie vanuit mening. → Evaluatie eigen mening vanuit gebrek kennis en speculatie kennis.
Evaluatie boodschap maker vanuit mening en herkenning handeling in herinneringen over familie.
Evaluatie juistheid informatie (beelden) vanuit speculatie op basis eerdere reactie (evaluatie boodschap maker).
Evaluatie onjuistheid informatie voor eigen ervaring, vanuit gebrek herkenning in herinneringen als kind en identificatie huidige identiteit qua ras en cultuur.
Gebrek herkenning in herinneringen over familie en kennis over onderwerp → speculatie juistheid informatie voor anderen, door onderscheid qua taal.
Evaluatie boodschap fragment icm eerder fragment vanuit mening. ← onderbouwen mening en boodschap door identificatie gerepresenteerden qua afkomst, vanuit kennis.
Evaluatie juistheid boodschap vanuit kennis en mening.
Evaluatie informatie vanuit herkenning als kind en volwassene nu/identificatie zelf met gerepresenteerden qua ras/afkomst.

Evaluatie boodschap bron op basis woordkeuze vanuit mening (negatief) ← contrast → Evaluatie informatie vanuit herkenning in zelf (positief).

Evaluatie woordkeuze/onbewust geïmpliceerde boodschap op basis van identificaties gerepresenteerden vanuit mening als volwassene (neerbuigend en belerend).

Interpretatie boodschap maker op basis van herkenning in eerder fragment.

Evaluatie juistheid informatie (beeld en woord) vanuit identificatie (herkenning) zelf en bekende met beelden → evaluatie informatie als emotionele betekenis voor haarzelf.

Interpretatie juistheid boodschap op basis van speculaties, vanuit algemene kennis. ← onderscheid gerepresenteerden en zelf → Interpretatie onjuistheid boodschap voor eigen ervaring.

Evaluatie juistheid informatie vanuit herinneringen over familie.

Gebrek herkenning informatie in herinneringen en kennis → uitblijven evaluatie juistheid.

Evaluatie juistheid informatie en boodschap (woord en beeld) vanuit mening, door identificatie met familie nu (huidige identiteit).

Herkenning door identificatie familie met beelden.

Evaluatie juistheid informatie bij gebrek herkenning door speculatie/inlevingsvermogen en kennis.

Emotionele evaluatie informatie door herkenning in herinneringen.

Evaluatie juistheid informatie vanuit ervaring als volwassene.

Bron 1 nabeschouwing

Evaluatie bron vanuit mening (belerend).

Verklaring evaluatie bron vanuit kennis over productieperiode → geen verwijt maker.

Evaluatie impliciete boodschap bron vanuit mening (oneens).

Emotionele evaluatie boodschap vanuit vergelijking actuele gebeurtenis (pijnlijk) ondanks speculatie bedoelingen maker (onbewust).

Betekenis bron voor zelf door herkenning in herinneringen als kind.

Evaluatie juistheid bron voor zelf, door herkenning in herinnering, boven evaluatie juistheid informatie algemeen.

Betekenis bron voor zelf ook door herkenning in kennis over ervaringen als kind.

Evaluatie correctheid representatie bron vanuit kennis over denkbeelden (contextisering bron) en herkenning denkbeeld in eigen herinnering, en incorrectheid op basis gebrek variatie (specificiteit).

Bron 2 tijdens

Emotionele reactie muziek door herkenning/identificatie afkomst.

Herkenning informatie in kennis over situatie eigen familie.

Evaluatie juistheid informatie bij gebrek herkenning vanuit speculatie met eigen herinneringen en kennis.

Evaluatie juistheid informatie vanuit herkenning in herinnering als kind.

Evaluatie informatie vanuit mening door vergelijking actuele situatie (negatief).

Evaluatie juistheid informatie vanuit herinneringen en identificatie zelf met gerepresenteerden (woord).

Evaluatie onjuistheid informatie vanuit speculatie.

Evaluatie en verklaring (onbekendheid destijds) onjuistheid inhoudelijke informatie vanuit kennis.

Evaluatie juistheid informatie vanuit kennis en herinnering.

Toevoeging informatie vanuit inlevingsvermogen en mening inhoudelijke informatie.

Evaluatie inhoudelijke informatie vanuit mening (oneens) itt evaluatie commentator (neutrale verslaggever).

Vergelijking informatie met actuele gebeurtenis (niet veranderd).

Evaluatie juistheid informatie voor zelf, vanuit herkenning in herinneringen.

Evaluatie inhoudelijke informatie vanuit mening (oneens), door kennis.

Interpretatie boodschap bron maker vanuit speculatie/identificatie met eigen mening over inhoudelijke informatie en algemene kennis.

Evaluatie juistheid informatie voor zelf vanuit herkenning in herinnering en emotionele lading (ergernis).

Evaluatie juistheid informatie door identificatie zelf met respondent vanwege herkenning in herinneringen en eigen huidige activiteiten (huidige identiteit).

Evaluatie juistheid informatie door identificatie zelf met respondent vanwege herkenning in recente ervaring.

Evaluatie juistheid informatie respondent vanuit vergelijkbare herinneringen.

Identificatie zelf met respondent, vanuit herkenning informatie in eigen uitspraken.

Evaluatie juistheid informatie voor zelf, vanuit herkenning in herinneringen.

Gebrek herinneringen en kennis → geen evaluatie/betekenisverlening.

Bepalen boodschap informatie maker vanuit interpretatie huidige identiteit.

non identificatie zelf met maker, door interpretatie boodschap informatie (neutraal).

Boodschap informatie voor zelf vanuit evaluatie inhoudelijke informatie (negatieve lading).

Herkenning informatie in latere ervaringen.

Evaluatie juistheid informatie vanuit herinneringen als kind en algemene kennis als volwassene.

Toevoeging informatie vanuit algemene kennis en vergelijking actuele situatie.

Evaluatie inhoudelijke informatie vanuit verkapte mening (negatief).

Evaluatie inhoudelijke informatie vanuit verkapte mening (negatief).

Interpretatie boodschap bron maker, vanuit speculatie.

Evaluatie juistheid informatie respondent door speculatie over eigen situatie als kind op basis van maar ook itt herinneringen.

Gebrek herinneringen → geen evaluatie informatie respondent.

Evaluatie juistheid informatie vanuit kennis.

Emotionele evaluatie inhoudelijke informatie vanuit herkenning in eigen algemene mening (dus positief).

Evaluatie juistheid inhoudelijke informatie voor zelf vanuit herkenning in eigen specifieke mening (dus positief).

Evaluatie juistheid inhoudelijke informatie voor zelf vanuit herkenning emotionele lading in herinneringen.

Interpretatie boodschap bron maker vanuit vergelijking met en als voorbeeld van actuele situatie.

Evaluatie juistheid informatie respondent vanuit recente ervaringen.

Evaluatie juistheid informatie respondent vanuit speculatie en inlevingsvermogen gerepresenteerden, ondanks gebrek herinneringen.

Evaluatie gerepresenteerd aspect vanuit mening op basis betrouwbaarheid respondent (positief).

Evaluatie juistheid inhoudelijke informatie vanuit herkenning in herinneringen familie (identificatie familie met gerepresenteerden, ondanks non identificatie zelf).

Evaluatie inhoudelijke informatie vanuit mening (negatief).

Evaluatie (geïnterpreteerde boodschap van) inhoudelijke informatie vanuit mening (negatief) itt evaluatie informatie/commentator (geen verwijt).

Evaluatie juistheid informatie vanuit herkenning in eerdere eigen uitspraak tijdens interview → bevestiging juistheid informatie én eigen eerdere reactie.

Evaluatie inhoudelijke informatie vanuit mening, op basis van kennis (oneens), en emotie (erg).

Evaluatie boodschap inhoudelijke informatie vanuit mening (oneens).

Evaluatie juistheid informatie vanuit herkenning in eigen ervaring.

Toevoeging informatie vanuit speculatie, op basis van eigen ervaringen.

Evaluatie juistheid informatie respondent vanuit identificatie met/herkenning in zelf.
Interpretatie boodschap informatie maker vanuit herkenning in vorige bron.
Evaluatie juistheid informatie vanuit inlevingsvermogen gerepresenteerden.

Bron 2 nabeschouwing

Interpretatie boodschap bron maker vanuit speculatie en vergelijking met/kennis over de actuele situatie.

Betekenis bron voor zelf (bevestiging mening) vanuit herkenning in eigen mening op basis van identificatie zelf (multicultureel) en eigen ervaringen. → beargumentatie juistheid eigen mening.

Interpretatie boodschap maker op basis eigen mening.

Evaluatie correctheid representatie op basis van algemeenheid bron en incorrectheid op basis van specificiteit.

Evaluatie onjuistheid bron voor zelf vanuit gebrek herkenning algemene representatie in eigen herinnering. ← verklaring door uitleg eigen situatie als kind en algemene kennis over anderen.

Vergelijking bronnen

Minder waardering eerste bron vanwege belerendheid. Verklaring belerendheid vanuit eigen kennis over en tijdsgeest op basis van andere oude bronnen en eigen ervaring.

Evaluatie juistheid representaties bronnen gelijk, op basis van herkenning aspecten.

Verschil bronnen op basis van taal en denkbeelden en boodschappen makers.

Emotionele evaluatie bronnen (bron 2 is prettiger) op basis van overeenkomsten eigen mening/denkbeeld, niet correctheid inhoud bronnen (gelijk).

Evaluatie correctheid bronnen voor zelf vanuit voornamelijk eigen herinneringen. → gebrek herkenning betekent niet incorrectheid bron.

Acceptatie/verwerping impliciete boodschap bronnen op basis mening (bron 1 neerbuigender → verwerping boodschap), zonder maker te verwijten (tijdsgeest). Niet op basis van herkenbaarheid (voor beide bronnen gelijk).

Beschouwing denkbeeld van tijdsgeest bron 1 als feit, op basis van kennis en recente eigen ervaringen → geen verwijt, maar evaluatie juistheid informatie vanuit herkenning in eigen ervaringen.

Respondent 2

Vooraf

Vanuit kind identiteit verteld.

Speculeren vanuit volwassen identiteit.

vanuit haar herinneringen als kind.

vanuit latere kennis over eigen situatie

vanuit eigen herinneringen als kind

vult herinneringen aan met latere kennis

vertelt vanuit haar herinneringen, in combinatie met haar mening als kind en nog steeds

Vanuit herinneringen

vanuit herinneringen als kind, ook vanuit speculaties op basis van huidige kennis.

Beredeneert vanuit reflectie op haar eigen identiteit/persoonlijkheid en herinneringen als kind.

Eigen herinneringen en latere kennis

Bewustheid ontbrekende herinneringen vanuit kennis

Veralgemeniseert haar herinnering → presentatie als algemene kennis → ervaringsdeskundige

Identificatie zelf vanuit herinneringen als kind en kennis over de familie

Speculatie over onderwerp vanuit kennis en eigen herinneringen.
Waardeoordeel geven vanuit kennis en aansluitende herinneringen
Vertelt vanuit mening nu op een herinnering als kind en emotionele lading daarvan toen (verdriet) → meer herinneringen en kennis.
Vertelt vanuit latere algemene kennis itt eigen herinnering → eigen situatie uitzondering
Latere kennis bevestiging van eigen ervaring → identificatie zelf met andere repatrianten
Verificatie kennis vanuit eigen latere ervaring.

Bron 1 tijdens

Evaluatie juistheid van informatie vanuit herinneringen en kennis
Emotionele evaluatie inhoudelijke informatie als kind en huidige identiteit
Evaluatie onjuistheid informatie vanuit kennis als ervaringsdeskundige (herinneringen) en identificatie met gerepresenteerden, en door identificatie afgebeelde gerepresenteerden itt identificatie zelf met andere groep (qua ras/uiteerlijk)
Evaluatie onjuistheid informatie vanuit kennis, herkenning in actuele situatie en eigen ervaring.
Evaluatie onjuistheid informatie voor zelf vanuit herinneringen en identificatie afgebeelde mensen itt identificatie zelf met andere groep.
Evaluatie onjuistheid informatie vanuit speculaties en kennis itt verwijtbaarheid inhoudelijke informatie.
Evaluatie onjuistheid informatie vanuit mening (zelfgenoegzaam), kennis en speculatie eigen ervaring onder andere omstandigheden.
Evaluatie geïnterpreteerde boodschap informatie maker vanuit mening (oneens) op basis van kennis.
Evaluatie juistheid inhoudelijke informatie vanuit identificatie gerepresenteerden (beeld) en mening (positief) itt Evaluatie informatie vanuit mening (zelfgenoegzaam).
Identificatie gerepresenteerden in beelden.
Evaluatie juistheid informatie vanuit herkenning in kennis en herinneringen.
Toevoeging informatie vanuit herinneringen en kennis als ervaringsdeskundige.
Evaluatie onjuistheid boodschap maker op basis van speculatie en kennis.
Identificatie gerepresenteerden in beelden.
Evaluatie juistheid informatie vanuit eigen herinneringen.
Evaluatie juistheid informatie beelden vanuit kennis als ervaringsdeskundige.
Evaluatie onjuistheid informatie voor zelf, vanuit gebrek herkenning in herinneringen.
Evaluatie onjuistheid informatie vanuit gebrek herkenning in herinneringen en kennis, en inlevingsvermogen.
Evaluatie onjuistheid informatie voor zelf vanuit herinneringen en juistheid vanuit kennis en herinneringen over familie.
Evaluatie onjuistheid beelden bij informatie (constructie representatie) vanuit herinneringen en kennis als ervaringsdeskundige.
Evaluatie juistheid informatie (beelden) vanuit kennis.
Evaluatie juistheid informatie voor zelf, vanuit herinneringen.
Evaluatie inhoudelijke informatie en boodschap vanuit mening (zelfgenoegzaam, zelfingenomen).
Evaluatie onjuistheid boodschap op basis van herinneringen.
Evaluatie juistheid informatie vanuit speculatie over familie.
Evaluatie juistheid informatie voor andere groep vanuit speculatie.
Evaluatie geïnterpreteerde boodschap informatie maker (positief).
Evaluatie informatie vanuit mening (vooringenomen en dus oneens) en hypothetische actuele situatie (denigrerend).
Evaluatie onjuistheid informatie vanuit mening als feit.

Evaluatie onjuistheid informatie vanuit kennis.
 Evaluatie boodschap informatie maker vanuit mening (zelfingenomen).
 Evaluatie onjuistheid boodschap informatie maker vanuit kennis over toen itt actuele situatie.
 Evaluatie onjuistheid informatie vanuit kennis op basis van herinneringen (ervaringsdeskundige).
 Evaluatie onjuistheid informatie vanuit kennis en recente ervaring.
 Evaluatie bron vanuit mening (zelfingenomen) op basis huidig fragment en eerdere fragmenten bron.
 Evaluatie impliciete boodschap informatie maker vanuit mening (zelfingenomen).
 Evaluatie juistheid informatie vanuit herkenning in kennis.
 Creatie nieuwe mening op basis van kennis over informatie in bron.
 Evaluatie inhoudelijke informatie/boodschap bron vanuit mening (zelfgenoegzaam).
 Evaluatie onjuistheid informatie vanuit speculatie op basis van kennis.
 Evaluatie onjuistheid informatie vanuit recente ervaringen en algemene kennis.
 Evaluatie onjuistheid boodschap bron maker vanuit speculatie.
 Evaluatie juistheid informatie voor zelf, vanuit herkenning in herinneringen.
 Evaluatie tegenstrijdigheid informatie in vergelijking met eerder fragment (bekritisering constructie bron).
 Evaluatie onjuistheid combinatie informatie, itt juistheid afzonderlijke informatie, vanuit speculatie en kennis op basis van eigen inzicht.

Bron 1 nabeschouwing

Evaluatie bron vanuit mening (zelfingenomen).
 Evaluatie onjuistheid beelden voor gerepresenteerde periode, vanuit kennis als ervaringsdeskundige en herinneringen → evaluatie ongeloofwaardigheid beelden vanuit speculatie gescriptheid voor boodschap maker.
 Evaluatie juistheid deel informatie vanuit identificatie gerepresenteerden op beeld als specifieke groep op basis van kennis.
 Evaluatie onvolledigheid representatie vanwege ontbreken aspect op basis van kennis. → onjuistheid boodschap bron maker.
 Evaluatie onjuistheid boodschap bron maker vanuit vergelijking denkbeeld tijdsgeest bron met actuele situatie op basis van kennis.
 Evaluatie onjuistheid representatie (onecht) vanuit eerdere speculatie.
 Evaluatie bron vanuit mening over boodschap (vooringenomen).
 Evaluatie juistheid deel bron voor alle gerepresenteerden itt juistheid ander deel bron voor alleen specifieke groep, vanuit kennis op basis van eerdere interpretaties in interview, en onjuistheid van dit deel voor overige groep, vanuit mening en speculatie.
 Geen betekenis bron voor zelf, vanwege boodschap maker en gebrek heimweegevoelens.
 Onbewuste betekenis voor zelf is tegenovergestelde boodschap van maker.

Bron 2 tijdens

Evaluatie juistheid informatie vanuit herkenning in herinneringen en kennis.
 Evaluatie constructie bron vanuit mening (positief) op basis van kennis.
 Gebrek herkenning informatie in herinneringen → geen evaluatie juistheid informatie.
 Evaluatie juistheid informatie voor ervaring familie vanuit herkenning in herinnering.
 Evaluatie juistheid informatie vanuit herkenning in actuele situatie itt Evaluatie onjuistheid inhoudelijke informatie (oneens) vanuit kennis.
 Evaluatie juistheid informatie vanuit herkenning in (ook algemene) kennis.
 Evaluatie juistheid geïnterpreteerde boodschap bron vanuit eerdere reactie.

Vergelijking gepresenteerde denkbeeld met denkbeeld actuele situatie → speculaties over toekomst vanuit kennis op basis van recente gebeurtenissen en emotionele lading (angst).

Evaluatie juistheid informatie vanuit herkenning in eerdere reactie en vorige bron.

Evaluatie juistheid eerdere reactie vanuit informatie in de bron.

Evaluatie juistheid informatie vanuit herkenning in kennis.

Emotionele evaluatie van inhoudelijke informatie (grof, erg).

Evaluatie onjuistheid van inhoudelijke informatie vanuit eerder fragment en kennis (ook als ervaringsdeskundige) zonder verwijt oorspronkelijke boodschapper vanwege onwetendheid.

Toevoeging informatie vanuit kennis actuele situatie.

Interpretatie boodschap maker vanuit toon commentator (cynisch).

Evaluatie juistheid informatie respondent vanuit herkenning in recente eigen ervaringen en kennis.

Evaluatie juistheid informatie respondent vanuit geloofwaardigheid op basis ras/afkomst.

Interpretatie boodschap informatie maker vanuit boodschap respondent.

Interpretatie juistheid informatie respondent vanuit herkenning in algemene kennis.

Evaluatie juistheid informatie vanuit eigen ervaring en kennis.

Toevoeging informatie en emotionele evaluatie daarvan.

Gebrek herkenning informatie respondent → geen evaluatie juistheid informatie.

Interpretatie boodschap informatie maker vanuit eigen mening over inhoudelijke informatie (slecht) en kennis.

Evaluatie gerepresenteerde periode informatie vanuit vergelijking met eerste bron en eerder fragment in deze bron (historische contextualisatie).

Evaluatie inhoudelijke informatie vanuit mening (positief) vanuit herkenning in eigen mening en kennis, itt huidige situatie (negatief).

Toevoeging informatie vanuit kennis.

Evaluatie juistheid boodschap inhoudelijke informatie vanuit herkenning in herinneringen van emotionele beleving.

Evaluatie boodschap inhoudelijke informatie (positief) vanuit kennis over latere gebeurtenis in de gerepresenteerde periode (negatief).

Evaluatie juistheid eerdere eigen reactie vanuit herkenning in informatiebron.

Verklaring inhoudelijke informatie (negatieve evaluatie) vanuit inlevingsvermogen (begrijpelijk).

Evaluatie hele bron (duidelijker, historisch document) vanuit evaluatie vorige bron (zelfingenomen).

Acceptatie informatie respondent en evaluatie juistheid vanuit herkenning in eigen recente ervaring.

Evaluatie juistheid informatie respondent vanuit speculatie op basis van kennis.

Interpretatie boodschap informatie maker vanuit speculatie op basis van eerdere fragmenten.

Evaluatie onterechtheid inhoudelijke informatie op basis van afkomst oorspronkelijke persoon en kennis, ongeacht inhoud boodschap.

Evaluatie tegenstrijdigheid inhoudelijke informatie in vergelijking met eerdere uitspraak van zelfde persoon.

Interpretatie boodschap informatie maker vanuit eigen mening (zelfingenomenheid Nederlanders) gepresenteerd als kennis, ondanks gebrek herkenning in eigen herinneringen.

Evaluatie juistheid informatie respondenten vanuit herkenning in eigen ervaringen, als ervaringsdeskundige (herkenning in zelf dus identificatie met respondent).

Interpretatie boodschap informatie maker vanuit informatie respondent (en daarmee acceptatie) en herkenning in eigen recente ervaringen.

Evaluatie onjuistheid inhoudelijke informatie vanuit boodschap respondent en eigen kennis.

Toevoeging informatie vanuit kennis als ervaringsdeskundige over verschillen genegenheid van personen qua afkomst.

Acceptatie nieuwe informatie op basis van geloofwaardigheid maker, vanwege overeenkomstige mening.

Interpretatie boodschap informatie voor zelf vanuit eigen mening over inhoudelijke informatie (verschrikkelijk, vooroordelen, weinig gevoel).

Interpretatie boodschap informatie maker vanuit veralgemenisatie informatie en eigen mening.

Evaluatie juistheid informatie respondent vanuit herkenning in eigen recente ervaring (identificatie met zelf).

Evaluatie juistheid informatie door identificatie met gerepresenteerden vanuit herkenning met eigen leven en ervaringen.

Evaluatie juistheid respondent vanuit herkenning in eigen latere ervaringen.

Interpretatie boodschap maker vanuit herkenning in kennis en actuele situatie.

Evaluatie juistheid eerdere eigen reactie en mening vanuit herkenning in informatie van commentator en respondent, en vice versa.

Evaluatie gerepresenteerden vanuit mening en informatie in bron (star versus flexibel).

Toevoeging informatie vanuit kennis over actuele situatie.

Evaluatie onjuistheid inhoudelijke informatie vanuit kennis.

Evaluatie woordkeuze commentator vanuit mening (goed) op basis van de constructie van de hele representatie.

Evaluatie juistheid informatie respondent /identificatie met zelf, vanuit herkenning in eigen ervaring en daaruit kennis als ervaringsdeskundige.

Bron 2 nabeschouwing

Evaluatie bron vanuit mening op basis van vorige bron (heel anders, heel positief).

Interpretatie en acceptatie boodschap maker vanuit informatie respondenten, eigen kennis en mening.

Betekenis bron voor zelf is bevestiging van eigen mening, kennis en gevoelens vanaf kind en tot nu, door boodschap en informatie respondenten.

Evaluatie juistheid bron voor zelf op basis van kennis, herkenning van herinneringen aan ervaring van nieuwe dingen als kind in informatie respondent, en gevoelens vanaf kind en tot nu.

Evaluatie juistheid representatie vanuit herkenning in kennis, mening en herinneringen, ondanks afwezigheid aspect.

Vergelijking bronnen

Verschillende evaluaties bronnen: eerste bron verschrikkelijk, maar waardering en interesse in tweede bron.

Betekenis eerste bron voor zelf is irritatie, versus positieve evaluatie boodschap tweede bron vanwege overeenkomsten met eigen mening op basis van kennis.

Negatieve evaluatie eerste bron niet vanwege bedoelingen (die waren goed/denkbeeld is Nederlanders eigen), maar vanwege mening over de boodschap overeenkomstig met het toenmalige denkbeeld (oneens, zelfingenomen).

Boodschap verschillen tussen bronnen voor zelf is diachrone relatie (mensen hebben van hun ervaringen geleerd). Toevoeging aan die boodschap vanuit vergelijking met actuele situatie.

Verklaring actueel denkbeeld (in terugblik op vroegere denkbeelden) vanuit algemene kennis en onderwerp-specifieke kennis.